

Etienne Copeaux'nun
“Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine”
Adlı Yapıtı Üzerine Bir Değerlendirme

Tarih Eğitimi Eleştirisi Üzerinden Türkiye
Cumhuriyeti Ulus Devletini Sorgulamak
ya da Kemalizm'le Hesaplaşmak

A. Kadir PAKSOY*

*“Yunus Emre bu sözü eğri büğrü söyleme
Seni sigaya çeken bir Molla Kasım gelir”*

Bu çalışma, Cumhuriyet döneminde okutulan Türk tarih ders kitapları üzerine yabancı bir yazarın kaleme aldığı bir yapıtın değerlendirilmesi; böylece de tarih eğitimimiz üzerine eleştirel bir bakış geliştirilmesi amacıyla yapılmıştır.

Tarihçiler arasında, bir ülkenin, bir ulusun tarihinin o ülkeden, o ulustan olmayan tarihçiler tarafından yazılması durumunda daha yansız, daha bilimsel yaklaşılacağı yaygın bir düşüncedir. Etienne Copeaux adlı Ermeni kökenli Fransız tarihçinin, 1931-1993 yılları arasında Türkiye’de okutulan tarih ders kitaplarını ele aldığı “Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine”¹ adlı kitabını incelememiz ise bize bu yaygın düşüncenin yanlışlığını göstermiştir.

Evet, yapıt adında da belirtildiği gibi, Cumhuriyet döneminde Türk tarih öğretiminin genel çizgisi, Türk Tarih Tezi’nden Türk-İslam Sentezi’ne doğru bir değişim

* Emekli Tarih Öğretmeni

¹ Etienne Copeaux, Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul 1998.

göstermektedir, bu saptama doğru. Ancak, bu doğru saptamanın açtığı genelleme ayraçı içine alınan Kemalizm ve Türk ulus devleti karşılığında kaynaklanan yanlılık, yazarın etnik kimliğinin baskısından kurtulamaması, yeterli bilgi sahibi olmadan fikir yürütülmesi, özensizlik ve maddi hatalar, Türk tarihi ve tarih öğretimi üzerine genellikle yanlış yorumlar yapılmasına yol açmıştır. Çalışmamızda bu yorumlar belgelere dayanılarak değerlendirilmiş; böylece de Türk tarih öğretimi üzerine yeniden eğilmemizi gerektiren bazı sonuçlara ulaşılmıştır.

GİRİŞ

Tarih; geçmiş, bugün, gelecek çizgisinde düşünmemizi sağlayan bir bilim dalıdır. Her ulusun bir tarihi vardır. Ulusun bireyleri geçmişlerini öğrenerek bugün için dersler çıkarırlar ve gelecek için doğru bir yol izlemenin verilerini elde ederler. Atatürk'ün Kurtuluş Savaşı'nı başarıya ulaştırmasında ve Türkiye Cumhuriyeti'ni kurabilmesinde bu tarih bilincinin rolü büyük olmuştur.

Osmanlı Devleti'nde ulusal bir tarih anlayışı oluşmamıştı. Bu devleti kuran Türkler olduğu halde, Türk tarihine yeterince önem verilmemiş, yalnızca İslam ve Osmanlı tarihleri üzerinde durulmuş ve bunlar okutulmuştu. Atatürk, ulusçuluk anlayışının gereği olarak, ulusu ulus yapan en önemli öğelerden birinin tarih birliği olduğu görüşündeydi. Bu nedenle Türk tarihinin araştırılmasına ve incelenmesine büyük önem veriyordu. Ulusal tarihimize ilgili doğru bilgiler elde edilmeliydi. Bu amaçla, bilimsel araştırmalar yapılması için 1931 yılında, şimdiki adı Türk Tarih Kurumu olan **Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti**'ni kurdu.

Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, Atatürk'ün "**Tarih yazmak, tarih yapmak kadar önemlidir. Yazan yapana bağlı kalmazsa, değişmeyen gerçek insanı şaşırtacak bir nitelik alır.**" sözünü kılavuz edinerek Türk tarihi ile ilgili önemli araştırmalar yaptı. Türk tarihinin Osmanlılardan önceki dönemlerini aydınlattı. Bu çalışmalardan biri de 1932 yılından başlayarak liselerde okutulan dört ciltlik tarih kitabının yazılması oldu. Bu tarih kitabının yazılması çalışmalarına Atatürk de katılmış, bazı bölümler onun kaleminden çıkmıştır.

Atatürk'ün tarih alanındaki çalışmalara en büyük katkılarından biri de Anadolu'nun tüm tarihine sahip çıkılması konusundaki kararlı tutumu olmuştur. Bu bağlamda, bir yandan yurdun her yanındaki tarihsel yapıtlar korumaya alınırken bir yandan da hızla kazılar yapılmaya başlanmış; kazılar sonucunda gün ışığına çıkan yapıtlar, kurulan müzelerde toplanmıştır. Bugün dünyanın en önemli müzelerinden biri olan **Anadolu Medeniyetleri Müzesi**, Atatürk'ün bu düşünce ve çabalarının sonucunda kurulmuştur (1921).

Türk tarihi, tarih öncesi dönemlere kadar uzanan köklü ve zengin bir geçmiş kapsar. Türkler bu geçmiş içinde dünya tarihinin hemen her döneminde büyük rol oynamışlar, birçok devlet kurmuşlardır. Büyük Hun Devleti, Göktürk Devleti, Büyük Selçuklu ve Anadolu Selçuklu devletleri, Osmanlı Devleti bu devletlerin başlıcalarıdır.

Atatürk, bu köklü ve zengin tarihin öğrenilmesini, Türk ulusunun gelişmesi ve çağdaş uygarlık düzeyine ulaşmasının koşullarından biri olarak görüyordu.

Atatürk'ün tarih görüşü uygar ve birleştiricidir. Atatürk'e göre Türk tarihinin öğrenilmesi, Türkiye'de yaşayan insanların, geçmişlerini anımsayarak ortak anılar bulmalarını, bu ortak anıların verdiği duygu ve düşüncelerle birbirlerini sevmelerini, karışık kaynaşmalarını kolaylaştırıcaktır. Atatürk'ün, tarih birliğini Türk ulusunu ulus yapan önemli öğelerden biri olarak görmesinin nedeni de budur.

Atatürk'ün uygar ve birleştirici tarih görüşünün özelliklerinden biri de Türk tarihi ve Türk kültürünü dünya uygarlığının bir parçası olarak değerlendirmesidir. Ona göre, insanlık büyük bir aile ve Türk ulusu da bu ailenin üyelerinden biridir. Bu nedenle tarih araştırmalarında savaşlardan çok, kültür ve uygarlığa yer verilmesini istemiştir.

Yine Atatürk'e göre, tarihsel olaylar doğru, yansız ve bilimsel olarak öğretilmelidir. Eğer tarih, bilimsellikten uzak, yanlı, geçmişi yalnız kötüleme ya da taklit etme biçiminde öğretilirse toplum, içinde bulunduğu koşulların bilincine varamaz; dinsel ve etnik kavgalarla geçmişte pek çok örneği görülen bir kargaşa ortamına sürüklenir. Oysa tarih, savaşa değil barışa hizmet etmelidir.

İşte Türkiye Cumhuriyeti kurulduktan sonra Atatürk'ün desteği ve yönlendirmesiyle gelişen ve kısaca "tarih reformu" olarak adlandırılan yeni tarih anlayışının özü budur.

Ancak bu anlayışla başlayan tarih öğretimi, aynı anlayışla sürmemiş, siyasal olarak Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluş felsefesinden uzaklaştıkça, tarih öğretimi de ulusallık ve bilimsellikten uzaklaşarak günümüzde İslamcı bir çizgiye gelmiştir.

Etienne Copeaux'nun yapıtını değerlendirirken bu süreci de yeniden gözden geçirmiş olacağız.

KEMALİST TARİHYAZIMININ DOĞUŞU: DARBE Mİ DEVRİM Mİ?

Yazar, Cumhuriyet döneminde yeni tarihyazımının ortaya çıkışını "tarihte darbe" olarak nitelendiriyor.

Her şeyden önce belirtmek gerekir ki siyasal bağlamda “darbe” sözcüğü Türkçe’de, seçimle gelmiş hükümetleri zor kullanarak devirme anlamında kullanılmaktadır. Yani olumlu değil, olumsuz bir eylemdir darbe. Devrim ise dilimizde, ileriye dönük köklü değişiklikler için kullanılmaktadır. Reform sözcüğü de belirli bir alanda yapılan yenilikleri karşılar. “Tarihte darbe”den söz ettiğimiz zaman, söz konusu “darbe”den önce çağın gereklerine uygun bir tarih anlayışı ve eğitiminin varlığını kabul etmiş oluruz. Oysa Türkiye Cumhuriyeti’nin kuruluşuna kadar Osmanlı/Türk toplumunda böyle bir tarih anlayışı ve eğitiminden söz etmek olanaksızdır.

Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerinde Avrupa’daki gelişmelerin etkisiyle tarih anlayışı ve eğitiminde bazı olumlu değişikliklerden elbette ki söz edilebilir. Örneğin, İslam tarihinin yanında Osmanlı tarihi ve kısmen de umumî tarih okutulmaya başlanmıştır. Ancak bu olumlu değişiklikler Padişah II. Abdülhamit tarafından tepkiyle karşılanmış, tarih dersi ilkokullardan kaldırılmış, diğer okullarda da sansüre gidilmiştir.

Osmanlı tarihçisi Zeki Arıkan, Cumhuriyet’le birlikte Türkiye’de tarih ve tarihinin durumunu 1924 yılında yazılan bir yazıdan [Muhittin (Birgen) 1924] alıntıyla şöyle belirtir:

“Osmanlı İmparatorluğu[nu] hanedanı ve hilafeti ile yıkan Cumhuriyet, bizim tarihlerimizi de, tarihçilerimizi de –tabir caizse– fenersiz yakaladı. Onların istinadgâhları Osmanlı sarayı idi; bu saray yıkılınca meydanda ne tarih kaldı ne de tarihçi!...”²

Cumhuriyetin ilanından sonra yeni yazılan ve okullarda okutulan “tarihî umumî” kitapları ise Tanzimat ve Meşrutiyet dönemlerindeki değişikliklerin devamı olarak “Fransız tarihî umumî kitaplarının pek cüzî tadillerle aynen tercüme”³ sine dayanan kitaplardı. “Avrupa ve bilhassa Fransa’nın dünyaya nazarı tedris ve telkin olunan”⁴ bu kitaplarla yeni kuşaklarda ulus devlet oluşturma amacına yönelik olarak ulusal bilinç oluşturulamazdı.

Yazanın “darbe” olarak nitelediği değişiklik işte böyle bir ortamda yapıldı. Arıkan, bu değişikliği de şöyle özetler:

“1931 yılında Türk Tarih Tetkik Cemiyeti üyelerine yazdırılan tarih ders kitapları yeni bir zihniyetin, yeni bir anlayışın ürünü olarak görünmektedir.

² Salih Özbaran, Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları, 1994 Buca Sempozyumu, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995, s. 154.

³ Yusuf Akçuraoğlu, I. Türk Tarih Kongresi, Konferanslar Müzakere Zabıtları, Maarif Vekaleti ve Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti tarafından tertip edilmiştir, baskı tarihi yok, s. 598.

⁴ Akçuraoğlu, agk., s. 598.

*Bu kitaplar, hemen belirtelim ki, renkli haritalar, kitabın sonuna konulan resimler, dizin, kronoloji cetveli ve baskı tekniği yönlerinden kusursuz denecek düzeydedir. günümüze kadar bu teknik üstünlükte başka bir ders kitabının okullara girdiğini söyleyemeyiz. (...)*⁵

Arıkan'ın "yeni bir anlayış" olarak nitelediği anlayış değişikliği ise **ümme**t anlayışından **ulus** anlayışına geçiştir.

İlhan Tekeli'nin belirttiği gibi:

*"1930'lu yıllarda Türkiye Cumhuriyeti, geliştirdiği tarih teziyle ulus-devlet oluşturma amacı ile Türkiye'deki tarihyazımı arasında bir uyum sağlamıştı. Fransızların ulusçu pozitivist tarih yaklaşımıyla, Almanların ulusçu-tarihselci tarihçiliğinden etkilenen bir yaklaşım benimsenmiş bulunuyordu. Bu tarihyazımı diğer ülkelerin ulusal tarihyazımlarında olduğu gibi, bir yandan tarihyazımın metodolojik olarak geliştiriyor, diğer taraftan ulus-devletin yurttaşlarının oluşturulmasında, özellikle ilk ve ortaöğretim ders kitapları yoluyla etkili rol oynuyordu."*⁶

Kısaca diyebiliriz ki, Türkiye'de tarih anlayışı ve eğitimi Cumhuriyet döneminde menkıbecilikten kurtularak akademik bir disiplin haline gelmiştir.

Mustafa Kemal'in öncülüğünde gerçekleşen bu değişikliği "darbe" olarak nitelemek büyük bir haksızlıktır. Bu değişiklik, ileriye dönük, köklü ve bilimsel bir anlayış getirdiği için ancak "devrim" sözcüğüyle karşılanabilir. Yazara ayrıca şu da söylenebilir: Fransızların "ulusçu pozitivist" tarihyazımı ne kadar darbe ise, Türklerin Kemalist ulusçu pozitivist tarihyazımı da o kadar darbedir.

Yazarın bu değişikliği "darbe" olarak nitelemesi, öyle anlaşılıyor ki, Kemalist tarih anlayışını "ırkçı" bir anlayış olarak görmesinden kaynaklanıyor. Oysa Kemalist tarih anlayışı, kimi "aşırımlar" görülse de (Özbaran), ulusçudur ama ırkçı değildir:

*"Atatürk'ün tarih savı, Milli Misak sınırları içindeki Türkiye halkı'nın tarihini kurmayı amaçlar. (...) Türk tarih savında, Orta Asya, Türklerin geçmişte yaşadıkları yurttur. Günümüzdeki Orta Asya toplulukları, bu tarihte yer almaz. Turancılar için Orta Asya, günümüzde de yurttur ve Turancı tarih 'tutsak Türkler'e ağırlık verir. Atatürkçü tarih, bugünkü Türkiye toprakları üzerindeki bütün geçmiş tarihe sahip çıkar, Hitit, İyonya vb. uygarlıkları benimser; Turancı tarih ise, yadsır."*⁷

⁵ Özbaran, agk., s. 155.

⁶ İlhan Tekeli, Tarihyazımı Üzerinde Düşünmek, Dost Yayınları, Ankara 1998, s. 11.

⁷ Özbaran, agk., s. 12-13.

⁸ Doğan Avcıoğlu, Türklerin Tarihi 1. Kitap, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1981, s. 29.

Kültür-Kimlik İlişkisi Üzerine Bir Yanlış, Bir Doğru Saptama

Yazar, Türk ulusal kimliği ile bu kimliğin dayandığı kültür arasındaki ilişkiyi kendince şöyle özetliyor:

“Türk tarih dersi kitapları incelendiğinde, Türk tarih anlatımının özgünlüğü hemen ortaya çıkar. Olağanüstü dağınık sahnelerde sunulan karmaşık bir anlatıdır bu. Sahne, sözcüğün tam anlamıyla, Adriyatik’ten Çin Denizi’ne kadar uzanırken, bu söylemin üretildiği yer olan Anadolu ise Türk kültürüne ait olmayan kalıntılarla doludur. Çıkış uzamı -bugünkü yurt topraklarının çok dışında kalmaktadır- ile gerçek ulusal çerçeve – uzun süre Yunan-Ermeni uzamı olmuştur- arasındaki mantıksal çelişki çok farklı yerlerin (İç Asya, Arap Ortadoğusu ve Anadolu) geçmişleri arasında denge kurmaya çalışan bir söylemin doğmasına yol açmıştır. Bu söylemin betimlemeleri günümüzde herhalde benzeri bulunmayan bir dünya görüşü oluşturmaktadır.

Gerçekten de kökenler konusundaki söylem, bugünkü Türk topraklarının geçmişiyle karıştırılamaz. Tarih, ataları Altay’dan Viyana’ya götüren uzun bir göçün geçtiği yollar boyunca ilerlemektedir: Yarı yolda İslamiyetle kucaklaşmışlar, onun taşıyıcıları olmuşlar ve İslamiyet de onlara bir Ortadoğu mirası getirmiştir. Önce Anadolu’ya yerleşen, sonra Balkanlar’a da yayılan Türkler bu toprakların geçmişiyle ve üstündeki halklarla karmaşık ilişkiler sürdürmüş olmalıdırlar; bu ilişkiler yüzyıl başındaki dramlar ve felaketler dizisiyle noktalanmıştır. Bir halkın bu ölçüde dağınık ve çeşitli topraklarla ilişkisi (bu ilişki kendi türü içinde benzersizdir) tarihsel öykünün temelini oluşturmakta ve ders kitapları da, bu öyküden ellerinden geldiğince, bir kimlik söylemi çıkarmak yükümlülüğüyle karşı karşıya kalmaktadır.

Fransız okullarında, yavaş yavaş Fransız halkını ortaya çıkaran Keltler, Franklar gibi halkların kökenleriyle pek uğraşılmaz. Tarih, aşağı yukarı bugünkü Fransa’ya denk düşen bir toprak parçasının tarihi olarak algılanmaktadır. Bu nedenle Fransa tarihinden söz edilir. Fransızların Tarihi başlığını taşıyan yapıtlar bir etnik grubun tarihinin değil, daha çok günlük yaşamın ya da toplumsal yaşamın üzerinde durur.” (s. 6-7)

Yazarın bu sözlerinde bir yanlış, bir de doğru var:

Yanlış, bugünkü Türk ulusal kimliği ile bu kimliğin oluşmasında en önemli etken olan Anadolu kültürü (ulusal çerçeve) arasında bir çelişki olduğu savıdır. Yazarın bu yanlışlığı, “tarihte darbe” savında olduğu gibi yine Kemalizm’i yanlış algılamasından kaynaklanıyor. Bilindiği gibi Atatürkçü Türk ulusçuluğunun temelinde yurt

milliyetçiliği vardır. Bu nedenle de Kemalist Türk Tarih Tezi, Türk ulusunun üzerinde yaşadığı bugünkü yurt sınırları (Misakımilli) içindeki geçmiş tüm uygarlıkları sahiplenme anlayışına dayanır. Uzak geçmişteki (çıkış uzamı) kültürel kökler ile Anadolu'nun eski kültürleri arasında farklılık olması, neden Türk ulusal kimliği için bir çelişki oluştursun ki? Nasıl ki bugün Avrupa ulusları "kültürümüz" dediklerinde tarih boyunca karışıp kaynaştıkları ulusların kültürlerinden oluşan bir sentezi anlayıp anlatıyorlarsa, biz de "Türk kültürü" dediğimiz zaman, Türklerin Orta Asya'dan getirdikleri özellikler, İslamiyet ve Anadolu uygarlıklarının karışıp kaynaşmasıyla ortaya çıkan bir sentezi anlayıp anlatıyoruz. Atatürk, ırkçılığı reddeden şu sözleriyle bu durumu çok net bir biçimde ortaya koyar:

*"(...) Türklerin Mezopotamya ve Mısır vadilerinde başlayarak bilinen tarihten önce Orta Asya, Rusya, Kafkasya, Anadolu, dünkü ve bugünkü Yunanistan, Girit, Romalılardan önce İtalya, velhasıl Akdeniz kıyılarına kadar yayılıp yerleşmiş ve bu başka başka iklimlerin etkisi altında, başka ırktan insanlarla binlerce yıl yaşamış, kaynaşmış olan bu kadar eski ve bu kadar büyük bir insan topluluğunun bugünkü çocuklarının tam anlamıyla birbirlerine benzemeleri mümkün müdür?..."*⁹

Kaldı ki Türk Tarih Tezi'nin biçimlendiği Cumhuriyet'in ilk yıllarında eski Anadolu ve Mezopotamya uygarlıkları ile Orta Asya Türk uygarlığı arasındaki benzerliklere dayalı veriler, Batılı tarihçiler tarafından ortaya konulur. I. ve II. Türk Tarih Kongreleri (1932, 1937) bu benzerliklerin örnekleriyle doludur. I. Kongre'de Türk tarihçiler, Batılı tarihçilerin tezlerine göndermeler yaparak bu benzerlikleri kanıtlamaya çalışırken, II. Kongre'de çok sayıda Batılı tarihçi kongreye katılarak tezlerini savunmuşlardır. Gerek Türk, gerekse Batılı tarihçiler, bu benzerlikleri dile getirirken kazı ya da dil incelemeleri ile ortaya çıkan bilimsel verilere dayanmışlardır. Bu verilerin bilimsel olduğunu yazar da bir yerde doğruluyor ve böylece de kendi kendisiyle çelişiyor:

"(...) Birinci Tarih Kongresi'nin bildirimleri ve tartışmaları, Avrupalı bilim adamlarının 300'den fazla yapıtından alıntılar ve göndermelerle doludur. (...) Türk tarihyazını ve dilbilimi, Batı oryantalizminin çocuklarıdır; onun birer ürünüdürler; çünkü dönem, bugün bizi gülümsetmeler de, yüzyıl dönemecinde yetkeleri tartışılmayan çalışmalar ve savlarla doluydu. Türkolojisi Batı oryantalizmine, Barthold dışında ters düşmemektedir. (...)" (s. 52)

⁹ A. Âfetinan, Medenî Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara 2000, s. 29; Atatürk'ün Yazdığı Yurttaşlık Bilgileri, Basıma Hazırlayan: Nuran Tezcan, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1997, s. 15.

Bugün de bu benzerlikler araştırılmakta, ortaya çıkan bulgulara dayanılarak yeni savlar ileri sürülmektedir. (Prof. Dr. Afif Erzen, Prof. Muvaffak Uyanık, Prof. Kâzım Mirşan, Dr. Haluk Tarcan...)

Bir devlet ve o devletin ülkesinde yaşayan ulusun geçmişini elverdiği ölçüde gerilere giderek araştırması, üzerinde yaşadığı topraklarda daha önce yaşayan insanlarla akrabalık kurması ve uygarlıklarla da benzerlikler bulmaya çalışmasından daha doğal ne olabilir? Ama, bu konuda önyargılı kimi Batılı tarihçiler gibi Copeaux'ya göre de, böyle bir benzerliği düşünmek anlamsız ve gereksizdir! Benzerlikler bulunsun ya da bulunmasın; ülkenin tüm tarihini sahiplenmek, daha önce de belirttiğimiz gibi, Atatürk ulusçuluğunun temel öğelerinden biridir.

Yazarın Anadolu'da Türklere ait kültürel kalıt olmadığı savı, kimi Batılı tarihçilerin (Lewis) doğu uluslarını "tarihsiz uluslar" olarak görme anlayışıyla örtüşüyor. Eski Anadolu uygarlıkları ile Orta Asya arasındaki benzerlikleri yok saysak bile, Selçuklu, Beylikler ve Osmanlı uygarlıkları ne oluyor, diye sormak gerek yazara...

Yazardan yukarıda yaptığımız alıntıdaki doğrusuna gelince: Bizim de sürekli vurguladığımız kimlik bunalımı konusudur. Anadolu yerine Orta Asya ve İslam tarihlerine (uzak geçmiş'e) ağırlık veren bugünkü tarih öğretimimiz, ulusal kimlik ve ulusal bilinç oluşumunun önündeki en büyük engellerden biridir. Ancak bu durum, Kemalist Türk Tarih Tezi'nin değil, onun yerini alan Türk-İslam Sentezi'nin bir sonucudur. Yazar, bu çok önemli ayrımın ayırıcısında değil. Yazarın temel yanılgısı, Türk Tarih Tezi'ni tek bir tez olarak değerlendirmesinden kaynaklanıyor. Oysa, Turancı Türk Tarih Tezi ile Kemalist Türk Tarih Tezi birbirlerinden tümüyle farklıdır...

Atatürk ve "Tarihin İdeolojileştirilmesi"

Yazar, yeni tarihyazımının doğuşunu Atatürk'ün yönlendirmesiyle "tarihin ideolojileştirilmesi" olarak nitelendiriyor.

Yazarın burada "ideoloji" kavramını Marksist ya da idealist tarih anlayışı gibi felsefesal bağlamda kullanmadığını belirtelim. Yazar, "tarihin ideolojileştirilmesi" savını, Kemalistlerin rejimi meşrulaştırmak amacıyla sapkın bir tarihsel söylem oluşturdukları düşüncesine dayandırıyor. Bunun için de önce, Cumhuriyet döneminde yapılan "tarih reformu" nun "özgünlük" taşımadığını belirtiyor:

"1931-1932'de "tarih reformu" ya da "tarih tezleri" adı verilen olgu 19. yüzyılın son otuz yılında doğan ve sonraki altmış yılda olgunlaşan tarihyazımına oranla fazla bir özgünlük taşııyordu. Bununla birlikte cumhuriyet kurulması döneminde, tarihsel söylemde önemli saptalara yol açacak yeni unsurlar belirmişti." (s. 31)

Hemen belirtelim ki yazar, bu söylemiyle Türkiye’de ikinci cumhuriyetçiler, yeni Osmanlıcılar gibi grupların “Cumhuriyetin kazanımlarını önemsiz olarak gösterip meşrutiyet dönemi ve kurumları üzerinden ideoloji meşrulaştırması”¹⁰ çabalarına katkıda bulunuyor...

Şimdi gelelim yazarın savını kanıtlamak için ortaya koyduğu verilere.

Yazar, “tarihin ideolojileştirilme süreci”ni üç ana başlık altında toplamış. Bunları sıra ile ele alalım:

“1912-1922 Çalkantılarının Tarihyazımı Alanındaki Sonuçları”

Yazar bu bölümde özetle, Kemalistler diyor, “Ermeniler katledildikten (1915) ve Yunanlılar yenilip sürüldükten sonra (1922)”, “etnik” bir siyasete yöneldiler. Bu amaçla Kemalistler, önce “Türkiye” adını seçtiler, sonra da Anadolu’nun “Yunan ve Ermeni olmadan önce Türk olduğunu kanıtlamak” için tarihsel olay ve olguları bilinçli olarak saptırarak kendilerine uygun bir tarih yarattılar.

Öyle anlaşılıyor ki yazar, Türklerin emperyalizme karşı bir kurtuluş savaşı verdiklerinin ayırında değil, ya da bu gerçeği tarihsel bir olgu olarak kabul etmiyor. Türklere ve Türk tarihine karşı bir önyargı içinde, Türkleri Anadolu’da bir işgaleci gibi görüyor. Belki de bu bakış açısı, yazarın ülkesi Fransa’nın da emperyalist devletler arasında yer almasından kaynaklanıyor, bilemiyoruz...

Yazarın bu bölümdeki yanlışlarını sırasıyla belirtelim:

1- **XII. Yüzyıldan başlayarak Anadolu’dan Türkiye** diye söz eden Avrupalılardır. Bin yıla yakın bir zamandır Türkiye adıyla anılan bir ülkenin toprakları üzerinde kurulan devlete de aynı adın verilmesinin “etnik siyaset” gütmekle ne ilgisi olabilir? Yazarın devleti (Fransa) de içinde olmak üzere dünyanın hemen her devleti, genellikle çoğunluğu oluşturan halkın adıyla özdeş olan ülkesinin adıyla anılır. Bu nedenle yazarın, yeni Türk devletine Türkiye adının seçilmesini “etnik siyaset” bağlamında ele almasının gerek tarihsel mantık, gerekse sosyolojik açıdan hiçbir bilimsel dayanağı yoktur.

2- İlkçağ’da Karadeniz ve Ege kıyılarında Yunan kolonilerinin kurulduğunu, Ortaçağ’da da Selçuklulardan önce Doğu ve Güneydoğu Anadolu’da bazı Ermeni

---

¹⁰ Oktay Gökdemir, “Küreselleşme Bağlamında Türkiye’de Cumhuriyet Tarihi Yazıcılığı”, Tarih Yazımında Yeni Yaklaşımlar (Bas. Hz. Zeynel Abidin Kızılyaprak), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000, s. 210.

krallık ya da prensliklerinin bulunduğunu biliyoruz. Ancak Anadolu, tarihinin hiçbir döneminde ülke olarak “Yunan ya da Ermeni” olmamıştır. Yazar öyle bir üslup kullanıyor ki 20. yüzyılın başında bile Anadolu, Yunan ve Ermeni yurdu imiş de Türkler, durup dururken önce Ermenileri katletmişler, sonra da Yunanlılara saldırıp sürmüşler!...

3- Yine yazara göre, Türklerin Anadolu’da yaptıkları tarih araştırmalarının, tarihyazımının tek bir amacı var: Yunanlılar ve Ermenilerin “(...) toprak istemlerinin tüm tarihsel dayanaklarını ellerinden almak ve Anadolu’nun Yunan ya da Ermeni olmadan önce Türk olduğunu kanıtlamak. (...)” (s. 31)

Cumhuriyet döneminde yeni tarihyazımındaki amaç, TTTC’nin yayımladığı lise tarih kitaplarının “mukaddime”sinde belirtilmiştir:

“Türk tarihinin (Osmanlı döneminde) inkâr edilmiş ve unutturulmuş simasını ve mahiyetini, bütûn hakikatlerle meydana çıkarabilmek...”¹¹

Yapılan, kısaca, Kurtuluş Savaşı ile ortaya çıkan ulus devletin kendi ulusal tarihini yazma çabasıdır.

Ulusal tarih de elbette ki ulus devletin kuruluş ideolojisinden bağımsız yazılamaz. Kemalizm olarak adlandırılan bu kuruluş felsefesi ya da ideolojisinin yazılacak tarihe nasıl yön vereceği, yolu yöntemi ise devrimin önderi tarafından açıkça belirtilmiştir:

“Tarih yazmak, tarih yapmak kadar önemlidir. Yazan yapana bağlı kalmazsa, değişmeyen gerçeklik insanlığı şaşkırtacak bir görünüm alır.”¹²

“İrkçi Antropoloji ile Kemalizm Arasındaki Buluşma”

Yazar, bu başlık altında, Avrupa’ya koşut olarak Kemalist Türk tarihyazımının ırkçı bir nitelik kazandığını anlatıyor.

Bu konuya on yıl önce yayımladığımız *Tarihin Talihsizliği* adlı yapıtımızda açıklık getirmiştik.¹³ Burada, daha önceki söylediklerimizi biraz daha açmaya çalışalım.

Bilindiği gibi TTTC tarih kitaplarının en çok eleştirilen yönü, aşırı Türkçülüğüdür. Türk’ün aşığı görüldüğü Osmanlı’dan kurtulup, ulusal bir devletin kurulmaya

¹¹ Lise Tarih I, TTTC tarafından yazılmış ve Maarif Vekaleti tarafından yayımlanmıştır, İstanbul, 1932, s. V.

¹² Arı İnan, *Düşünceleriyle Atatürk*, Sadeleştiren: İsmet Parmaksızoğlu, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1999, s. 309.

¹³ Abdülkadir Paksoy, *Tarihin Talihsizliği*, Ürün Yayınları, Ankara, 1997, s. 82.

başlanması; Hitit ve Sümer araştırmalarıyla ortaya çıkan yeni bulguların Türk Dili ve Kültürüyle benzerlikler göstermesi vb. göz önüne alınırsa, bunu doğal karşılamak gerekir. Buradaki amaç, geçmişimizi Anadolu uygarlıklarına bağlamak, Anadolu'yu anayurt olarak benimsemektir. Bu düşünceler işlenirken "Türkçülük" yapılmıştır ama, ırkçılık yapılmamıştır.

Ayrıca Avrupa merkezli uygarlık anlayışı ve Almanya'da gelişen ırk temelli çalışmalara dayanılarak Türklerin uygarlık yıkıcı, aşağı (ikincil) ırk grubu içinde sayılmasına duyulan tepki de ırk konusuna yer verilmesinde ve Türk ırkının incelenmesinde etkili olmuştur.

I. Türk Tarih Kongresi'nde **Dr. Reşit Galip**, Türklere karşı bu kin ve nefretin Avrupa yazınından örneklerini verir ve nedenlerini belirtir.

Dr Reşit Galip'in **Ernest Renan**'dan aktardığı şu sözler çok ilginçtir:

*"Topraklar altından çıkarılan bu kadim ve bilgili Babil medeniyetinin Türk, Finova, Macar ırklarına, şimdiye kadar tahripten başka marifet göstermemiş ve kendilerine ait hiçbir medeniyet yaratmamış ırklara atfedilmek istenmesi şaşılacak iştir. Gerçi hakikat bazen hakikate benzemez halde görünebilir ve eğer Samilerden ve Arilerden evvelki medeniyetlerin en kudretlisini ve en değerlisini kuranların Türkler, Finovalar ve Macarlar olduğu bize ispat edilirse inanırız... Ancak böyle bir hükmün delilleri ondan çıkacak neticenin fecaati nispetinde kuvvetli olmak lazımdır."*¹⁴

Dr. Reşit Galip, konuşmasının sonunda ise ırkçılığı şu sözlerle reddeder:

*"(...) Her şeyden evvel şunu ilan edelim ki, biz insanlığın deri veya saç rengine göre parlayıp karardığına, ruhların iskelet boyundaki santimetre yekunile yükselip alçaldığına inanan ve âlemi inandırmak isteyenlere istihfaf ve istihkarla bakarız ve onları insanlık meşhumunu anlamakta çok ve hâlâ gecikmiş olmakla hakiki ruhlarını temsil eden ihracat gümürüğü vinçlerinin ve manifatura balyalarının üstünde hâlâ Kurunuvusta taassubu taşımakla itham ederiz! (Alkışlar)"*¹⁵

I. Türk Tarih Kongresi'nde bu konuda en devrimci ve ulusalcı duruşu ise **TTTC Reisi Akçuraoğlu Yusuf Bey** sergiler. Akçuraoğlu, ırk sorununun emperyalist devletlerin icadı olduğunu belirterek ırkçılığı şu sözlerle reddeder:

¹⁴ I. Türk Tarih Kongresi, Maarif Vekaleti ve Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Tarafından Tertip Edilmiştir, Konferanslar, Müzakere Zabıtları, Ankara, tarihsiz, s. 154

¹⁵ I. Türk Tarih Kongresi, s. 158

"(...) Muhterem meslektaşlarımdan birisinin de işaret ettiği veçhile ırk nazariyelerini müstemlekeci milletler, Emperyalist devletler icat ettiler. Arya ırkının diğer ırklara tefevvukunu en çok propaganda eden zat, Comte de Gobineau, Asiyada çok dolaşmış bir diplomattı. Bu nazariyenin taraftarları, Arya ırkından başka ırkların aşağı, pes olduklarını ve Allah tarafından Aryalılara mahkûm ve hizmetçi olmak üzere halk edilmiş bulduklarını neşir ve telkin ediyorlardı! Aryacıların nazarında Aryalı, Ari olmayan kavimler adeta at ve eşek gibi, Arilerin hayat ve saadetinde, terakki ve tekâmülünde onlara âlet ve vasıtadan ibaretti. Aryalılık haricine bıraktıklarına insanlık haklarını tanımıyorlardı; zira onlar insanla hayvan arasında bir mahlûk addolunuyorlardı. Bu böyle olunca bu yarım insanların Aryalılar, Ariler yani hakikî insanlar tarafından istihdam ve istismar olunmaları, pek tabii adeta fitrat icabı görünecekti. Natif, endijen, tuzemits diye istihkar ettikleri bu insanları hükûm ve idareleri altına almakta hakları vardı...

Biz hakka ve hakikate mugayir olan bu noktainazarı asla kabul etmiyoruz. Bir haftadan beri huzurunuzda söz söyleyen arkadaşlarımız, ispat ettiler ki, Avrupalıların tahakküm gayesini istihdaf ederek ortaya attıkları, ırk nazariyesinin ilmi bir kıymeti yoktur.

Biz, Avrupa müstemlekeleri haline getirilen memleketlerin ahalisine müstemlekeci milletler nazarından bakacak değiliz; biz bütün dünyada yaşayan insanları, Avrupalılar gibi ve onlar derecesinde hukuku haiz adam evlâtları telâkki ediyoruz; (Alkışlar) Avrupalıları doyurmak ve semirtmek için halk olunmuş bir nevi hayvan sürüleri gibi değil! (Şiddetli alkışlar)."¹⁶

İrkin ne olup ne olmadığı ders kitaplarında da ele alınmış, Türk ırkının özellikleri vb. antropolojik açıdan anlatılmış, ancak ırkçılık benimsenmemiştir:

"Beşeriyeti bu veçhile mahza renk esası üzerine ırklara ayırmak doğru değildir. (...)

Gerçi bu mesele henüz hallonulmamıştır. Ancak şunu söylemeliyiz ki, ırklar arasında bugün görülen farkların, tarih noktai nazarından ehemmiyeti pek azdır. Filhakika, kafatasının şekli ırkların tasnifi için, tamamen esaslı bir farika olduğu halde, içtimai hiçbir manası yoktur. Bunun sebebi şudur: Kafatası değişmiyor; yahut güç ve geç değişiyor. Fakat, onun içindeki en asil uzuv, dimağ değişiyor.(...)

Umumî olarak denilebilir ki inkişaf ve itilâ ile beşeriyetin mukadderatına hâkim olan dimağdır. Dimağdan murat, onun uzvî mahiyeti değil, her nevi

¹⁶ I. Türk Tarih Kongresi, s. 606-607.

*tecellileridir. Dimağ üzerinde coğrafi muhitin, bu coğrafi muhitteki içtimai şartların ve irsi vasıfların hiç şüphesiz büyük ve ehemmiyetli tesirleri vardır. (...)*¹⁷.

Kemalist tarihyazımında ırkçılığın reddedilmesinin en önemli kanıtı herhalde TTTC'nin lise tarih kitabında yer alan millet tanımıdır:

*"Millet, dil, kültür ve mefkûre birliği ile birbirine bağlı vatandaşların teşkil ettiği bir siyasi ve içtimai heyettir."*¹⁸

Bu konuda son olarak şunu söyleyelim: Eğer Kemalizm ırkçı ise elbette en başta bu ideolojiye adını veren önderin ırkçı olması gerekir. Oysa, Atatürk'ün doğumunun 100. yılında UNESCO'nun aldığı karar bu savın ne kadar yersiz ve anlamsız olduğunu uluslararası kanıttır:

*"Atatürk, dünya milletleri arasında devamlı barış ülküsünün ve karşılıklı anlayış ruhunun olağanüstü bir öncüsüdür; bütün hayatı boyunca insanlar arasında hiçbir renk, din ve ırk ayırımı tanımayan bir ahenk ve işbirliği çağının açılması uğrunda çalışmıştır."*¹⁹

"Tarihsel Araştırmanın Yeniden Örgütlenmesi ve Tarihin Devletleştirilmesi"

Bu başlık altında yazar, "Kemalist tarih söylemi"nin zamanla resmî nitelik kazandığını anlatıyor:

"1950-60 arası hariç tüm Türk rejimleri resmî olarak kendilerini Atatürk'e bağlı ilan etmişler; bunun sonucu olarak söylemleri 1930'larda belirlenen deixis'e dayanmıştır. (...)" (s. 38)

Atatürk'e bağlı kalınmayan 1950-60 arası tarihsel söylemi nasıl bir deixis'e dayanmış? Yazar bu konuda bilgi vermiyor. Yazarın yukarıdaki ifadesinden "1950-60 arası hariç" Cumhuriyet'in tüm dönemlerinde Atatürk'e bağlı kalındığı anlamı çıkıyor. Bu da yazarın Atatürk ve Kemalizm konusunda yeterli birikime sahip olmadığını gösteriyor. Öyle ki yazar, İslam Ansiklopedisi'nde Atatürk'e yer verilmesini bile bir çelişki olarak görüyor:

"İslam Ansiklopedisi'nde 'Atatürk' diye bir madde bulunması hem çok çelişkili, hem de çok anlamlıdır." (s. 35)

¹⁷ TTTC, Lise Tarih I, s. 16 – 20.

¹⁸ TTTC, Lise Tarih IV, s. 179.

¹⁹ Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi, aktaran: Utkan Kocatürk, S. 9, C. III, Temmuz 1987.

Yazarın bu tmcesesi günümüzde Kemalizm'i İslamiyet'in karşısına koyma yönünde, ulusal ve uluslararası çabaların tipik bir meğidir...

Copeaux'ya göre bu resmî tarih söylemi, "... İslamiyet'e, Avrupa'ya, özellikle de Yunanlılara karşı gerilim üzerine kurulu bir tarihsel söylem"dir (s. 36).

"Türk Tarih Tezi"

Yazar bu başlık altında "Türk Tarih Tezi"nin ırkçı ve bilimsellikten uzak olduğunu kanıtlamak amacıyla "ortamektep" tarih kitaplarından bolca, Türk ırkının övüldüğü alıntılara yer vermiş.

Yazarın ırkılılık konusundaki savına yukarıda yanıt vermiştik. Burada yinelemeye gerek yok. Yalnız, yazarın verdiği bir u mekte Türklere mal ettiği savın, Türk değil Batılı bir tarihçiye ait olduğunu belirtelim: Ortamektep Tarih I kitabında yer alan, Türklerin gelişinden önce Hindistan'da "ok kıllı maymun-adamlar" bulunduğu savı, şikago niversitesi Doğu Dilleri Profesörü H. Gowen'indir.²⁰

Copeaux'ya göre TTTC'nin kuruluşu ve 1931'de tarih ders kitaplarının yayımlanması, "Tarih'teki darbenin tamamlanması"ndan başka bir şey değildir.

Türk Ocakları'nın kapatılmasını salt rejimin doğrudan denetim sağlaması bağlamında değerlendiren yazar, bu durumun "ideolojik" yanını ve tarih eğitimi ile ilişkisini ise hiç irdelemiyor. Oysa irdelese, Kemalist Türk Tarih Tezi ile ırkçı, Turancı Türk Tarih Tezi arasındaki farklılığı görecek. Ama yazar bu farkı görmek istemediği için bu konuya hiç girmiyor.

Yazar, Kemalizm'e karşı salvo ateşiyle doludizgin giderken birden duruyor, Türk Tarih Tezi bağlamında sürekli eleştirdiği Türklerin uzak geçmişinin ve İslamiyete karşı "gerilim"e dayalı yaklaşımın 1931'in tarih ders kitaplarına yeterince yansımadağını fark ediyor:

"1931'in ders kitapları radikal bir kopuşu mu temsil etmektedir? Türklerin çeşitli düzeylerde kendilerini bulabildikleri  büyük geçmişe (Anadolu Greko-Romen Antik ağı, İslam tarihi, eski Türk tarihi) ayrılan sayfa tutarlarının incelenmesi sürprizler içermektedir. 1931'in ders kitaplarında, klasik Antik ağa 290, klasik İslam tarihine 105 ve eski Türk geçmişine sadece 78 sayfa ayrılmıştır. Bu denge içinde, 1931 ders kitabı geleneksel bir görünüm çizmekte ve Antik ağa yönelik Batılı bakışa bağımlı kalmakta, İslamiyet'e ilişkin tarihsel anlatım ise, yapısı ve özü bakımından,

²⁰ Türk Tarihinin Ana Hatları, Kaynak Yayınları, 3. Basım, İstanbul, 1999, s. 60.

ileride de göreceğimiz gibi, klasik Müslüman tarihyazımına uygun bir çizgi izlemektedir.” (s. 45) dedikten sonra şu iki doğru saptamada bulunuyor:

“(…) gerçekte Türkçü bir tarihsel anlatımın gelişmesi için 1976 ve 1986’daki yapıtları beklemek gerekecektir.” (s. 45)

“(…) İslamiyet hakkındaki sayfalar, klasik yapılarına karşın, bugünkü kitaplarda bulunmayan laik bir anlayışın ifadesini taşımakta (…)” (s. 45)

Ancak yazar, Kemalizm’e karşı bir saplantı içinde olduğundan ve onu ırkçı görmekten hiçbir biçimde ödün vermek istemediğinden, bu son alıntıdaki tümceye “ve” bağlacıyla şu cümleyi ekliyor:

“eski Türkler üstüne olan bölümler, Türklerin öncüllüğü ve üstünlüğü fikrini öylesine bir açıklıkla ve üstüne basa basa belirtmektedir ki sayfa sayısının bir önemi kalmamaktadır.” (s. 45)

Yazar, görüldüğü gibi zaman zaman kendisiyle çelişiyor. Yukarıda “gerçekten Türkçü bir tarihsel anlatımın” 1976’dan sonra geliştiğine vurgu yaparken, son alıntılardığımız ifadesinde ise 1931’in ders kitaplarında eski Türk tarihine ayrılan sayfa sayısı sizi aldatmasın, bu kitaplar “gerçekten Türkçü bir tarihsel anlatım”a dayanmaktadır, diyor!...

I. Türk Tarih Kongresi

Yazar, I. Türk Tarih Kongresi’nin (2 – 11 Temmuz 1932) bilimsel bir kongre kabul edilemeyeceğini şu sözlerle belirtiyor:

“Tarih Kongresi eğitsel kaygılarla doğrudan ilişkilidir. Yöneldiği kitle çoğunlukla lise ve ortaokul öğretmenlerinden oluşmaktadır; üniversiteler ve TTTC üyeleri azınlıktadır, bu nedenle bilimsel bir kongreden söz edilemez.” (s. 46)

Eğitsel kaygılar ve akademisyen sayısı, bir kongrenin bilimselliğinin ölçütü olabilir mi? Elbette ki olamaz. Bilimselliğin ölçütü, en başta bilimsel bakış, bilimsel yöntem ve nesnellik değil midir?

I. Türk Tarih Kongresi’ne bu açılarından bakalım, bilimsel mi, değil mi?

Tarih’te bilimsellik her şeyden önce geçmişe dinsel değil bilimsel bir bakışla olasıdır. I. Kongre’de bir bildiri sunan TTTC İkinci Reisi **Hasan Cemil Bey**’in belirttiği gibi:

"Augustin'in 'Allah devletine' dair felsefesi de ilmi olarak tarihin anlaşılmasını bin yıldan fazla gayri mümkün kılmıştı. Bu uzun asırlarda Avrupaca beşerî ruhun tasavvur ettiği dünya levhası ilahiyata müstenitti. Ve beşerî düşünme dogmalara esirdi.

Bu esaret asırlarca devam etti. Bütün bu uzun asırlar içinde tarih hakkında hüküm süren telakki yanlış yolundan çevrilemedi.

(...)

İlkönce, XII. asır, Kepler, Galile, Descartes ve Leibniz gibi alimlerin tesiriyle, ilmi düşünmenin otonomisini fethedebildi.

Bundan sonradır ki, XVIII. asır, tarihin 'tenvir hareketi' diye kaydettiği büyük bir fikir cereyanına yol verdi; ilimlerden yeni bir cihan telakkisi kazanıldı.

Feylezof Dilthey bunu şöyle tarif eder:

'Bir telakki tabiat ilimleri ile tarih arasında ilmi bir rabitanın vücudünü mümkün kılıyordu. Kâinatın tekevvün edişi, arzın vücut buluşu, bunun üzerine bütün hayvan neveleri arasında insanın teşekkül edişi faraziyeleri ve tarihin cereyanı inkişaf fikriyle birbirine bağlandı. (...)'²¹

Yine, tarihin oluşumunda etkili olan nedenleri ve tarihin amacını (Causalité ve finalité meselesini) irdeleyen Prof. **Sadri Maksudi**²², Fransız tarihçi **Bossuet**'nin dinsel bakış açısını eleştirerek tarih felsefesinin o günkü Avrupa'daki başlıca düşünürlerinin (**Voltaire, Kant, Hegel, Herder...**) görüşlerinden örnekler vererek değerlendirir. Sadri Maksudi, tarihin oluşumunda "iktisadî âmiller"i açıklarken **Karl Marks**'ın "Tarihsel maddecilik" kuramını "Büyük alimin fikirlerini tahrif etmiş olmaktan" kaygılandığı için "Marks'ın kendisi tarafından yazılmış nazariyesini izah eden metni harfiyen tercüme" eder.

TTTC Reisi ve İstanbul Mebusu **Akçuraoğlu Yusuf Bey** ve İstanbul Darülfünun Müderrisi **Mehmet Ali Ayni Bey**, Cumhuriyet'ten önce okutulan tarih kitaplarının "hurafelik"lerinden örnekler vererek skolastiği eleştirirler ve tarihyazımında izlenmesi gereken bilimsel metodu açıklarlar.²³

Tarihe bu bilimsel bakış açısıyla ki TTTC'nin tarih kitaplarında Dünya'nın oluşumu, yeryüzünde yaşamın ortaya çıkışı, insanın evrimi vb. konular yer almıştır.

²¹ I. Türk Tarih Kongresi, s. 205.

²² agk., s. 339-353.

²³ agk., s. 583-612.

Tarihte bilimselliğin en önemli ölçütlerinden biri de belgelere dayanmaktır. Darülfünun müderrislerinden İzmirli **İsmail Hakkı Bey**'e göre I. Kongre "ilmî"dir; çünkü, bu kongrede "her mevzu bir delile bağlanıyor, delilden maada (başka) hiçbir şey kabul olunmuyor..."²⁴

Evet, I. Türk Tarih Kongresi, yeni Türk devletinin kuruluşunun ulusal coşkusu ve art arda yapılan devrimlerin heyecanı içinde yapılıyordu. Türkiye tam anlamıyla çağ atlıyordu. Etkilenmemek olanaksızdı. Hele ulusal tarihin yansız bir biçimde ele alınması gerçekten zordu. Ama kongreye katılanlar sanılmasın ki bu zorluğun bilincinde değillerdi.

Tarih biliminin gerektirdiği nesnellik ve ulusal tarihyazımı ilişkisini, Darülfünun müderrislerinden **Halil Nimetullah Bey**, kongrede şöyle belirtiyor:

"(...)

Fakat milli tarih mevzubahs olunca önümüze yeni bir müşkül çıkar. O da ilmi kat'ı bitarafılığı ile, milliyet duygusunun derin hassasiyeti... bir taraftan ilim alacağı hadiseleri kat'ı bitarafılıkla sırf objektif olarak almak ister, diğer taraftan âlim nefsinde hadiseler kendi öz varlığına taalluk ettiği için bütûn hissî unsurlar için içine girmeye uğraşurlar...

İşte böyle en heyecanlı noktalarda bile ilmi vazifesini hiç bir vakit unutmuyarak vak'aları müspet şe'niyet halinde almaya uğraşan âlimin meydana koyacağı eser iledir ki hakiki tarih vücut bulur. Ve bu manaca 'İlim yoktur, Alim vardır' mütearefesi yerine burada da 'Tarih yoktur, Mâverrih vardır' Mütearefesi koyabiliriz. Böylece mevzuun kudsiyeti nispetinde âlimin yüksek otoritesini birleştirerek yapılacak araştırmalar asıl milli tarihi, tarihimizi vücade getirir..."²⁵

Bu kongrede sunulan bildirimlerde Avrupalı bilim adamlarının "300'den fazla yapıtımdan alıntılar ve göndermeler" in bulunduğunu belirten yazanın kongreyi bilimsel bulmaması gerçekten ilginç bir durum!...

Güneş Dil Teorisi

Yazar, Türk Dil Kurumu'nun III. Kurultay'ında (1936) kabul edilen ve 1937'deki II. Türk Tarih Kongresi'nde de savunulan Güneş Dil Teorisi'ni "saçmalık" (s.18) olarak nitelendiriyor.

²⁴ agk., s. 322.

²⁵ I. Türk Tarih Kongresi, s. 329.

“Güneş Dil Teorisi, lengüistik âleminde esash bir devrim yapacak mahiyette tamamiyle orijinal, enteresan ve derin bir teoridir.” diye başlayan bu kuramın onaylandığı raporun altında 32 bilim adamının imzası var (Dolmabahçe, 31.8.1936).²⁶ Bu bilim adamlarından 15’i Avrupalı!

Güneş Dil Teorisi konusunda sadece Fransız yazarda değil, ülkemiz aydınları arasında genel bir bilgisizlik olduğu için burada bu teorinin ne olup ne olmadığına kısaca bakmamızda yarar var.

Prof. Şerafettin Turan’a göre:

“Güneş-Dil Kuramı (Teorisi) diye anılan görüş, dillerin ortaya çıkışı, felsefesi, psikolojisi ve sosyolojisine ilişkin olarak öne sürülmüştü. Bunda da en büyük etken, o yıllar Avrupasında bu konuda çok değişik kuramların ortaya atılması olmuştur.

Bir Cizvit papazı olan Sümerolog H. Barenton, L’Origine des langues, des religions et des peuples (Dillerin, dinlerin ve halkların kökeni) başlıklı 1932-33’te Pariste basılan 2 ciltlik yapıtında Sümerceyi bir ana dil olarak değerlendiriyordu. Kitabının 1. cildinin başlığı “Les radicaux primitifs des langues conservées dans le sumerien (Sümerce’de korunmuş olan dillerin ilkel kökleri), ikinci cildin başlığı da Les langues, leur derivation du sumerien (Diller, bunların Sümerceden türeyişi) idi. H. Barenton Paris’teki Türk Büyükelçiliğinden Atatürk’ün dil çalışmalarına önem verdiğini öğrenince özel bir mektupla birlikte ona kitabını göndermişti.

Almanya’da Ernest Böklen de 1922’de yayımladığı kitabında dillerin kökenine ilişkin olarak bir Ay-Dil Kuramı öne sürmüştü. Viyana Üniversitesi’nde Doğu dilleri üzerinde doktora yapmış olan Hermann F. Kvergie ise 1935 Ocak ayında hazırladığı La psychologie de quelques elements des langues Turques (Türk dillerindeki bazı öğelerin psikolojisi) adlı incelemesini Atatürk’e göndermişti. 41 daktilo sayfası ve 55 bölüme ayrılmış olan bu yazı Atatürk’ü fazlasıyla ilgilendirmişti. Olayların tanığı A. Dilaçar’ın aktardığına göre Güneş-Dil Kuramı, işte bu metin üzerindeki çalışmalar sonucunda Avrupa’daki diğer incelemeler de dikkate alınarak ortaya çıkmıştı (Atatürk ve Türk Dili, 47).

Güneş-Dil Kuramı’nda, ilk sözcüklerin ve genel kavramların güneşten kaynaklandığı varsayılıyordu. Dilin doğuşunun duygusal haykırırlara dayandığı, en doğal haykırırlın “Ağ!” olup bunun da güneş olduğu kabul ediliyordu.

²⁶ TDK internet sitesi: www.tdk.gov.tr/BelgeGoster

Ancak böyle bir kuramın öne sürülmesindeki amaç, Türkçeyi özgürleştirmekten vazgeçme değil, Türk Tarih Tezi'ne paralel bir Dil Teorisi Kuramı kabul etmek idi: 'Türkçe, Türk uygarlığı ve kültürü kadar eski ve ana bir dildir. "Türk dili, taş ve maden devirlerinde kültür sözcüklerini göçlerle yeryüzündeki dillere yayan eski ve büyük kültür dilidir.'

Kuramın kökenleri bilinmeyen Arapça ya da başka dillere ait sözcüklerin Türkçe sayılması gibi bir yönde de kullanıldığı görülmüştü. 1935'te başlayan ve Türk Dil Kurumu'nun 1936'daki Üçüncü Kurultayında kabul edilen Güneş-Dil Kuramının uygulamada kimi kez aşırılığa kaçıldığı ve bir çıkmaz yarattığı görülünce bundan vazgeçilmişti.

Kuramın değişik yorumlara yol açması bir bakıma doğaldı. Çünkü bu bir yasa, kesinleşmiş, doğrulanmış bir kural değil, bir kuram/teori, bir varsayımdı. Kuramlar deneme ya da uygulamada başarılı olursa etkinliklerini sürdürür, hatta kurallaşır, yasalaşabilir. Umulan sonuç alınmadığında ise ondan vazgeçilir ve unutulur. Dillerin kökenlerine ilişkin öteki kuramlar gibi Güneş-Dil Kuramı da belirli bir dönemde bir varsayım olarak ortaya atılmış, kanıtlanamayınca da tarihe mal olmuştur. (...)"²⁷

Kanıtlanamayan her kuramı "saçmalık" olarak nitelendirirsek bilimde ilerlemeyi nasıl sağlayabiliriz? Kanıtlanamasa da her kuramdan mutlaka bir şeyler öğreniriz. Her kuram, daha gelişkin, daha bilimsel yeni kuramlara yol açar...

II. Türk Tarih Kongresi'nde Güneş Dil Teorisi'ni tarih ve coğrafya sözcüklerini analiz ederek açıklayan Prof. İbrahim Necmi Dilmen'den ben kendi adıma çok şey öğrendim. Örneğin, Ankara adının kökenine ilişkin ilk kez karşılaştığım şu sav bana çok ilginç geldi:

"Baykal Gölü'nün sularını Yenisey'e ulaştıran bir nehrin adı da bütün haritalarda Angora'dır. Angora mintikasından Anadolu'ya gelen pek eski dedelerimiz, orada topraklarını sulayan nehrin adını da birlikte getirmişler, Ankara çayı'na ve onun yambaşında kurdukları şehre de vermişlerdir."²⁸

Prof. Dilmen'e göre [iki Avrupalı bilginin (Prof. Paul Topinard ve Prof. Guillard) görüşlerine dayanarak açıklıyor.] Anadolu'da yerleştikleri yere Galatya denilen ve Gal, Galat, Gol, Goluva adlarıyla anılan halk gerçekte Türk boylarından Kalaçlar'dır. Dilmen, analizlerini yaptığı bu sözcüklerin "ana türk dili"nden kaynaklandığını, dolayısıyla Arilerin, Keltlerin vb. anayurtlarının da Orta Asya olduğunu savlıyor. Copeaux'ya göre bu sav da "saçma".

²⁷ Şerafettin Turan, Türk Devrim Tarihi, 3. Kitap (İkinci Bölüm), s. 109-110.

²⁸ II. Türk Tarih Kongresi, s. 97.

Oysa, insanların ortak atasının Orta Asyalı olduğu ve uygarlığın dünyaya Orta Asya'dan yayıldığı düşüncesi, bugün de bilim çevrelerinde kabul görüyor.²⁹ Sayın yazarın ülkesinin Cumhurbaşkanı (Jacques Chirac) bile "Hepimiz Bizans'ın çocuklarıyız" diyerek Türklerin ve Avrupalıların aynı kökenden geldiklerini ileri sürmedi mi!...

TÜRK-İSLAM SENTEZİ

Yazar "Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine" başlığı altında, biraz karışık olsa da Türk-İslam Sentezi'nin nasıl ortaya çıktığını, kurumlaşmasını ve başlıca kuramcılarından İbrahim Kafesoğlu'nun yazılarını irdeliyor ve bu düşüncenin tarih ders kitaplarına yansımalarından örnekler veriyor. Ancak Kemalizm ile Türk-İslam Sentezi arasında bir türlü sınır çekemiyor. Örneğin, Türk-İslam Sentezi'nin düşün merkezi diyebileceğimiz **Aydınlar Ocağı**'ndan **12 Eylül 1980** bağlamında söz ederken, şunları söylüyor:

"Aydınlar Ocağı, Eylül 1980'deki askeri darbeden zarar görmemiş, tam tersine bir yandan Kemalist tapıncı güçlendirirken, diğer yandan da her düzey okulda din eğitimini zorunlu tutarak ve 'İmam-Hatip okulları'nın gelişimini tamamen özgür bırakarak (İmam-Hatip okulları o zamandan beri kayda değer bir gelişme göstermiştir.) dinin toplumdaki yerini resmileştiren yeni iktidar tarafından çalışmaları onaylanmıştır." (s. 58)

Nasıl oluyorsa, hem "Kemalist tapıncı" güçleniyor, hem de Kemalizm'e aykırı olarak okullara zorunlu din dersleri konuluyor! Hem Türk-İslam Sentezi AKDİTK (Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu) ile resmileşiyor, hem de bu kurum 1980 darbesiyle "Mustafa Kemal kültürünü yeniden güçlendiriyor." (s. 61) Yazar'a göre bu karışık durum "kutsal Kemalist değerler üzerine kurulu resmî ideolojinin, yarı resmî ideolojiler tarafından açıkça sorgulanması"ndan kaynaklanıyor (s. 54).

Yazar burada yine Kemalizm'i etnik milliyetçilikle ilişkilendiriyor ve Türk-İslam Sentezi'nin örnekleri olarak verdiği anlatılardaki etnik milliyetçi öğeleri, Kemalizm'den etkilenme olarak değerlendiriyor.

Yazarın bu konudaki en vahim yanlışlığı, hatta bir cehalet ürünü demekte hiçbir sakınca yok, hümanizmi Kemalizm'in karşısına koymasındır:

"Atatürk'ün 1938'de ölümünden sonra, 'hümanist' adı verilen ve Kemalist tarihyazımına gizliden gizliye karşı çıkıp (ama Kemalizmi inkâr etmeden) Batı okulu ile bütünleşen bir tarihyazımı hareketinin yükselişine tanık oluyoruz..." (s. 54)

²⁹ "İnsanların Ortak Atası Orta Asyalı: Göç Yollarının Gizi Y Kromozomunda Saklı", Discover (Aralık 2004)'ten aktaran Reyhan Oksay, Cumhuriyet Bilim-Teknik Dergisi, 15 Ocak 2005, S. 930.

Bu bağlamda bize göre Atatürk aydınlanmasının bir ürünü olan Batı klasiklerinin çevrilmesinin de Kemalizm'e karşı bir hareket olduğunu öğreniyoruz! (s. 55) (Böylece klasiklerin çevrilmesine öncülük eden zamanın Milli Eğitim Bakanı **Hasan Âli Yücel** ve klasikleri Türkçeye çevirenler de gizli antiKemalistler oluyor! Demek ki İslamcılardan önce onlar "takiye" yapmışlar!...)

Sayın yazarın bu düşünceleri, Kemalizm'i Türkiye'nin AB'ye girişindeki "en büyük engel" olarak görenlerin düşünceleri ile örtüşüyor!

Yazarın bu savının bilim dışılığını bilimsel bir yapıttan kısa bir alıntıyla ortaya koymakla yetinelim:

Prof. Dr. Suat Sinanoğlu, Türk Hümanizmi adlı yapıtının "**Atatürk Devrimi: Yeni Bir Hümanizm Kaynağı**" başlıklı bölümünde şöyle diyor:

"Türk devrimi gelmiş geçmiş ihtilallerin en büyüğü, en radikali olma onurunu hûmanist ruha borçluydu; çünkü ancak hûmanist ölçütlerle değerlendirildiğinde bu sonuca varılıyordu; (...) Batı'nın uzun süren ve karmaşık bir yapı gösteren insancıl deneyimini geçiren aşamalar boyunca izlemekle ve onu somut tarihsel gerçekliği içinde incelemekle yükümlü olduğu ortaya çıkıyordu.

Türkiye'de bu düşüncelerin sonucunu göz önünde tutan bir eğitim sistemi kurulabilirse, Atatürk devriminin insanlık için sürekli bir kazanç oluşturacağı, Atatürk'ün de tarihin göğünde birden görünen ve hiç iz bırakmadan kayıp giden yıldızlardan biri olmayacağı böylece anlaşılmuş oluyordu; aynı zamanda ülkenin geleceği inanca altına alınacak; üstelik Türk ihtilali insanlığın fikir tarihinde yeni bir aşamayı başlatacaktı: Türk hümanizminin Batılı olmayan toplumlara -çağdaş teknolojiye sahip çıkma ve Batılı kurumları taklit etme sayesinde- bağımsızlıklarını koruyabilmenin ötesinde, uygar evrenin insanlık için daha iyi bir yaşam sağlama çabasına nasıl katılacağını öğretme durumunda olduğu, insanlığın manevi tarihinde yeni bir atılım dönemine geçiş oluşturduğu ortadaydı. (...)"³⁰

Dünya klasiklerinin Türkçeye çevrilişinin Atatürk devrimlerinin devamı bir hümanizma hareketi olduğunu; Nazi Almanyası'ndan kaçarak Türkiye'ye gelen İstanbul ve Ankara üniversitelerinin kurulmasında büyük emeği olan Prof. Dr. **Ernest E. Hirsch** de şöyle belirtiyor:

"Eski kültür mirasına bilinçli bir dönüş için bu ülkede hemen hemen farkına varılmamış bir kültür dönüşümüne dikkati çekmek istiyorum. Bu, Türkiye'de doğu kültürü ve dünyevi işlerde dahi İslâm inanç ve tasavvur dünyasına

³⁰ Suat Sinanoğlu, Türk Hümanizmi I, Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 1998, s. 24, 28.

*sabitleşmiş tutumdan batı kültürünün antik muhtevasına dönüşüm şeklinde gerçekleşmiştir. Rönesans ve hümanizmde ifadesini bulan kültür dönüşümü, Konstantinopolis'in 1453'te Türkler tarafından zaptedilmesiyle Batı Avrupa'ya göç eden bilginlerle başlaması gibi Atatürk tarafından başlatılan modern Türkiye'deki kültür dönüşümü de, 1933 yılında politik sebeplerle Almanya'yı terk etmek zorunda kalan, fakat içlerinde canlı kalmış antik kültür mirasını da beraberlerinde götürüp oradaki reform fikirlerinin emrine amade kılan bir avuç Alman profesöründen teşvik görmüştür. 1941'de, Türk Milli Eğitim Bakanlığı dünya edebiyatından çeviriler külliyyatını çıkarmaya başlamıştır. O zamanki Milli Eğitim Bakanı **Hasan Âli Yücel**'in bu se-riye yazdığı önsözden sadece iki cümleye atıfta bulunuyorum: 'Hümanizmin ruhunu anlamak ve duyabilmek için ilk aşama, insan varlığını en somut biçimde ifade eden san'at eserlerini kendine mal etmekle başlar. San'at alanları içinde edebiyat insan varlığını ifade biçimlerinin en somut unsurlarını ihtiva etmektedir.' Burada Almanya'daki etkinliğinden dört yüz yıl sonra Melanchton'un ruhu yeniden canlanmaktadır. Öğrenimin hümanizm ruhu içinde yenilenmesi yoluyla Türk gençliği, entelektüel ve politik kültürel bakımdan ilk defa rol örneklerinin batılılaştırılmasını kavrayacak ve onu gerçeğe dönüştürecek duruma getirilmektedir."³¹*

DEVLET KURUMLARI VE TARİH ÖĞRETİMİ

Türk milli eğitim sisteminin genel yapısını, ders kitabı yazarlarının bu sistem içindeki yerini irdeleyen yazar bu konuda ilkönce ele aldığı Talim ve Terbiye Kurulu'nu "bakanlık içinde bakanlık" olarak nitelendiriyor. Bu yargı bizce tutarsız. Son yılların moda deyimini "derin devlet"i çağırıştırıyor. Evet, Talim ve Terbiye Kurulu, ulusal eğitimin programlarının yapıldığı, çerçevenin çizildiği, "MEB'in beyni" diyebileceğimiz önemli bir kurumdur; ancak, "bakanlık içinde bakanlık" değildir.

Atatürk'ün bir konuşmasında belirttiği gibi "Yurtta eğitim ve öğretim ilkelerini, bilimsel ve bağımsız bir merkezden yönetmek amacıyla"³² 1926'da kurulan TTK'nin Cumhuriyet'in Kuruluş Dönemi'nde özerk bir yapıya sahip olduğunu söyleyebiliriz. Örneğin, Milli Eğitim Bakanı **Mustafa Necati**'nin ortaokullarda başlattığı karma eğitime TTK muhalefet etmiş, ancak Bakan Necati, TTK Başkanı Prof. Dr. **M. Emin**'in (1.3.1926 – 9.11.1930) görevden alınması için herhangi bir girişimde bulunmamıştır. Fakat TTK, çok partili yaşama geçildikten sonra özerkliğini yitirmiş, böylece de "bilimselliğini ve bağımsızlığını kaybetmiştir."³³

³¹ Ernest E. Hirsch, Anılarım, TÜBİTAK Yayınları, Ankara, 1997, s. 210, 211.

³² Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını, Ankara, 1961, C. 1, s. 348.

³³ H. Hüsnü Cıvıtlı, Güneşli Mektep (Kamunun Eğitimi), Ankara, 2002, s. 48.

Yazar “programların içeriği” başlığı altında doğrudan müfredat programlarını değil, daha önceki bölümlerde yaptığı gibi “ders kitapları söylemi”ni irdeliyor. Bu konuda “1931’deki ders kitapları söylemine toplu olarak bakıldığında, tarih tezlerinin etkisinin ilk bakışta sanıldığı kadar güçlü olmadığı görülmektedir...” (s. 80) sözleriyle daha önce belirttiği şaşkınlığını bir kez daha yineliyor.

Yazarın burada dikkatimizi çeken bir yanı da **özensizliği**. Eleştirisini yaptığı ders kitaplarını üstünkörü incelediği anlaşılıyor. Bu nedenle de maddi hatalar yapıyor. Örneğin “TTTC’nin ilk cildinde eski Türklerin tarihine 78 sayfa ayrılmasına karşın, İslam tarihine 105 ve klasik Antik çağa 290 sayfa ayrılmıştır.” bilgisinin doğru olmadığını saptadık. Doğrusu, TTTC dizisinin ilk cildinde (Tarih I) eski Türklerin tarihine 59 (metin: 38, resim: 17, harita: 4), klasik antik çağa (eski Çin, Hint, Mezopotamya, Anadolu, Pers, Ege ve Roma uygarlıkları) 363 (metin: 290, resim: 56, harita: 17), ikinci ciltte (Tarih II) İslam tarihine 122 (metin: 105, resim: 10, harita: 7) sayfa ayrılmıştır.

Kırılma Noktasını Görememe

Yazarın **Doğan Avcıoğlu**’nun *Türklerin Tarihi* adlı yapıtını kaynak göstererek verdiği şu bilgi de gerçeği yansıtmıyor:

“Atatürk’ün ölümünü izleyen yıllarda durum karışıktır. Ders kitaplarının yeni baskısı Şemsettin Günaltay tarafından elden geçirilmiş, ama bu çalışma ilk ciltle sınırlı kalmıştır ve bu cildin yeni hali de önceki baskılardan çok farklı değildir.” (s. 81)

Doğan Avcıoğlu, yazanın alıntı yaptığı kitabının ilgili bölümünde şöyle diyor:

“1939 yılında okullar için tarihin yeniden yazılmasına girişilir. Şemsettin Günaltay’ın hazırladığı ilk cilt 1939’da basılır, liselerde kullanılır. Fakat girişim yarıda kalır. 1942’de Mansel, Baysun ve Karal’ın üç ciltlik yeni tarihi okutulur. Bu yapıt, daha ölçülü ve yargılarında daha dikkatlidir. (...)”³⁴

Görüldüğü gibi Avcıoğlu, Günaltay’ın yapıtı hakkında herhangi bir yorumda bulunmuyor. Yazarın “... bu cildin (Tarih I) yeni hali de önceki baskılardan pek farklı değildir.” yorumu Copeaux’ya aittir. Peki, bu yorum doğru mudur? Kesinlikle değil. Günaltay’ın *Tarih I*’ini (1939)³⁵ inceledik ve TTTC’nin *Tarih I*’i (1932) ile karşılaştırdık. İşte saptadıklarımız:

³⁴ Avcıoğlu, agk., s. 23.

³⁵ Şemsettin Günaltay, *Tarih I*, Maarif Vekaleti Y., Maarif Matbaası, İstanbul, 1939.

• TTTC'nin lise Tarih I'inde yer alan “Beşer Tarihine Giriş” ünitesindeki evren (kainat), Dünya, yaşamın ortaya çıkışı, insanın evrimi vb. konuları (8 sayfa metin, 45 cm uzunluğunda bir renkli tablo: “Hayatın Başlaması ve İnsanın zuhuru”, konu içinde ve kitabın ekler bölümünde toplam 8 sayfa resim) Günaltay'ın kitabında yok.

• **İrk** konusunda “Ancak şunu söylemeliyiz ki ırklar arasında bugün görülen farklılıkların, tarih noktai nazarından ehemmiyeti pek azdır. Filhakika, kafatasının şekli ırkların tasnifi için, tamamen esaslı bir farika olduğu halde, içtimaî hiçbir manası yoktur. Bunun sebebi şudur: Kafatası değişmiyor; yahut güç ve geç değişiyor. Fakat, onun içindeki en asil uzuv, dimağ değişiyor.” ifadesi çıkarılarak sadece, insan ırklarını hangi ölçütlere göre ayırabileceğimiz ve Türklerin ait oldukları ırk tipini açıklayan ifadelere yer verilmiştir.

• “**Fikrin Doğuşu**” başlığı altında işlenen dinin, tanrı düşüncesinin nasıl ortaya çıktığını ve gelişerek günümüze nasıl geldiğini irdeleyen bölüm (4 sayfa) çıkarılmıştır.

• “Büyük Türk Tarih ve Medeniyetine Umumi Bir Bakış” ünitesinde yer alan “Eski Türklerde Din” bölümü (5 sayfa) kısaltılarak 1,5 sayfaya indirilmiş; İslam'ın “Türkler arasına hariçten giren dinler”den sayıldığı anlatımı çıkarılmıştır.

Bu ve benzeri değişiklikler, görüldüğü gibi yazar için fazlaca bir anlam taşımıyor. Oysa 1939'da Günaltay tarafından yapılan bu değişiklik, **Kemalist tarih öğretiminin kırılma noktasıdır**. Bu değişiklikle bilimsel tarih öğretiminden ilk ödün verilmiş, daha sonra Türk-İslam Sentezi'ne, günümüzde de “ılımlı İslam devleti” modelini gerçekleştirmeye çalışan ABD güdümlü siyasal iktidarların baskısıyla “İslamcı tarih sentezi” diyebileceğimiz, bilim dışı, çağ dışı bir tarihyazımına dönüşecek olan süreç başlamıştır.

Batı Tarihi

Yazar, ders kitaplarının söylemini irdelerken Batı tarihi konusunda şu saptamalarda bulunuyor:

“1947'den itibaren bambaşka bir bakışla, 'genel tarih'e, Batı tarihine büyük bir önem verecek 'hümanist' esinli ders kitapları hazırlanır. 1950 ile 1960 arasında, Batı yanlısı (anti-laik olsa da) Demokrat Parti iktidardadır. O zaman Batı'ya yaklaşmak için onun tarihini öğrenmek gerektiği düşünülür...” (s. 82)

Yazar burada Kemalizm'in Batı karşıtı olduğunu (Batılıların her zaman yaptığı

gibi), “anti-laik olsa da” liberal saç bir Batı yanlılığını yeğlediği, düşüncesini açığa vuruyor. Kemalizm’in Batı’ya karşı bir Batılılaşma olduğunu ya görmüyor, ya da görmek istemiyor. Bu aynı bir yazının konusu. Biz burada yazarın 1947’den sonraki tarih ders kitapları ile 1931’de TTTC’nin yayımladığı ders kitaplarında Batı tarihine ilişkin saptamalarının doğru olup olmadığına bakalım.

Ne yazık ki yazarın bu saptaması da doğru değil. Şöyle ki, **Niyazi Akşit-Emin Oktay**’ın toplam 767 sayfadan oluşan tarih kitaplarında (Lise Tarih I-II-III) Batı tarihine toplam **238 sayfa** ayrılmış. (Tarih I’de klasik antik çağın Batı tarihi bölümü: 122, Tarih II’de Haçlı seferleri dahil 25, Tarih III’de 91 sayfa). Toplam 1338 sayfadan oluşan 1931’deki tarih kitaplarında ise Batı tarihine toplam **434 sayfa** ayrılmıştır (resim, harita içinde).

Görüldüğü gibi yazarın 1931’in ders kitaplarında Batı tarihine az yer ayrıldığı, dolayısı ile önem verilmediği; 1947’den sonraki ders kitaplarında ise “Batı’ya yaklaşmak için onun tarihini öğrenmek gerektiği” düşünöldüğünden “büyük bir yer” ayrıldığı savı doğru değil.

Yazar, ya sayı saymayı bilmiyor, ya da dayak yememiş!

Aynı konuda bir yanlış sav daha:

“Böylece tarih öğretiminde yeni bir dönem başlar; o dönemde Niyazi Akşit ve Emin Oktay tarafından hazırlanan tarih dersi kitaplarının bir cildi klasik Antik çağa ayrılmıştır; ilginç bir tepki söz konusudur, çünkü dizinin toplam 762 sayfası içinde Türklerin tarihine yönelik olanlar 300’ü bile bulmaz.” (s. 82)

İnceledik ve gördük ki, **Akşit / Oktay** kitaplarının I. cildinin tamamı klasik antik çağa ayrılmış değil. Ana metni (içindekiler, dizin, sözlük dışında) toplam 238 sayfa olan bu kitabın 1. ünitesi: “Tarihin konusu, tarihin bölümlere ayrılması, takvime başlangıç” (10 sayfa), 2. ünitesi: “Tarihöncesi devirleri” (5 sayfa), 3. ünitesi: “Türklerin Anayurdu ve Göçleri” (8 sayfa) konularından oluşuyor. Klasik antik çağa ayrılan, kitabın kalan bölümüdür: **215 sayfa**. TTTC’nin 1931 tarihli kitaplarının I. Cildinde (342 sayfası metin, 90 sayfası resim ve harita olmak üzere toplam 432 sayfadan oluşuyor) klasik antik çağa ayrılan **342 sayfa**dır (metin: 270, resim-harita: 72 sayfa).

Yazar, bu yanlış savına kaynak olarak da **VI. Türk Tarih Kongresi**’nde tarih eğitimi konusunda sunulan bir bildiriye göstermiş. **Bedii N. Şehsuvaroğlu**’na ait bu bildiriye incelediğimizde de görüyoruz ki, Şehsuvaroğlu özetle tarih ders kitaplarında

siyasal tarih, kahramanlar yerine daha çok kültür ve uygarlık konularına, bilim ve sanat insanlarına yer verilmesini istiyor,³⁶ Batı tarihi ya da klasik antik çağdan söz etmiyor! Ayrıca Şehsuvaroğlu bildirisinde Akşit / Oktay'ın kitaplarını yeterince "hümanist" bulmadığı için eleştirirken, sayın yazarın bu kitapları TTTC'nin kitaplarına karşı "hümanist" bir tepkinin ürünü olarak değerlendirmesi de çok ilginç! Yani yazar işine geldiği yerden işine geldiği gibi yararlanıyor...

Yazar, "hümanizme tepki"nin örneği olarak ise Türk-İslam Sentezi ideologlarından **İbrahim Kafesoğlu**'nun ders kitaplarını gösteriyor. Yazarın seçtiği örnek bizce de uygun, ancak yazar, sunduğu bu örneğin gerçekte Kemalizm'e tepki olduğunu yine ya görmüyor ya da görmek istemiyor.

Yazarın şu yargılarına da katılmamak olanaksız:

"1980 darbesinden sonra, 1983'te yeni bir program gündeme gelir ve tarih derslerinin doğrultusunu açıkça Türkçü ve Müslüman bir yere kaydırır..." (s. 83)

"1994'te ise, terazi bir kez daha İslam tarihinden yana eğilir ve İslami geçmişe eski Türklerin tarihinden daha çok yer ayrılır.

(...)

Görüntülerin aldatıcılığına karşın, söylemde asıl gerileyen laikliktir." (s.85)

Yazar bu bağlamda ayrıca ders kitaplarında hangi konuya kaç sayfa, bütün içinde yüzde kaç oranında yer ayrıldığını gösteren bir tablo sunuyor. Ancak yazar TTK'nin yayımladığı tarih dersi müfredat programlarını³⁷ inceleyerek bir karşılaştırma yapmadığı için soruna doğru tanı koyamıyor. Ders kitaplarındaki bu oranlar, ders kitabı yazarlarının keyfine bırakılmış değil, müfredat programlarında belirtilmiştir. Ders kitabı yazarları bu oranlara uymak zorundadırlar. Ancak yazarlara uygulamada her ünite için % 2 fazla ya da eksiklik toleransı gösterilmektedir.

Yazar, ders kitaplarının içerik ve söylemini irdelediği bölümün sonunda yeniden Akşit ve Oktay'ın kitaplarına dönerek, daha önce yaptığı bir saptamanın yanlış olduğunu belirtiyor:

"... klasik Antikçağa ayrılan yer, bu kitabı diğerlerinden daha az milliyetçi yapmaktadır. Çözümlememizden çıkardığımız sonuçlara göre ve Antik Greko-Romen çağa ayrılmış uzun bölümleri bir kenara bırakırsak (hiç de

³⁶ VI. Türk Tarih Kongresi, Kongreye Sunulan Bildiriler, TTK Basımevi, Ankara, 1967, s. 611-617.

³⁷ Lise Tarih 1-2 Programları, Milli Eğitim Basımevi, Ankara, 1993.

uzun olmadığını yukarıda belirtmiştik, A. P.) söylem temelde diğer yapıtlardaki söylemden farklı değildir. Tarih tezlerinin sonuçları dolaylı olarak kabul edilmektedir.” (s. 85)

Yani yazar bu kitaplar için daha önce belirttiği “hümanist tercih” nitelemesinden vazgeçiyor!

Bu da bize gösteriyor ki yazar, bu kitapları titizlikle ve bütünsel olarak incelememiş, o nedenle arada bir daha önce söyledikleriyle çelişen yargılara varıyor.

Yazar tarih ders kitabı yazarları olan **Emin Ali (Çavlı), Niyazi Akşit, Emin Oktay, Kâmil Su, Faik Reşat Unat, Ferruh Sanır, İbrahim Kafesoğlu, M. Ali Köymen, Faruk Sümer, Erdoğan Merçil, Ahmet Mumcu, Hakkı Dursun Yalçın**’ın kısa kısa özgeçmişlerinden ve düşünsel yapılarından söz ettikten sonra şu genel yargıya varıyor:

“...ders kitaplarındaki söylemin genellikle eğitim sistemi içinde resmî bir görevi olan yazarlar tarafından üretildiğini söylememize ve okul söylemini bir kurumun isteklerine uygun bir söylem olarak nitelememize olanak vermektedir...” (s. 90)

Bu genel yargıya bir itirazımız olamaz. Ancak yazarın sözünü ettiği resmî kurumlardan biri olan AKDİTK (Atatürk Kültür Dil ve Tarih Yüksek Kurumu)’nun, (Atatürk’ün vasiyeti çiğnenerek) TTK ve TDK’nin özerkliklerinin kaldırılmasıyla nasıl “resmî” bir kurum haline geldiğinden söz edilmediği için, 1980 darbesinden sonra tarih ders kitaplarının söylemine yön veren Türk-İslam Sentezi ile Kemalizm birbirine karışmaktadır. (Yazar bu iki ideolojiyi birbirine karıştırmaktan hoşlanıyor gibi!)

KEMALİZM VE TARİH ÖĞRETİMİNİN HEDEFLERİ

“Mesela Tarih dersinde öğretmenin vazifesi birtakım bilgileri sadece öğretmekten ibaret değil, tarihin en eski zamanlarından beri Türk ulusunun üstün yaşadığını, başka milletlere kültürünü yayarak onlara hayatın her yönünde güzel örnekler verdiğini, onlara daha mesut ve daha rahat yaşama yollarını öğrettiğini, Türk ulusunun dünyanın dört tarafında kurduğu yüksek uygarlık hayatını vücuda getirmek için ne kadar fedakârlıklara göğüs gerdiğini canlı misalleriyle göstermektir. Öğrenci, bu derste insanlığın geçirdiği ilerleme evrelerini anlamakla kalmıyarak bu ilerleme yolunda Türklerin oynadığı büyük rolü kavrayacak, böylece hem kendi ulusuna karşı bağlılığını arttıracak, hem de Türk ulusunun insanlık topluluğuna karşı bugün de, yarın da ne gibi ödevleri bulunduğunu daha

iyi takdir etmeye alışacaktır. Bilhassa öğretmen, tarih dersine Atatürk'ün gerek İmparatorluk devrinde, gerek İstiklal Savaşı sırasında, gerek Türkiye'de Cumhuriyet kurulduğu günden beri yaptığı büyük işleri anlatarak bunları İmparatorluğun son devrindeki işlerle öğrenciye canlı olarak mukayese ettirecek, bu suretle öğrenci, Büyük Önderin idaresi kılavuzluğu altında Türk ulusunun ne kadar önemli ve geniş adımlar attığını, başka milletler arasında kudretinin, itibarının ne kadar yükseldiğini öğrenerek, diğer taraftan milletin hem kendi refah ve saadeti, hem de insanlık için daha yapacağı önemli işler bulunduğunu daha iyi kavriyacak, Türkiye Cumhuriyeti vatandaşlığının kendisine verdiği ödevlerin manasını, büyüklüğünü ve genişliğini daha iyi takdir edecektir.

Sonra, tarih öğretiminin hedefleri şu şekilde saptanır:

1- Türk çocuklarını, Türk Devriminin manası ve tarihi önemi üzerinde düşündürmek ve onların Devrim değerlerine bağlanmalarını sağlamak;

2- Bugünkü kültürün uzun bir geçmişin eseri olduğunu onlara kavratmak ve bu kültürde Türk milletinin hizmetlerini ve payını belirtmek;

3- Çocuklara, şerefli bir geçmişi olan büyük bir milletin evlâtları oldukla-rını duyurarak, Türk ulusunun geleceğine olan güvenlerini arttırmak ve onları Türk milletinin ülkülerini gerçekleştirmek için her fedakârlığı göze alabilecek bir karakterde yetiştirmek;

4- Tarihte milletlerine ve insanlığa hizmet etmiş büyük adamların hayat-larına ve hizmetlerine karşı öğrencilerde ilgi ve hayranlık uyandırmak;

5- İnsanların çevreleriyle yaşayışları arasındaki sıkı ilişkiyi belirtmek ve in-sanların çevreleri üzerine nasıl tesir ettiklerini çocuklara kavratmak;

6- Çocukların bugünü daha iyi kavramaları için onlara geçmişi incele-te-rek gelecek için önlerine ufuk açmak ve milletler ailesi içinde Türk ulusuna düşen insani ödevler bulunduğunu belirtip bunu onlara duyurmaktır." (s. 93-94)

Yazar, 1948 ilkokullar programı, giriş bölümünden bu alıntılar yaptıktan sonra şu yorumda bulunuyor:

"Yukarıdaki iki metnin işlevleri tamamen aynı değildir. Birincisi öğretmenin nasıl bir düşünceyle çalışması gerektiğini, ikincisi ise öğrenci yetiştirilirken ulaşılabilecek hedefleri tanımlamaktadır. Ama her ikisinde de ideoloji çok açıktır ve açık ölçütlere bağlanmıştır. Kültürün eskiliği, ulusun

büyüklüğü, geleceğe güven, büyük adamların fedakârlıklarından örnekler ve ulusa karşı görevlerini yerine getirme gereği (askerlik hizmeti) üzerinde ne kadar ısrarla durulduğu dikkat çekmektedir. (...)" (s. 94)

Yukarıdaki alıntının başında geçen **“Türk ulusunun üstün yaşadığını, başka milletlere kültürünü yayarak... öğrettiğini”** ifadesi elbette ki eleştirilebilir. Bizce de Türk ulusunun başka uluslardan üstün olduğunu duyumsattığı için Atatürk’ün **“Yurtta barış, dünyada barış.”** ilkesine uygun değildir. Ancak alıntının kalan bölümünde eleştirilecek bir durum göremiyoruz. Yazara göre **“Kültürün eskiliği, ulusun büyüklüğü, geleceğe güven, büyük adamların fedakârlıklarından örnekler ve ulusa karşı görevini yerine getirme gereği...”** vb. tarih öğretiminin hedefleri olamaz; bunlar ideolojiyi (Kemalizm’i) **“çok açık”** ölçütlere bağlayan hedeflerdir.

Yazar, 1987 yılının Ortaöğretim Kurumları Tarih Programı’nda yer alan tarih öğretiminin benzer hedeflerini de aktardıktan sonra şu saptamayı yapıyor:

“1948 ile 1987 arasındaki benzerlikler çarpıcıdır ve Kemalizm’in doğuşundan itibaren egemen olan ideolojik sürekliliği yansıtmaktadır...” (s. 96)

Peki, tarih dersi nasıl işlenmeli, hedefleri neler olmalı? Yazar, bu konuda herhangi bir öneride bulunmuyor; ancak söyleminden anlaşıldığı kadarıyla, tarih öğretiminin herhangi bir hedefi olmamalı, tümüyle yansız olmalı, gibi bir yaklaşım içinde görünüyor. Peki, tümüyle yansız bir tarih öğretimi olası mıdır? Dünyada böyle bir tarih öğretimi veren bir ülke var mı? Yazar, tarih öğretiminin bu yanlarına da değinmiyor...

Yazarın bu konudaki tutumu bize, bir yandan ulus devletlere dönüp **“ulus devletin modası geçti, bırakın bu ulusalcılığı”** derken, diğer yandan ulus devletleri parçalamak için etnik topluluklara dönüp **“sizin şöyle tarihiniz var, böyle kültürünüz var, kendi devletlerinizi kurun”** diyen, kısaca evrensellik adına yerel tarihi ulusal tarihin karşısına çıkaran küreselleşme sözcülerinin tutumunu çağırıyor! İdeolojisini ideolojik olana karşıymış gibi görünerek gerçekleştirmeye çalışmak gibi...

Ders Kitaplarının “İdeolojik”liğinin Bir Göstergesi: “Kemalist Düzenek”

Yazar **“Ders kitaplarının dış düzeneği, kapaklar ve kapak içleri”** başlığı altında 12 Eylül 1980’den sonra ders kitaplarına konulduğunu belirttiği **Atatürk resmi, İstiklal marşı, Gençliğe Hitabe, Öğretmen Marşı, Türkiye ve Türk Dünyası haritaları** gibi öğeleri, **“bütünün ideolojik ölçütlerine uygunluğunu doğrulayan**

Kemalist düzenek”in simgeleri olarak belirtiyor.

Evet, 12 Eylül 1980’den sonra ders kitaplarına Atatürk resmi konulması zorunluluğu getirildi; ama aynı zamanda da hızla Atatürkçülüğün içi boşaltılmaya başlandı. Bağımsızlık Marşı konuldu; ama ülke tam anlamıyla emperyalizme bağlandı. Gençliğe Hitabe konuldu; ama gençlik, depolitizasyon yoluyla büyük ölçüde Cumhuriyet savunuculuğundan uzaklaştırıldı. Öğretmen Marşı konuldu; ama, eğitim hızla dinselleştirilerek emperyalizmin güdümüne sokuldu. Türkiye ve Türk Dünyası haritaları konuldu; ama, bırakın Türkiye’nin Türk dünyasıyla bütünleşmesini, etnik milliyetçilik yoluyla, Türkiye parçalanmanın eşğine getirildi...

Copeaux’ya göre ders kitaplarında ulusal değerleri simgeleyen her öge, Kemalist düzeneğin bir parçasıdır ve ideolojiktir. Bu bağlamda ders kitabı kapaklarında Atatürk heykeli fotoğraflarının bulunmasını da çok abartılı buluyor.

“Bir kişiyi kendi görüntüsüyle (fotoğraf ya da resim) değil de kendi heykelinin fotoğrafıyla sunmak, onu insan olmaktan çıkarıp efsaneye dönüştürmek anlamına gelir. Artık o insan değil, onun şahsında bir tarih sunulmaktadır.” (s. 98)

Bizce bir tarihsel kişiliğin sıradan bir fotoğrafı ya da resminin yerine onu betimleyen bir heykelin fotoğrafının konulması, yapının iyi seçilmesi koşuluyla, ders kitabına biraz olsun sanatsal bir değer katar ve kitabın resmîliğini yumuşatır. Dahası bu uygulama, heykel ve resim sanatlarının yüzyıllar boyunca yasaklandığı bir İslam ülkesinde devrimci bir anlam da taşır...

Bir kimsenin ders kitabına konulan heykelinin fotoğrafıyla efsaneleşeceğini düşünmek, herhalde efsanenin anlamını yeterince kavrayamamakla ilgili olsa gerek. Şair Cemal Süreya, “ün” diyor, “koşuyu kazanan attır. Efsane ise koşuyu yitirdikten sonra da koşan at. Vurulduktan sonra uçan kuş”tur. Evet sayın yazar, siz algılayamasanız da Atatürk, Türk ulusunun efsanesidir. Bizim açımızdan sorun, o efsaneyi gerçekçi bir biçimde yeni kuşaklara aktarabilmekte...

Yazarın ders kitaplarında yer alan bu “Kemalist düzenek”i II. Abdülhamit döneminde “bismillah” ve padişaha övgülerle başlayan düzenekle bir tutması (s. 99) ise, herhalde Kemalizm’e karşı duyduğu aşırı tepkiden ileri geliyor...

Yazar bu bağlamda ders kitaplarının giriş bölümlerinden de örnekler aktardıktan sonra, bu bölümlerde yürütülen mantığı şöyle özetliyor:

“- Tarih bilinci ulusal bilincimizin kaynağıdır;

- Atatürk'ün güçlü bir tarih bilinci vardı;
- Bunun sayesinde Atatürk Türkiye'yi kurtardı;
- Tarih incelemelerinin önemini kavradığı için Atatürk onları teşvik etti;
- Tarih Atatürk'ü tanımamızı sağlar." (s. 107)

İşte bu mantığın ürünü olan kitapların giriş yazılarının, yazara göre, "dinsel bir binadaki 'kutsal emanetler'den farkı yoktur." (s. 107)

“Kemalist Girdiler” ve “Anakronizm”

Yazar, tarih ders kitaplarında Atatürk'ten önceki dönemler anlatılırken, Atatürk'ten alıntılar yapılması ya da okuma parçaları konulmasını anakronizm örneği olarak niteliyor ve ekliyor:

"Bu döneme ilişkin anlatımlara Mustafa Kemal'den alıntılar eklemek, onu bir milli geçmiş olarak geçerli saymak ve resmen üstlenmek anlamına gelecektir." (s. 114)

Anakronik terimi, bilindiği gibi, çağına uymayan, çağdışı anlamında kullanılır. Söz konusu alıntılarda Atatürk, olayların bir ögesi olarak değerlendirilmediği, ayrıca Atatürk'ün o dönemlerle ya da tarihle ilgili genel sözlerine yer verilmediği için, yazarın savına katılmak olası değil. Atatürk'ten yapılan alıntılar (yerinde ve konu ile uyumlu olmak koşuluyla), yazarın savının aksine tarih bilincinin ve barış siyasetinin gereği olarak görmek gerekir. Örneğin, Atatürk'ün Söylev'inden Osmanlı İmparatorluğu'nun çöküşünün kaçınılmazlığını, artık imparatorluk düşüncesinin çağımıza aykırı bir düşünce olduğunu belirterek açıkladığı, Turancılık ve İslamcılık siyasalarını ise açıkça eleştirdiği **“İzlenmesi Gereken Siyasal İlke”** bölümünü aktarmak gibi.. Söylev'deki bu bölüm, tarih bilincinin ve tarihe barışçı bakışın seçkin bir örneğidir. Buradan bir paragraf aktarmakla yetinelim:

"Ulusumuzun güçlü, mutlu ve sağlam bir düzen içinde yaşayabilmesi için, devletin baştan başa ulusal bir siyasa gütmesi ve bu siyasanın iç örgütlerimize tam uyumlu ve dayalı olması gereklidir. Ulusal siyasa demekle anlatmak istediğim şudur: Ulusal sınırlarımız içinde, her şeyden önce kendi gücümüze dayanarak varlığımızı koruyup ulusun ve yurdun gerçek mutluluğuna ve bayındırlığına çalışmak; gelişigüzel, ulaşılamayacak istekler ardında ulusu uğraştırmamak ve zarara sokmamak; uygarlık dünyasının uygarca ve insanca davranışını ve karşılıklı dostluğunu beklemektir."³⁸

³⁸ Gazi M. Kemal Atatürk, Söylev (Nutuk), Basıma Hazırlayan: Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Çağdaş Yayınları, 18. Bası, İstanbul, 1988, s. 246-248.

(Lise I Tarih taslak kitabımızda yer alan bu alıntı, AKP iktidarı öncesindeki incelemede TTK tarafından “okuma parçası” olarak kabul edilirken, AKP döneminde reddedilmiştir...)

Evet, yazarın belirttiği gibi ders kitaplarında görünüşte Kemalist bir düzenek var, ancak yurt milliyetçiliğine dayalı Atatürk ulusçuluğu ve yukarıdaki alıntıda açıkça görüldüğü gibi Atatürk’ün uygar, evrensel ve barışçı tarih anlayışı giderek kaybolmaktadır. Görüntü ve gerçek çok farklı.

Bu bağlamda yazar, **Kenan Evren**’le **Atatürk** arasında hiçbir fark görmeyen tipik ikinci cumhuriyetçiler gibi bir mantık yürütüyor.

Yazar, 12 Eylül 1980 askerî darbesinden sonra özde değil sözde, akla ve bilime dayalı değil, dogmalara ve duygusallığa dayalı biçimsel bir Atatürkçülüğün egemen kılınmaya çalışıldığını gör(c)mediği için, bu dönemde okutulan tarih ders kitaplarını değerlendirirken de sürekli yanlış yorumlarda bulunuyor. Örneğin, “Her ne olursa olsun Kemalist girdilerin varlığı ya da yokluğu, dönemler ya da yazarların eğilimleri arasında bir ayırım olanağı vermemektedir.” (s. 109) diyor. Oysa bu ayırımı kendisi yapamıyor. Örneğin, 1931’in Tarih IV’ündeki alıntılarla 1990’ların tarih kitaplarındaki alıntıları karşılaştırabilse bu ayırımı yapabilir. Yukarıdaki örneğimizde olduğu gibi, Atatürk’ten her alıntıya her zaman izin verilmediğini de belirtelim. Atatürk’e yapılan bu sansür zaman zaman basına da yansımaktadır.³⁹

Yazarın anakronizm eleştirisinin diğer bir örneği de, Türklerin kendilerine Anadolu’yu yurt (vatan) yapmalarını sağlayan olayların, birbirleriyle bağlantılı bir biçimde ele alınarak anlatılmasıdır:

“... Selçuklu Sultanı Alparslan’ın Bizans’a karşı kazandığı Malazgirt Savaşı (1071), Türkiye’nin tarihi ile Türklerin tarihinin kesiştiği nokta. Tuğrul ile yapılan karşılaştırmada olduğu gibi, Atatürk burada da bir devamcı olarak sunulmaktadır. Ama, bu kez karşılaştırma çift yönlüdür: Alparslan / Bizans uzlaşmaz çelişki çiftinin karşılığı olarak Atatürk / Yunanlılar konmaktadır. Malazgirt Savaşı’nı 1922’deki Büyük Taaruz’un başlangıç tarihi olan 26 Ağustos’ta yaptıran rastlantı, tarihin bir cilvesidir ve yakın tarihe gönderme yapılmasını da kolaylaştırmaktadır...” (s. 110)

Yani yazara göre, tarih ders kitaplarında olayların, tarihsel sürekliliği duyumsatacak biçimde anlatılması da ideolojiktir ve Kemalizm’e hizmet etmektedir...

TÜRK KİMLİĞİNİN TARİHSEL BOYUTU OLARAK “KURUCU OLAYLAR”

Yazar, “Türk kimlik söyleminin” tarihsel dayanağını oluşturan “kurucu olaylar”dan İslamiyet’ten önceki Türklere ait olanları “Kemalizmin damgasını yemiş” olarak nitelendiriyor ve üç ana başlık altında ele alıyor. Bunlara sırayla bakalım.

Türklerin Kökeni ve Göçler

Yazar, hiçbir belge, bilgi, kaynak göstermeden klasik antik çağda Orta Asya’dan kaynaklanan göçleri yapay bir Türk kimliği oluşturmaya dayalı “düş ürünü iddialar” olarak nitelendiriyor. Oysa bu “iddialar”ın “düş ürünü” olmadığını daha önce kendisi yapıtının I. bölümünde (A- Batı Oryantalizminin Etkisi) şu sözlerle belirtmişti:

“1870’lerde Batı Avrupa’da yayımlanan ve Osmanlı aydınları üzerinde büyük etki yapan birçok çalışma, Türklerin kendi geçmişlerini keşfetme sürecini hızlandırmıştır...” (s. 16)

Yazarın bu konuya (Orta Asya göçlerine) ders kitaplarında zamanla daha az yer ayrıldığı saptaması, doğru. Öyle de olmalı. Kanımızca uzak geçmişe değil, yakın tarihimize daha çok yer ayrılması, tarih eğitiminin gerçekleşmesi açısından daha uygundur.

Yazar bu bölümde Türklerin kökeni konusunda 1931’in ders kitaplarındaki yaklaşımı şöyle özetliyor:

“Türkler brakisefaldir, o halde tüm brakisefal halklar Türk’tür. Kemalist yazarlar, belirsiz bir bilimsel kaynağa (‘bilginler’) yapılan göndermelerin ardına gizleniyorlar, böylece iddialarını evrensel olarak kabul edilen bir olgu gibi sunuyorlardı.” (s. 118)

Bizim incelememiz, yazarın bu savının abartılı olduğunu gösteriyor. Bu kitaplarda çeşitli toplulukların Türk kökenli oldukları savında ırk (brakisefallik), güçlü nedenlerden (olasılıklardan) biri olarak görülüyor, tek neden olarak değil. Örneğin, Tarih I’de Hint tarihi bölümünde şöyle denilmektedir:

“Milattan 3,000 sene evvelerine doğru Hindistanın şimalinde Sint ve Pencapta pek parlak bir medeniyete tesadüf olunur. Bunu yapanlar Ortaasyadan gelmiş brakisefallerdir ve aynı devirlerde diğer kıt’alara gidip büyük devletler kuranlar gibi bunların da Türk olduklarına hükümlenabilir...”³⁹

³⁹ Işık Kansu, “Tarihin Çarpıtılmasına Hayır”, Cumhuriyet Gazetesi, 12 Ocak 2007;

“AKP’den Önce, AKP’den Sonra”, Cumhuriyet Gazetesi, 5 Şubat 2007.

⁴⁰ TTTC, Lise Tarih I, s. 74.

Yazar bu konuda da bolca etnik vurguları ve aşırılıkları ulusal kimlik duygusu ve duyarlılığıyla özdeşleştirerek Kemalizm'i eleştiriyor. Yalnız bir yerde Türk şovenizmine "Türklerin erdemleri bir ölçüde toprağa bağlıdır (chtonien)..." örneğini verirken, ilk kez "karşı taraf"ın şovenizminden söz ediyor:

"Karşı tarafın Pastermadjian ya da ya da Grousset gibi yazarları da, aynı şekildi, Ermeni halkına erdemlerini yaşadığı toprağın kazandırdığını, ileri sürüyorlardı; onlar da seçici olduklarından, bu erdemlerin Türklere de geçmiş olabileceğini düşünmüyorlardı. Demek ki, iki şovenizm tarafından da bakışimli yöntemler kullanılmaktadır." (s. 124)

Şovenizm (Fr. Chauvinisme), **Tahsin Saraç**'ın Büyük Fransızca-Türkçe Sözlük'ünde "Aşırı milliyetçilik", **Dil Derneği**'nin Türkçe Sözlük'ünde de "Değişik ırk ve uluslar arasında ırksal ve ulusal düşmanlık yaratmayı amaçlayan ve bu yolda kışkırtmada bulunan aşırı ve bağınaz ulusçuluk akımı." olarak tanımlanıyor.

Atatürk ulusçuluğunun (Kemalizm'in ulusçuluk ilkesinin) daha önce belirttiğimiz üzere, ırkçılıkla ilgisi olmadığı gibi şovenizmle de ilgisi yoktur. Burada ulusçuluk ilkesini anlatarak sözü uzatmaya gerek yok. Yalnızca Atatürk'ün diğer uluslara bakışını gösteren bir konuşmasından kısa bir bölüm aktarmakla yetinelim:

"Dünya uluslarının mutluluğuna çalışmak, başka bir yoldan kendi huzur ve mutluluğunu sağlamaya çalışmak demektir. Dünyada ve dünya ulusları arasında barış, açıklık ve iyi geçim olmazsa, bir ulus kendi kendisi için ne yaparsa yapsın huzurdan yoksundur. Onun için ben sevdiğime şunu salık veririm:

Ulusları yöneten ve yöneten insanlar, doğal olarak önce ve en önce kendi ulusunun varlığının ve mutluluğunun yapıcısı olmak isterler. Ama, aynı zamanda bütün uluslar için de aynı istemeleri gerektir. Bütün dünya olayları bize bunu açıktan açığa kanıtlar. En uzakta sandığımız bir olayın bize bir gün çarpmayacağını bilemeyiz.

Bunun için insanlığın hepsini bir varlık ve bir ulusu bunun bir parçası saymak gerekir. Bir bedeninin parmağının ucundaki acıdan öteki bütün uzuvlar da etkilenir."⁴¹

Orhun Yazıtları

Yazar bu bölümde, Türk tarihine ilişkin önceki yaklaşımlarının tersine, Orhun Yazıtları için şu olumlu değerlendirmelerde bulunuyor:

⁴¹ Arı İnan, agk., s. 314.

“İkinci kurucu olay, Türklerin ve Orta Asya'nın tarihi açısından çok önemli bir yazılı belgeler bütününe dayanan ve tamamen tarihsel bir kültürel olgudur. Burada yeni şeyler uydurmaya, hattâ süslemeler yapmaya bile gerek yoktur: Metinlerin güzelliği ve uyandırdığı ilgi hiçbir kuşkuya yer bırakmamaktadır.

(...)

Bu 8. yüzyıl yazıtları, gelişkin niteliği belli bir olgunlaşma düzeyini ortaya koyan bir Türkçe ile yazılmıştır. (...) Thomsen, René Giraud ya da Louis Bazin bunların yazılı bir kültürün doğuş dönemine tanıklık etmediğini, aksine olgunlaşmanın 8. yüzyıldan çok önce başladığını kanıtladığını düşünmüşlerdi.

(...)

Çok vurgulu, güzel bir dille yazılmış metinler karşısında ilgisiz kalmaya olanak yoktur...” (s. 125-127)

Ancak sayın yazarın bir itirazı var. Bu itiraz da:

“Tarihin bu bölümüne ilişkin okul söyleminin özelliği, 8. yüzyılın bir metnini, 20. yüzyılın kimlik söyleminin temel unsurlarından biri haline getirmesidir.” (s.125)

Örneğin, bir ders kitabında eski Türklere ilişkin bir konunun sonunda Atatürk'ün Onuncu Yıl Nutku'na yer vermek yanlıştır. Çünkü,

“Bu yaklaşım, Atatürk'ü büyük Göktürk kağanlarının eçiti ve mirasçısı olarak sunmak anlamına gelmektedir...” (s. 132)

Hele Orhun Yazıtlarının Atatürk devrimlerinden biri ile bağlantısını kurmak, tamamen ideolojik bir tutumdur:

“(…) 1931'de öğrencilere veri-len mesaj açıktır: Türklerin kendi dillerine tamamen uygun bir alfabeleri vardı. O halde, Arap alfabesinden vazgeçmek gerçek kaynaklara dönüşten başka bir şey değildir (...)” (s. 135)

Yazar, bu bölümde Orhun Yazıtlarından da bolca alıntı yapmış. Bu alıntılardan birkaç tümce:

“... Çin milletinin sözü tatlı, ipek kumaşı yumuşak imiş... Tatlı sözüne, yumuşak ipek kumaşına aldandıp Türk milleti öldün;... Çin milletine beylik erkek evladını kul kıldı, hanımlık kız evladını cariye kıldı. Türk beyler

Türk adını bıraktı. Çinli beyler Çin adını tutarak, Çin kağanına itaat etmiş...” (s. 136-140)

Yazara göre Orhun Yazıtlarından aktarılan bu metinler;

“...bazı yazarların ‘ulusal diriliş’ olarak niteledikleri, bizim ise bugün bir kimlik arayışı adını verebileceğimiz olaydan söz ettikleri için, yazıtlar çözüldüğü sırada uyanmakta olan Türk milliyetçiliğine olduğu kadar bugünkü Türklere de seslenebilirler.” (s. 141)

Bu nedenle tehlikelidir! Ya uzak geçmişe ait olduğu için okutulmamalı, ya da bugün için hiçbir önemi yokmuş gibi bağlantısız biçimde verilmeli...

Yazar bu bölümde de, daha önce yaptığı gibi kimi aşırılıkları ya da tarihsel mantığa aykırı anlatımları Kemalizm’le özdeşleştiriyor.

Örneğin, Türk-İslam Sentezcisi yazarların (Sümer-Turhal) ders kitabından aktardığı, “Fransız İhtilali’nin dünyaya yaydığı milliyetçilik duygusu, ondan bin yıl önce Göktürklerde en yüksek noktasına varmıştı.” (s.133) tümcesini “Kemalist girdi” olarak veriyor. Yazar, Kemalist ulusçuluğun **Fransız İhtilali**’nden kaynaklanan ve **Aydınlanma Devrimi**’nin ürünü bir ulusçuluk olduğunu gör(c)mediği için, tarihsel mantığa aykırı bu tür alıntılarını Kemalizm’le özdeşleştiriyor.

Bu bağlamda yazarın, tarih ders kitaplarında 1980’lere kadar Türklerin dinsel inançlarından **Şamanizm**’e yer verilirken, 1980’lerden sonra Türk-İslam Sentezcilerinin (İ. Kafesoğlu, M. Altan Köymen) etkisiyle Şamanizm’in reddedilerek **Gök Tanrı** dininin tek tanrı dini gibi gösterilmesi ve İslamiyet’le özdeşleştirilmesi gibi konulara yaklaşımında da bir bulanıklık var. Örneğin, Kafesoğlu’nun kitabından Türklerin Müslüman olmasıyla ilgili bir alıntısına ve yorumuna bakalım:

***Alıntı:** “(...) Yalnız İslam dini Türklerin eski inançları ile tam bir uyum gösterdiği için, Türklüğü kuvvetlendiren bir din olmuştur. Türklerin İslamiyeti baskı ile değil, gönül rahatlığı ile kabullerinde bu uyumun etkisi büyük olmuştur.*

Nihayet Türkler, kitle halinde Müslümanlığı kabul etmekle (10. yüzyıl) milli karakterlerine uygun bir inanca kavuştular.”⁴² (s. 145)

***Yorum:** “Kafesoğlu’ndan bu yana, Müslüman olmayan Türk halklarının kültürsüzleşmesi bir kalıp gibi kullanılmaktadır; öyle ki, İslam Türklerle, milli benlikle, kimlikle, hattâ Türklerin varlığıyla özdeşleşmektedir.” (s. 145)*

⁴² Altan Deliorman, Lise Tarih I, Bayrak Yayınları, İstanbul 1992, s. 112-113; Tahir Erdoğan Şahin, LiseTarih I, Koza Yayınları, Ankara, 1992, s. 107.

Yorum doğru; ancak, bir sayfa önce yazarın “Kemalizm öncesi ve Kemalist dönemlerde, Türklük fikriyle Şamanizmi birleştirmekten sakınılmıyordu...” (s.144) yorumuyla birlikte düşününce, Kemalizm konusunda bir kafa karışıklığı ortaya çıkıyor.

Oysa yazar, Atatürk’ün Türklerin Müslüman olmasıyla ve İslam dininin Türklerle etkisiyle ilgili saptamalarıyla birlikte ele alıp bir yorum yapsaydı, bu kafa karışıklığı ortaya çıkmazdı.

Örneğin, yazarın, Atatürk’ün şu sözlerini dikkate alması, herhalde daha farklı bir yorum yapmasını sağlardı:

“Din birliğinin de bir ulusun kuruluşunda etkili olduğunu söyleyenler vardır. Ne var ki, biz, bizim gözümüzün önündeki Türk ulusu tablosunda bunun tersini görmekteyiz.

(...)

Türk ulusu, ulusal duyguyu; din duygusuyla değil, insanlık duygusuyla yan yana düşünmekten zevk alır. Vicdanında ulusal duygunun yanında insanlık duygusunun onurlu yerini her zaman korumaktan övünç duyar.»⁴³

Yazar Atatürk’ün sözlerini dikkate almak bir yana, tıpkı Sovyetler Birliği’nde Marksizm’in reddi gibi çareyi Kemalizm’in reddinde görüyor.

“Göçlere ilişkin Kemalist söylem savunulamaz durumda olmasına karşın, Kemalizmin en yüksek kurumlarından kaynaklandığı için açıkça ve resmen terkedilmesi olanaksızdır ve bir Türk perestroykası yaşanmadıkça bu olanaksızlık sürecektir.” (s. 146)

Zaten bu satırları yazdığımız şu günlerde Kemalizm’i reddederek “ılımlı İslam devleti”ni kurmaya çalışan bir iktidar iş başında. Yazar, kitabını 1998’de değil de bugünlerde yayımlasaydı, herhalde bu durumu değerlendirirdi. Ama, kimi Batılı tarihçilerin de belirttiği gibi, bu iktidarı hızla bir İslamcı faşizme kaydığını mı belirtirdi, yoksa, Türkiye’nin demokratikleşme yolunda ilerlediğini mi? Yazarın bu kitapta, genel olarak Türk-İslam Sentezi’ni Kemalizm’e yeğlediği düşüncesini göz önüne alırsak, ikinci olasılık daha güçlü görünüyor...

Yazar, Türk kimliğinin tarihsel boyutunu ele aldığı bölümün başında “Kutsallık anlamına gelen bu köken sorunu, etnik köken uzamı ile neredeyse bin yıllık yerleşim uzamı arasındaki uyumsuzluk nedeniyle, bir belirsizlik örtüsü altında kalmıştır. (...) Anadolu’daki Türk varlığının yüzyıl başında şiddetli bir biçimde sorgulanması bugün

⁴³ Atatürk’ün Yazdığı Yurttaşlık Bilgileri, s. 19, 20.

bu konunun aşırı gerilim yüklü olmasının nedenlerindedir.” (s. 116) sözleriyle Anadolu'nun Türk yurdu olmasını yadsıdığı gibi bölümün sonunda da benzer biçimde Türkleri bu coğrafyada işgalci gibi görme anlayışını bir kez daha açığa vuruyor ve böylece de yazısının kompozisyon bütünlüğünü sağlıyor (!):

“(...) Kimliğin korunduğu, hiçbir ciddi sorunla karşılaşamayacak kutsal bölgenin bir başka Ötüken olduğu açıktır: Bu yer Anadolu'dur.” (s. 148)

Türklerin Müslüman Olmaları ve İlk Müslüman Türk Devletleri

“Bu bahisler de Kemalist girdilerin damgasını taşımaktadır.” (s. 149) diyerek söze başlayan yazar, konu başında şöyle bir genelleme yapıyor:

“... İran kültürüyle bir rekabet söz konusudur, ama ders kitaplarının gözünde bunlar Türk devletleridir...” (s. 149)

Peki bunlar Türk devletleri değil midir? diye soracak olursanız yanıt yok. Oysa ders kitaplarında bu devletlerin bir bölümü, halkı çoğunlukla Türk olmayan ancak yönetimleri Türklerden oluşan devletler (**Tolunoğulları, İhşidiler**), bir bölümü de Türk-Moğol devletleri (**Altın Ordu, İlhanlılar, Çağataylar, Kubilay Hanlığı**) olmak üzere anlatılmaktadır.

Yazar hep yaptığı gibi doğrularla yanlışları birlikte harmanlıyor. Bir örnek:

“Bu tarihsel dönemlerin anlatıldığı bölümlerde Mustafa Kemal'den alıntıların yer alması bir çelişkidir, çünkü Türklerin İslam'la kucaklaşarak yazgılarını değiştirdikleri bir dönem ve yazarların 1976'dan beri öğrencilere milliyetleriyle dinlerinin birbirinden ayrılamayacağını laik ve Kemalist öze ters düşen sözlerle açıkladıkları bir ders söz konusudur. Türklerin İslamiyet'e geçişleri sorununun bir tek satırla geçiştirildiği 1931'in ders kitabında, Türk-İslam bölümü oldukça kısaydı (...)” (s. 150)

Bu alıntının ilk tümcesi bir doğruyu işaret ediyor: “öğrencilere milliyetleriyle dinlerinin ayrılamayacağını” açıklamak “laik ve Kemalist öze ters”tir. Biz de bu tersliği yıllardır anlatıyor ve yazıyoruz. Bu terslik, Türk-İslam Sentezi anlayışının özüdür. Rahmetli **Hıfzı Veldet Velidedeoğlu** hocamızın belirttiği gibi, herhangi bir ideolojide veya düşüncede “sentez”in söz konusu olabilmesi için, ortada bir tez ve karşı tezin (antitez) bulunması gerekir. Oysa Türklük ve İslamlık “aynı konuda” birbirine karşı tezler olarak ele alınamazlar. Türklük, ulusalcılığı belirten bir kavramdır. İslamlık ise ümmetçiliği temel ilke olarak kabul eder...

Yazarın yukarıda aktardığımız alıntıdaki ikinci tümcesi (Türklerin İslamiyet'e geçişleri sorununun bir satırla halledildiği) ise, 1931'in ders kitaplarının dikkatli incelenmemesinden kaynaklanan bir maddi yanıştır. Üç yüzyıllık bir süreç olan Türklerin İslamiyet'e geçişleri TTTC'nin Tarih I kitabında tek satırla değil, gerçekçi bir dille altı sayfada anlatılmıştır. Yazar, eleştirisini yaptığı kitabın 140-146. sayfalarını atlayıp 156. sayfasındaki tek satırı gördüğü için bu yanıışı yapıyor. Ancak yazar, ilerde Türklerin Müslüman olması konusuna yeniden değindiği "Buluşma: İslamiyet'e Geçiş ve Bunun Nedenleri" bölümünde bu saptamasını unutarak şunları yazıyor: "1931 tarihli ders kitabı, beş yoğun sayfa ile bu konuya uzun uzun değinmekte..." (s. 218)

Yazarın Türk-İslam Sentezi'ni kılavuz edinen ders kitapları için yaptığı şu genelleme ise bizce de doğrudur:

"(...) Kafesoğlu'ndan beri ders metinleri, bugün Türkiye Cumhuriyeti'ni yöneten ilkelerin Ortaçağ Müslüman Türk toplumları ve yine aynı söyleme göre, Orhun Yazıtları zamanında da uygulandığını, dolaylı yoldan göstermeye çalışmaktadır (...)" (s. 152)

Evet, ne yazık ki Türk-İslam Sentezcileri Türkiye'de tarih eğitimini bu karışık duruma getirdiler.

Ancak buradaki amaç, yazarın savladığı gibi "Kemalizm'in köklerinin Avrupa'da değil, Türklerin kendi geçmişlerinde bulunduğunu kanıtlamak" (s. 152) mı, yoksa Kemalizm'i önemsizleştirerek yeni kuşaklarda tarih bilinci adına bir "altın çağ" imgelemi yaratmak, böylece de İslam'ın çağımıza da yanıt verebileceği düşüncesini oluşturmak mıdır? Bizce ikincisi amaçlanmaktadır. Yazar burada, bu eğilimi / yönlendirmeyi gör(e)meyerek "Kemalist / İslamcı Sentez" gibi belirsiz bir anlayıştan söz ediyor (s. 150). Fakat yazar Malazgirt Savaşı'nı ele aldığı bölümde, buradaki saptamasının tam tersi bir saptamada bulunarak gerçek amacı doğruluyor:

"Okul kitaplarındaki Kemalist düzenek, girdiler ve alıntılar, 1930'lardakinden hissedilir ölçüde farklı ve İslam'a çok daha geniş yer ayıran bir tarihyazımının ortaya çıkışını maskeleyerek amacını gütmektedir. Türk-İslam sentezi, Kemalizm'in yanı sıra, resmi tarihyazımının ikinci paradigması haline gelmiştir. Kendini ifade etmek için, ilkelerini açıkça sorgulamadığı Kemalizm'e yaslanmak zorundadır." (s. 179)

Ama bu doğrulamayla yazarın Kemalizm'in bazı yönlerini takdir ettiğini ya da Türk-İslam Sentezi'ne karşı çıktığını vb. sanmayın; o, sadece bir durum saptaması yapıyor.

Malazgirt Savaşı

“Malazgirt ya da İkinci Vatan: Sentez” başlığı altında Malazgirt Savaşı’na ilişkin derslerin “Türklerin Anadolu’ya yerleşmelerinin aklanması”na yönelik “siyasi bir gereklilik olarak” görüldüğünü; Türkler için Anadolu’nun “ebedi Türk vatanı” olmasını sağlayan Malazgirt Zaferi’nin “diğerleri, Yunanlılar ve Ermeniler için ise bir ‘işgal’in başlangıcı” olduğunu vurgulayan yazar, bu düşüncesini açıkladığı paragrafın dipnotunda bu olaya “işgal” denilip denilmeyeceği konusunda da kararsız olduğunu belirtiyor:

“Normal koşullarda birkaç yıllık ya da birkaç on yıllık bir düşman varlığını anlatan bu terim, bir rejimin şiddetle reddedildiğini belirtmekte ve yabancı, geçici niteliğiyle gayri meşruluğu üzerinde durduğu bir iktidarı olumsuzlamaktadır; ama, mantık sınırları içinde, 500 yıllık (Balkanlar) ya da 900 yıllık (Anadolu) bir ‘işgal’den söz edilebilir mi?” (s. 158)

Yazar burada bu konuda yansız gibi görünse de, kitabı genelindeki yaklaşım ve düşünceleri göz önüne alındığında kendisinin “işgalden söz edilebileceği” kanısında olduğu görülüyor.

Yazar ayrıca, Malazgirt Savaşı konusuna 1931’den önce “çok büyük önem” verildiği, “1931’deki Kemalist ders kitapları”nda “aşırı bir değer” verilmediği, çok partili dönemden sonra (1945) ise yeniden büyük önem verildiği saptamasını yapıyor. Ona göre Atatürk döneminde “Ataların bölgeye tarihöncesinde zaten gelmiş olmaları, Türklerin 11. yüzyıldaki bu ‘yeni’ gelişlerinin önemini azaltıyordu.” (s.160) Ama bu düşüncenin yanlışlığı anlaşılınca çok partili dönemden sonra ders kitaplarındaki “Malazgirt söylemi” değişti, Türkler, Anadolu’daki meşruiyetlerini sağlayan bu büyük olaya yeniden sarıldılar...

Malazgirt Savaşı’nın anlatımında söylemin değiştiği doğru; ancak, yazarın öne sürdüğü gerekçe, Türkleri Anadolu ile özdeşleştiremeyen kendi önyargısını doğrulamaya yönelik ve gerçekçi değil. Bize göre, Atatürk döneminde Anadolu tarihine eklektik değil, bir bütün olarak bakıldığı, 11. yüzyıldan öncesi de sonrası da Türk tarihinden sayıldığı, sahiplenildiği için Malazgirt Savaşı’nın söylemi ile diğer tarihsel olayların söylemi arasında önemli bir farklılık göze çarpmıyor. Fakat, çok partili dönemde ders kitaplarında Atatürk’ün bütünsel ve barışçı tarih anlayışı terkedilerek Türk-İslam Sentezi düşüncesi egemen olmaya başladığı, bu nedenle de Hitit, İyon vb. kültürleri Türk kültüründen sayılmadığı için Türk-İslam tarihine daha çok önem verilmeye, olaylar hamasî bir dille, abartılı bir biçimde işlenmeye başlanmıştır.

Yazar bu bağlamda Türk-İslam Sentezci yazarların ders kitaplarından tarihsel mantığa aykırı, şoven anlatımlardan bolca alıntılar yaparak, bizim de altına imzamızı atacağımız eleştirilerde bulunuyor.

Ulusal bütünlük ile kültürel farklılaşmanın bağdaştırılmasını engelleyici bu tür anlatımların yanlışlığını ve yazarın yorumunu kabullenmemek olanaksız. Ancak, olayın “dinsel boyut”unu reddeden Kemalizm ile Türk-İslam Sentezi ideolojisi arasında koşutluk kurması ise kabul edilebilecek bir yaklaşım değildir:

“Bunun anlamı, Malazgirt’in hem Kemalizm, hem de Türk-İslam sentezi ideolojisi için bir anahtar-olay olduğudur. Okul kitaplarından saptamalar da bu gözlemi doğrulamaktadır. Türk tarihinin bu tür yorumu, tarihöncesi göçler üstüne bir çizgi çekmekle ve yine çok açık bir biçimde Hititleri Türk kökenlere bağlayan efsaneyi reddetmektedir: Türkler daha önce değil, 1071’de gelmişlerdir:

‘Biz, bin yıllık Hristiyan Anadolu’yu aldık, Türk yurdu ve Müslüman toprağı haline getirdik.’⁴⁴ ” (s. 167)

Yazarın burada gör(e)mediği, Türklerin Anadolu’ya gelişinin 1071’de ya da 1071’den önce olmasının Kemalist Türk Tarih Tezi ya da ulus anlayışı açısından belirleyici olmadığıdır. Yazar bu konuda bir saplantı içinde; öyle ki, Türklerin Anadolu’ya 1071’den önce gelmedikleri kesin olarak kanıtlanmış da, böylece Kemalizm ve Türk Tarih Tezi iflas etmiş gibi bir yaklaşım sergiliyor. Ve bu varsayımını sürekli çeşitli biçimlerde yineliyor. Kemalist tarih anlayışından bizim anladığımız, Hititler ister Türk kökenli olsunlar, ister olmasınlar, ulusal tarih zincirimizin vazgeçilmez halkalarından biridir.

Yazar ayrıca Malazgirt Savaşı’ndan sonra Anadolu’nun Türkleşmesi konusunu, eski Yunan uygarlığını ve Batı’yı küçümseyerek işleyen, Batı’nın uygarlaşmasını salt İslam’la ilişkiye bağlayan ders kitaplarından örnekler veriyor ve bu yaklaşımın yanlışlığı üzerinde duruyor. Bizce de Avrupa’nın uygarlaşmasını (Avrupa, gerçekten uygarlaştı mı, o da ayrı bir konu!) tek neden olarak Türkler sayesinde İslam’la ilişkiye girmesine bağlamak elbette yanlıştır. Yazarın dediği gibi:

“(…) Türklerin Anadolu’ya gelişlerinin Haçlı Seferlerine yol açtığı doğru bile olsa, Haçlı Seferleri Avrupa’nın yaşadığı dönüşümlerin nedenlerinden sadece biridir. (...)” (s. 171)

Türklerle Bizanslılar arasındaki mücadelenin etnik ve dinsel nedenlere bağlanması da zamanın koşulları ile uyumlu olmayan bir anlatım biçimi olduğu için yanlıştır.

⁴⁴ Ahmet Bican Ercilasun, Türk Kültürü Dergisi, XXII, 256, 1984, s. 492-496.

Türklerle Bizanslılar arasındaki mücadele, **Mustafa Akdağ**'ın çok güzel anlattığı gibi⁴⁵ bir din ve milliyet çatışması değil, iki tarafın beyleri / soyluları arasında güce dayalı bir egemenlik çekişmesidir. Bize tarihin böyle anlatılması, yani çatışmaların nedenleri olarak ekonomik etmenlerden çok, etnik ve dinsel etmenlerin öne çıkarılması, bilim dışılık bir yana, günümüz toplumlarında da etkisini göstermekte, küreselleşme olgusu salt “medeniyetler çatışması”na indirgenerek emperyalist yayılmacılığın sömürgeci niteliğini gizlemeye yardım etmektedir. Bu gerçeği gör(e)meyen yazar da son çözümlemede ulus devlet karşıtlığını temel alan küreselleşmeye, yani Batı'nın sömürgeci emellerine hizmet etmektedir.

Fetih

Yazar, önceki “kurucu olay”larda olduğu gibi fetih konusunda da önce TTTC'nin ders kitapları ile günümüz ders kitaplarını karşılaştırıyor:

“1930'ların ders kitapları incelendiğinde, olayın Kemalist reddi hakkında iyi bir fikir sahibi olunabilir. Çok daha ince olmalarına karşın bugünkü kitaplarda bu konuya beş-on sayfa ayrılırken, o zaman sadece bir sayfa ile geçiştirilmiştir. (...)” (s. 182)

Yazar “Olayın Kemalist reddi”nden “fetih” sözcüğünün kullanılmamasını kastediyorsa haklı sayılabilir, çünkü, bu sözcük sadece başlıkta kullanılmıştır, konu içinde geçmemektedir. 1931'de olay, “fetih” sözcüğünün çağrıştırdığı dinsel bağlamda da ele alınmamış, bir tarih kitabında nasıl anlatılması gerekiyorsa öyle anlatılmıştır. Bugünkü ders kitaplarındaki “Peygamberimiz Hz. Muhammed'in hadisi...” bağlamında anlatılan İslamcı hava yoktur. Çünkü, Kemalist Cumhuriyet için, İstanbul'un işgalden kurtuluşu, çok daha önemlidir. Bu anlamda yazarın şu saptaması doğrudur:

“Yaklaşık on yıldır Fetih sözcüğünün tercihli kullanımı ve bu konuda başka bir sözcüğe yer verilmemesi, olayın dinsel boyutuna giderek artan bir önem verildiğini göstermektedir. Konstantinopolis'in simgesi olan ve kentin alınış hikayesiyle artık iç içe geçmiş bulunan Ayasofya Kilisesi, derhal camiye dönüştürülmesiyle Fetih'in bir simgesi haline gelmiş, ama 500 yıl sonra müze yapılmasıyla da (1935) bu kez Kemalist laikliğin simgesi olmuştur. Bu iki tarihsel hareket, Konstantinopolis'in Osmanlı İmparatorluğu'nun başkenti olarak yaşadığı tarihi çerçevelemektedir. Bugünkü ders kitaplarının hemen hemen tamamı birinci hareketten coşkuyla söz ederken, ikincisi hakkında susmaktadır. Çağdaş tarih kitapları (Atatürkçülük kitapları) Kemalizm ilkelerinin uygulanmasına ilişkin bölümlerinde, Ayasofya'nın müze yapılması konusuna hiç değinmemektedir.” (s. 182)

⁴⁵ Mustafa Akdağ, Türkiye'nin İktisadi ve İçtimai Tarihi, Cem Yayınları, İstanbul, 1977.

Ancak yazarın yukarıda geçen “bugünkü kitaplarda bu konuya beş-on sayfa ayrılırken, o zaman sadece bir sayfa ile geçiştirilmiştir.” savı doğru değildir. TTTC’nin ders kitabında konuya bir değil, iki sayfası metin, yedi sayfası da resim (2 sayfası konu içinde, beş sayfası kitabın ekler bölümünde) olmak üzere toplam 9 sayfa ayrılmıştır.⁴⁶

Niyazi Akşit’in Tarih Lise III kitabında (1988) bu konuya ayrılan yer resimlerle birlikte 5 sayfa, MEB’in 1993 basımı Tarih 2 ders kitabında 1 sayfa, 1995 ve 2007 basımlarında ise resim-harita dahil sadece 2 sayfadır.⁴⁷

Yazar, ders kitaplarında bu olayla ilgili olarak “Kemalist girdi”lere yer verilmemesinin nedenini de “Fatih Sultan Mehmet’i Alparslan’la, hele Atatürk’le kıyaslamak da, II. Mehmet’in kişiliği buna uygun düşmediğinden, mümkün değildir...” diye açıklıyor (s. 185). Oysa, **Fatih**’i **Atatürk**’le kıyaslamak pekala mümkündür. Ancak bu kıyaslama Türk-İslam Sentezi’yle uyuşmadığı için ders kitaplarında yer verilmemektedir. İşte, ders kitaplarında yer verilmeyen bu kıyaslamalardan biri: Hem de yazarın “hümanist yazar, gizli antiKemalist” diye betimlediği **Sabahattin Eyuboğlu** yapıyor bu kıyaslamayı:

“İLYADA VE ANADOLU

İnsan düşüncesini bugünden yana çevirenler arasında önemli bir yeri olan 16. yüzyıl Fransız yazarı Montaigne, İlyada’yı överken, bu destanın eskimek bilmediğini, hâlâ insan düşüncesini emzirdiğini, nice kralların, büyük savaşçıların İlyada’dan ışık ve örnek aldıklarını, Homeros’un kahramanlarına uymak, hatta bağlanmak istediklerini söyler ve bu arada der ki:

‘Türkler’in Padişahı İkinci Mehmet, Papa ikinci Pius’a şunları yazmış: İtalyanlar’ın bana düşman olmalarına şaşırıyorum. Biz de İtalyanlar gibi Troyalılar’ın soyundayız. Yunanlılar’dan Hektor’un öcünü almak benim kadar onlara da düşer; onlarsa bana karşı Yunanlılar’ı tutuyorlar.’ (Denemeler: Kitap II, bölüm XXXVI.)

On beş yıl kadar önce Denemeler’den Türkçe’ye çeviriler denerken rastladığım bu satırlar, Fatih üstüne bildiklerimi birden sarsıvermişti. Montaigne’le Fatih arasında sadece elli yıl kadar bir zaman geçtiğine, belge uydurma âdeti olmayan titiz gözlemci Montaigne’in Fatih’e bu sözleri yalandan söyletmesi akla ve o çağa uygun bir sebep olmadığına göre

⁴⁶ TTTC , Lise Tarih III, s. 32-33, res. 16-20.

⁴⁷ Kâzım Yaşar Koprıman ve diğ., Tarih 2, Devlet Kitapları, MEBas., İstanbul, 1993, s. 20; 1995, s.22-23, 2007, s. 13-14.

bana olağan gelmişti bu mektup. Osmanlı tarihini bilir sayılanlara, özellikle Yahya Kemal ve Mükrimin Halil İnanç'a ne düşündüklerini sormuştum. Sadece güldüler ve: "Montaigne uydurmuş", dediler. Onlara göre Fatih İstanbul'u din ve kılıç gücüyle almıştı, Orta Asya'dan gelen bir Türk kendine Troyalı diyemezdi. Papa'yla uzlaşma yolları arayacak kadar küçülemezdi. Fatih'in mektubunu da alıp getirsem sahte diyeceklerdi şüphesiz. Tarihçiler en kaypak gerçekleri yoğurdukları halde, belki onun için, müspet bilim adamlarından daha zor şaşarlar bildiklerinden. Homeros'un da, Montaigne'in de bizi tarihçilerden daha az aldatmış olmalarına hiç de şaşmam.

Birkaç ay önce de bir anıt jürisiyle Dumlupınar'a gitmiştim. Dumlupınar Savaşı'nda bulunmuş emekli bir Albay bize, Mustafa Kemal Paşa'nın Meydan Savaşı'na kumanda ettiği yerde, zaferin nasıl kazanıldığını anlatıyordu. Başkumandan'ın ağzından o günlerde duyduğu sözlere birden şunu da ekledi: "Dumlupınar'da Yunanlılar'dan Troyalılar'ın öcünü aldık!" Fatih'le Mustafa Kemal'i buluştururveren bu söz yerimden hoplattı beni. (...)"⁴⁸

Yazar, bizce, büyük Türk ozanı **Fazıl Hüsnü Dağlarca**'nın dediği gibi "**Türkiye Cumhuriyeti'nin önsözü**" sayılan **Çanakkale Savaşı**'nı ya da Türk ulusunun yeniden doğuşu sayılan **Kurtuluş Savaşı**'nı "Türk kimlik söylemi"nin tarihsel dayanakları arasında yer alabilecek düzeyde önemli olaylar olarak görmemiş olacak ki, bu olayları "kurucu olaylar" arasında ele almamış! Bize göre, çağdaş Türk kimliğinin oluşmasında etkili olan tarihsel olaylardan biri Çanakkale Savaşı ise, diğeri de Kurtuluş Savaşı'dır...

İslam Tarihi ve Araplar

Yazar, daha önceki bölümlerde değindiği İslam tarihi ile ilgili konuları "Rakipler ve Düşmanlar" üst başlığı, "Araplar ve İslamiyet'in Görüntüsü" alt başlığı altında toplu olarak ele alıyor. Belki bir tümce ile özetlemek gerekirse, üst başlıkta belirtildiği gibi Araplar ve İslamiyet, önce (1930'lu yıllardaki ders kitaplarında) "rakip ve düşman"ken, Kemalizm'in terk edilmesi ve Türk-İslam Sentezi'nin benimsenmesiyle günümüzde kardeş ve dost durumuna geliyor.

Yazara göre tarih ders kitaplarında İslamiyet'ten önce Arapların anlatılmasında "Kemalist girdiler"e yer verilmemesine, 1931-1933'lerdeki anlatımla bugünkü anlatım arasında "büyük farklılıklar" görülmesine ve "laik söylem"in terk edilmesine karşın, yine de "Kemalist tarih bakış açısına hizmet" edecek anlatımlar bulunmaktadır. Örneğin yazar, Cahiliye Devri'nde bazı dönemlerde görülen kız çocuklarının diri

⁴⁸ Sabahattin Eyuboğlu, Mavi ve Kara, Çağdaş Yayınları, 4. Bası, İstanbul 1994, s. 198-1999.

diri toprağa gömülmesi, Arapların çoktanrılı bir inanca sahip olması vb. bilgilere yer verilmesini Araplara karşı duyulan bir tepkinin dışavurumu olarak görüyor ve şöyle yorumluyor:

“Bu olası Kemalist yorum, tarihyazımına ilişkin diğer açıklamayı da dışlamamakta ve söylemin, geçmiş Türk (ya da Türk olduğu varsayılan) toplumlarında kadının konumunun yüceltilmesine dayanan, en önemli öğelerinden birinin olumsuz karşılığını göstermektedir. Kız çocukların öldürülmesinin sadece bir ayrıntı olarak yer aldığı –ama herhalde asıl akılda kalacak olan bu ayrıntıdır- bu saptamalarda örtük bir açıklamayla alt-gerilimi oluşturulan bir polemik niyeti sezilmektedir: Eski Türklerde cinsiyet ayrımcılığı yoktu. Kadın-erkek eşitsizliği örneğinde “kullanılan yöntem, Kemalist niyetler taşımaya da, Kemalist tarih bakışına hizmet etmekte ve Arapların yabancılaştırılmasını güçlendirmektedir.

Arapların çok-tanrıcılığı üzerinde ısrarla durmak söylemin bir başka özelliğidir. Araplar, tarihsel olarak Hıristiyan ve Yahudi de olmakla birlikte, ders kitabı yazarları onların çok sayıda puta tapmalarına ağırlık verirler. Bu anlatım, tek-tanrıci olarak tanımlanan Müslümanlık öncesi Türklerin durumuna zıttır; ve bu söylem İslam’ı kabul üzerine olan derslerde açık hale gelirken, hemen yanında örtülü bir söylem daha yer alır: Türkler İslam’ı yönetmeyi Araplardan daha çok hak etmişlerdir.

Her iki durumda da önemli olan, Cahiliye dönemine ilişkin klasik yorumun Kemalist ya da post-Kemalist Türk tarih anlayışı ile aynı çizgide olmasıdır.(...)” (s. 206-207)

Evet, bizce de Cahiliye Devri’nin geriliğinin abartıldığı bir gerçek. Bu devri “ideal çağ”, özellikle kadınlar açısından daha özgür bir devir olarak niteleyen tarihçiler de vardır. Ayrıca şiir sanatı açısından da bu devrin İslam sonrasına göre çok ilerde olduğu bir gerçek.⁴⁹ Bütün bu bilgiler değerlendirilerek Arap / Arabistan tarihi daha yansız bir yorumla anlatılabilir. Ancak o zaman da hiç kuşkusuz, yazar, Kemalizm’i eleştirmek için şöyle bir mantık yürütecektir: Görüldüğü gibi İslamiyet öncesinde Arapların daha uygar olduğu belirtilerek, İslamiyet öncesi Türklerin uygarlıkta ileriliği ile arasında bir benzerlik kurulmakta, böylece de Kemalist tarih bakış açısına hizmet edilmektedir!...

Yazar, vahiy, Hz. Muhammed’in peygamberliği vb. konularda bizim de daha önce yaptığımız saptama ve yorumlarla⁵⁰ örtüşen bazı gerçekçi değerlendirmelerde bulunuyor. Örneğin, Fransa’da okutulan tarih ders kitaplarından alıntılar yaparak

⁴⁹ İsmet Zeki Eyuboğlu, Yedi Askı, Arap Şiirinin İlk Parlak Dönemi, Adam Yayınları, İstanbul 1985.

⁵⁰ Paksoy, agk., s.12, 22, 84, 85; Cumhuriyet Gazetesi, 1 Ekim 1993.

bu kitaplarda yazarların İsa ve Hristiyanlık gibi konuları anlatırken, kendileri ile naklettikleri konular arasına mesafeyi koyduklarını, ders kitabı yazanın taraf olmadığı için nakledilen konuya inanıp inanmamayı okura bıraktıklarını, Türkiye’de de “laik bir biçimde oluşturulmuş İslam sunumları”nın “Kemalizm’in en ateşli dönemi” olan 1931 ile 1945-1950 arasında geliştirildiğini, bugünse durumun çok farklı olduğunu belirttikten sonra şu saptamayı yapıyor:

“1930’larda dinsel olaylar konusunda laik bir söylem bulmaya çalışan Kemalist devletin iradesinin, Kuran’ın vahyedilmesinin bugünkü Türkiye’de taşıdığı anlam açısından, artık ayakları havada kalmıştır: Vahiy Müslüman Türkiye’nin köken-olayı, Türk-İslam sentezi yandaşlarının ve pek çok okul kitabı yazarının öz olarak kabullendikleri, Türk kimliğinin dinsel boyutunun köküdür. Bugünün bakış açısında, İslam’ın kutsal niteliğini, yüzeysel olarak bile sorgulamak düşünülemez; İslamcı dalganın başlıca sonuçlarından biri de ‘İslam’ın kendisinin kutsallaştırılması’ olmuştur.

1976’dan sonra, Peygamber’in ve yakınlarının isimlerinden önce sü-rekli hazreti sözcüğü kullanılır; -di’li geçmiş sistematikleşir. Cebrail’in müdahalesi, Kuran’daki sözlerin ilahi niteliği, Louis Bazin’in deyimiyle, ‘doğrudan gözlemle özdeşleştirilen, kesin ve doğruluğu saptanmış tarih-sel olaylar’dır. Dinsel olayları anlatan cümlelerde, artık edilgin çatılı fiiller de kullanılmamakta ve kuşku uyandıracak her türlü ifadeden mümkün ol-duğunca kaçınılmaktadır; fiillerin öznelere Allah, Cebrail ya da Muham-med olabilmektedir.(...)” (s. 213)

Ancak yazar, bu gerçekçi saptamayı yaptıktan sonra yorumuyla bizi şaşırtıyor:

“1930’ların laikleştirme çabasından sonra daha da çarpıcı bir görünüm alan dinsellik işaretlerinin ayırt edildiği söylemin yine de ılımlı olduğunu söylemeliyiz. (...)” (s. 214)

Tıpkı sömürgeci Batı’nın siyasi temsilcilerinin Kemalistler yerine “ılımlı İslam”cıları yeğlemesi gibi, yazar da “ılımlı İslam”ın tarihyazını söylemini yeğliyor. Böylece, yukarıda verdiğimiz örnekteki gibi, bir tarihçi olarak yaptığı gerçekçi saptamalar da havada kalıyor...

Yazar İslam tarihi konusunda ayrıca, Türk-İslam Sentezisi yazarlarının kitaplarından “Türklerin Müslüman dünyasının yönetimine en uygun aday olduklarını kanıtlamaya çalışan” örnekler aktarıyor, “Türk-İslam Sentezi düşüncesi”nin “Türklerin cihadı savaşçı etkinliklerinin yeni itki gücü olarak benimsemeleri olgusunda tam ifadesini bulduğu”nu, ders kitaplarında “Türklerin İslamiyet’in kurtarıcıları olarak

sunulmaları'nın son on yılını (1980-1990) işi olduğunu belirtiyor. Ama sadece belirtiyor, 1930'ların ders kitaplarında bu konuların daha gerçekçi ve daha bilimsel bir biçimde işlendiğini, bugünkü Türk tarihyazımının -en azından bu konularda- geriye düştüğünü söylemeye dili varmıyor. Çünkü, yazar Kuruluş Dönemi'nin laikleşme çabasını, çok partili dönemin dinselleşme çabasından daha itici buluyor!...

Ötekileştirme

Yazar bu bölümde iki kimliğin ötekileştirilmesinden söz ediyor: Şiilik ve Araplık.

Şiiliğin ötekileştirilmesinin İran'da kurulan İslamî rejim karşıtlığıyla bir ilgisinin olmadığını, 1976'da başladığını belirten yazar, Fatımîler konusunu işleyen ders kitaplarından örnekler veriyor. Bu örneklerin ortaya koyduğu "Türkleri Sünnilik şampiyonu yapan tarihyazımı"nın elbette savunulacak bir yanı yok.

Arapların ötekileştirilmesi ise yazara göre dönem dönem farklılıklar gösterir: Ortaçağ Türk-İslam tarihinde Suriye, Filistin ve Mısır bölgelerinden söz edilirken bu bölgelerin Osmanlı topraklarına katılmasından sonra, 1916'ya kadar Araplardan söz edilmez:

"Osmanlı tarihinin bu dört yüzyılına anlatımında bir sürü konu hasıraltı edilmiştir; örneğin, Türk kültürü üstündeki Arap etkisine hiç değinilmez. Bu yaklaşım, Arap dili ve yazısını Türklerin kendilerini kurtardıkları bir yük olarak gören Kemalist bakış açısını yansıtmaktadır. Bununla birlikte Arap kültürü üstündeki Türk-Osmanlı etkisi de anlatılmaz; sanki ortada Arap kültürü diye bir şey kalmamış, yerini tam bir ortak yaşam (symbiose) olan Osmanlı kültürüne bırakmıştır. (...)" (s. 235)

Yazarın bu yorumuna katılmak olanaksız, çünkü, "Kemalist bakış açısı"na göre Arap kültürü, Türk kültürü üzerinde çok etkili olmuştur. Yazar yine kendisiyle çelişiyor: Eğer Kemalistler "Arap dili ve yazısını Türklerin kendilerini kurtardıkları bir yük olarak" görüyorlarsa, Arap kültürünün etkisini de kabulleniyorlar demektir. Bu etkinin kınılması düşüncesi ise Kemalist kadroların yazı ve dil devrimlerinin yapılmasına yöneltmiştir. Osmanlı tarihi içinde Arap etnik tarihine yer verilmemesi, Araplara özgü değildir, Osmanlı sınırları içindeki diğer tüm halklar da aynı bakış açısıyla değerlendirilmiştir.

Yazar, öyle anlaşıyor ki bu konuda (İslam tarihinde) "Kemalist girdi" bulamayınca, Kemalizm'i eleştirebilmek için **kompro teorisi** üretmiştir. Örneğin, "**Mehmet Ali Paşa'nın Mısır'ından (1769-1849)**" fazla söz edilmemesinin nedeni de yazara göre, M. Ali Paşa'nın "modernliğin öncüsü olarak, Atatürk'ün imajını gölgeleyebilecek bir rakip" olmasıdır!

Aile kökeni hakkında kesin bilgi bulunmayan ve 95 çocuğu olan M. Ali Paşa hakkında AnaBritannica Ansiklopedisi'nde şu bilgi verilmektedir:

"Parlak bir zekâyla büyük kişisel çekiciliğe sahip olmakla birlikte, Mehmet Ali Paşa bilgili ve uzak görüşlü biri değildi. Elindeki olanaklardan yararlanmayı başaramayarak Osmanlı yönetim ilkelerine genel olarak bağlı kaldı. Mısır'daki siyasal grupların onu köklü değişikliklere yöneltecek gücü yoktu. Toplumsal değişimin araçları olabilecek ögeler daha rejim kurulurken ezilmişti. Yöneticilerle yönetilenleri bir araya getirebilecek bir ideoloji de geliştirilmemişti. Sonunda M. Ali Paşa zamanının çoğunu, Osmanlı hükümdarının onu valilikten uzaklaştırma girişimlerine direnmeye ve kendi hanedanını yerleştirmeye çalışarak geçirdi..."⁵¹

Yine yazara göre, I. Dünya Savaşı sırasında İngiltere ve Fransa'nın desteğiyle baş gösteren Arap ayrılıkçı hareketi bir devrimdir ("1916 Devrimi"). Türk tarih ders kitaplarında Arap kimliği inkâr edildiği için bu olay "ihamet" olarak değerlendirilmektedir. Yazar bu olayın emperyalizmle bağlantısından hiç söz etmiyor. Bilindiği gibi İngilizler, 18. yüzyıl sonlarında bölgede ticaret merkezleri açarak yerli halkı kendi yanlarına çekme uğraşı içine girdiler. İngilizler, 1873'te Osmanlı hükümetine Aden ve Yemen bölgelerindeki şeyhlerin kendi yönetimleri altına girmek istediklerini bildirmelerinden sonra da, aslında Kureyş'e ait olması gereken halifeliği Osmanlı padişahlarının Araplardan zorla aldığı propagandasını yaptılar. Bu propaganda sonuç verdi ve 1916'da Mekke Şerifi Hüseyin, Osmanlı'ya karşı ayaklandı. Sonra da malum, sınırları çölde kumlar üzerinde bastonla çizilen birçok devlet / devletçik ortaya çıktı...

"İhamet" sözcüğü, halklar arasındaki barış ve dostluğa zarar vereceği nedeniyle eleştirilebilir, ancak olayın tarihsel boyutu da görmezden gelinemez. Hele "devrim" gibi bir sav ileri sürüyorsanız...

Bu bağlamda yazar I. Dünya Savaşı'nda "... hem Osmanlı tarafındaki halife, hem de Arap tarafındaki din adamlarının açıkça horlandığı"nı göstermek için TTTC Lise III Tarih kitabından şu örneği aktarıyor (siyah dizgi yazara ait):

"Halife namına birtakım fetva ve beyannameler yazdırıp, muhtelif müslüman dillerine tercüme ettirerek, bütûn dünya müslümanlarına dağıttırdı. Müslümanların çoğu, İtilaf devletlerinin tebaası olduğundan, bu manevi silahla onları metbu devletlerinin aleyhine çevirmek, harbe iştiraktan menetmek ve hatta kıyam ve ihtilallere teşvik eylemek istiyordu. Fetva ve beyannamelere pek kulak asan bulunmadı. İngiliz ve Fransız tabi Hint,

⁵¹ AnaBritannica Ansiklopedisi, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1993, C. 15, s. 498.

*Cezayir, Tunus ve sair Müslüman memleketlerinin ulema denilen adamları hakimlerinin emrile, derhal bu fetva ve beyannameleri iptal edecek **aynı kırıta bir sürü fetva**, beyanname ve risaleler de kendileri yazıp neşrettiler. Hind'in, Cezayir'in ve Tunus'un Müslüman askerleri hiçbir dini ıstırap duymadan, Halifenin memleketlerine taarruz ve ordularına hücum ettiler. Hatta Osmanlıya doğrudan doğruya tabi olan Müslümanlar, bilhassa Araplar, hilafete ihanetle düşmanlarının tarafına geçip Osmanlılar aleyhine harbe iştirak ettiler. Bunların başında Peygamber sülalesinden geldiğini iddia eden Mekke Şerifi ve oğulları da vardı !...*

*Bu vakta, pek açık ve kati olarak gösterdi ki, hilafet fikrinin **bütün Müslümanların hayatında artık bir kıymet ve ehemmiyeti kalmamıştır.***"⁵²
(s. 239)

Anlatılan / aktarılan olay doğru mu? Doğru. Yazarın bu konuda söyleyecek sözü yok. Ancak metni "sert" buluyor. Bize göre halifeliğin kaldırılışının üzerinden henüz on yıl bile geçmemişken yazılan / okutulan bu ders kitabındaki söylemin "sert"liğini de o günkü ulusal duygu / duyarlılık bağlamında değerlendirmek gerekir. Zaten yazar da bir sayfa sonra I. Dünya Savaşı'nda Türk-İngiliz mücadelesinden söz ederken bu "sert" söylemden uzaklaştığını belirtiyor (siyah dizgi bize ait):

*"En yakın tarihli ders kitaplarında düşman artık Arap değil, İngilizlerdir. En sert sözcükler, özellikle de 'ihanet' yok olmuş ve 1993'ü, **1933'ün kin dolu söyleminden oldukça uzaklaşmıştır.** (...)" (s. 241)*

Yazarın 1930'lu yılların tarih ders kitaplarındaki söylemi "kin dolu" olarak görmesi, bize öyle geliyor ki, biraz da yazarın Türk ulusuna ve Türk ulus devletinin kurucusu Mustafa Kemal'e duyduğu kinden kaynaklanmaktadır.

Yazar bu "ötekileştirme" konusunu şu özet saptamayı yaparak bitiriyor:

"(...) Tarihin bu başlık altında bir araya getirilen dönemleri, Kemalizm izi taşımamakta, aşağı yukarı hiçbirinde cumhuriyet dönemine ya da Atatürk'e göndermeler bulunmamaktadır. Konu, Kemalizmin içinde kökleşmeye çalıştığı kimlik olayları zincirinin parçası değildir. Yine de İslam tarihi en üst düzeyde bir kimlik unsurudur. Bugün İslam tarihi sahiplenilmiş, bu tarihin laikleştirilme girişimleri başarısızlığa uğramıştır ya da bugün artık bunlar geçerli değildir; İslam tarihi Türk geçmişinin bir parçasıdır. Bunu sağlamann yolu Türk-İslam sentezinden, dini milliyetçiliğin bir unsuru ve Türkler için bir gurur kaynağı haline getirmekten geçmiştir. (...)" (s. 242)

⁵² TTTC, Lise Tarih III, 1933, s. 309.

Yazarın saptaması genel olarak doğrudur. Ancak son tümcesi dışında: Bugün artık “din milliyetçiliğinin bir unsuru” değil, milliyetçilik dinin bir unsuru haline gelmiş ve giderek İslamcılık içinde erimeye başlamıştır.

ANADOLU

Yazar “Türkiye’nin Yer altı: Anadolu” başlığı altında esas olarak Anadolu’nun Türklerin vatanı olarak kutsanmasının yanlışlığı, düşüncesini işliyor. Bu bağlamda Anadolu’daki Türk devletinin (Selçuklular) Ortaçağdaki kuruluşu ile 20. yüzyıldaki kuruluşu (Türkiye Cumhuriyeti) arasında “inkâr edilemez bir benzerlik” olduğunu, iki kuruluşun da “Yunanlılara ve Ermenilere karşı çatışma” sonucunda gerçekleştiğini, oysa ders kitaplarında Anadolu’nun gerçek sahibi olan bu iki halkın ötekileştirildiğini, tarihlerinin dışlandığını anlatıyor. Yapılması gerekenin ders kitaplarında bu iki halkın tarihlerinin de doğru ve ayrıntılı bir biçimde işlenmesi olduğunu belirtiyor. Yazar, bu konuda Türkiye’ye İran’ı örnek gösteriyor:

“Oysa, bu açıdan Türkiye’dekilere tamamen zıt olan İran ders kitaplarında, ülkedeki farklı etnik gruplar dikkate alınmaktadır.” (s. 296)

Bilindiği gibi İran, bir İslam devletidir ve orada insanları bir arada tutan, ulusu ulus yapan temel öge din (Şii) birliğidir. Türkiye’de ise temel öge, tıpkı sayın yazarın ülkesi Fransa’daki Fransız ulus kimliği gibi, ulus devlet yurttaşlığının ifadesi olan Türk ulus kimliğidir.

Fransız Anayasa Mahkemesi, Korsikalıların “Fransız ulusunun bir parçası olan Korsika halkı” denmesini bile uygun bulmuyor; Korsikalı, Basklı, Breton vb. ana dilleri ve kültürleri farklı olan toplulukların tümüne Fransız denir, diyor. Ama aynı Fransa’nın Türkiye’ye “Kürt ulusal kimliğini tanıyın.” diye akıl vermesi gibi sayın yazar da tarih ders kitaplarınızı etnik kimliklere göre düzenleyin, diyor! Üstelik kitabının giriş bölümünde “Fransız okullarında, yavaş yavaş Fransız halkını ortaya çıkaran Keltler, Franklar gibi halkların kökenleriyle pek uğraşılmaz. Tarih, aşağı yukarı bugünkü Fransa’ya denk düşen bir toprak parçası olarak algılanmaktadır...” (s. 7) sözlerini unutarak...

Yazar kitabının bu en uzun bölümünü (63 sayfa) dört alt bölüme ayırmış, sırasıyla değerlendirelim:

Balkanlar

Balkanlar konusu, Anadolu bölümü içinde bir yama gibi duruyor. Sanırım yazar da bu durumun ayırında olduğu için “Öykü içinde ayrı bir yer” tümcesini başlığa

eklemiştir. Yazar bu bölümde Balkanların Osmanlıların eline geçişi ve elden çıkması konularında örneklere dayanarak bazı gerçekçi saptamalarda bulunuyor. Yazarın bu saptamaları bizce de yerindedir. Bize göre de Osmanlıların Balkanlardaki ilerleyişlerini sosyoekonomik nedenlerden soyutlayarak, Balkan halkları Osmanlı varlığını istiyordu, fetihler bu nedenle yapıldı, gibi bir söylemle anlatmak da, “Osmanlı İmparatorluğu’nun uyruklarına, kendi törelerine göre yaşama, dinine bağlı kalma, dilini konuşma konularında tam bir özgürlük verdiği”ni belirterek ulusçuluk eylemlerinin gereksiz olduğunu duyumsatmak da tarihsel mantığa aykırıdır. Ancak yazarın, “Dünyanın bu bölümünde bir Müslüman devletin oluşmasına izin vermeme şeklinde tanımlanan Avrupa politikası”ndan söz edilmesini yadsıması, anlaşılır bir tutum değildir. Her ne kadar daha çok Türk-İslam Sentezeisi yazarlar tarafından gündeme getirilse de, Türkleri Balkanların dışına atmak amacına yönelik Haçlı anlayışının güncelliği bir gerçektir. 20. yüzyılın sonu ve 21. yüzyılın başında bölgede yaşananlar (Saraybosna, Kosova olayları) bu Haçlı anlayışının sürdüğünü göstermektedir.

Anadolu ve Türk Kimliği

Yazar, “Anadolu Geri Mevziinin Kutsallaştırılması” başlığı altında Anadolu ve Türk kimliğinin bağlantısını sorguluyor. Ona göre;

“... Anadolu’daki Rum-Ermeni geçmişinin gerçekliği, ortak kimliğin, ‘biz’in tanımını tartışılır kılmaktadır...” (s. 254).

Anadolu Türklere “başka bir kültüre ait olan” anıtlarla doludur (s. 255). “Bu örnekler, Türk kültürünün uzun süre Anadolu toprağında serpilmiş, bazıları yakın bir döneme kadar burada yaşamını sürdürmüş kendisinden çok farklı başka kültürler üzerine geldiğini açıkça ortaya koyan bir söylem olmaksızın yatışamayacak bir rahatsızlığın göstergeleridir. (...)” (s. 255).

Yani yazara göre Türkler, bu topraklarda yabancı olduklarını doğrularlarsa sorun çözülecek gibi!...

Burada, daha önce de belirttiğimiz, Anadolu’nun tüm tarihinin, tüm kültürlerinin bugünkü Türk kültürünün birer parçası olduğu düşüncemizi yinelemeye gerek yok. Bu kültürel kalıtı yadsımak ya bilisizlik ürünü, ya da şoven bir tutumun bir belirtisidir. Bu tutumun Kemalist kültür ve tarih anlayışı ile ilgisi yoktur. Yazar, yukarıda alıntıladığımız sözleriyle birkaç bilisizin ya da şovenin görüşünü Türk ulusuna mal ediyor. Daha doğrusu Türk ulusu adına fikir yürütüyor.

Bu bağlamda yazar görüşünü şöyle sürdürüyor:

“Böylesi bir durumda toprağa bağlı bir kimlik söylemi geliştirmek zordur. Bunun yapılabilmesinin koşulu tarih anlatımının Anadolu'nun tüm geçmişini dikkate almasıdır. Göreceğimiz gibi bu gerçekleşmemekte ve devletin yurttaşlarıyla üstünde yaşadıkları toprak arasında koruması gereken duygusal bağ sorununu çözümlmek için iki yol kullanılmaktadır; birincisi, yer isimlerinin Türkleştirilmesidir, ikincisi ise kutsallık ve kurban verme kavramlarını gündeme getirmektir.” (s. 256)

Birincisinin Kemalistlerce benimsenmediğini yazanın bilmesi gerekir. Bunun kanıtı pek çoktur. Örneğin, Cumhuriyet'in ilk döneminde yeni kurulan kuruluşlara “Eti”, “Sümer” adlarının verilmesi gibi. Yeni kurulan yerleşim yerlerine, kurum ve kuruluşlara ya da yeni kullanılmaya başlanan araç-gereçlere Türkçe adlar verilmesi; bilim ve sanat alanında Arapça, Farsça ya da Batı kökenli sözcükler yerine Türkçelerinin yeğlenmesini, Dil Devrimi'nin bir gereği olarak Kemalistlerin savunduğu doğrudur; ama, eski (özellikle antik çağa ait) yer adlarını Türkçeleştirme (“Türkleştirme” değil!) ise son yıllarda güçlenen Türk-İslam Sentezcilerinin işidir.

Yazarın sorunun çözümü için önerdiği ikinci yolu, yani “kutsallık ve kurban verme”yi ise doğrusu anlayamadık. Bu deyimle yer adlarının “kutsal” kabul edilerek, önerilmesi düşünülen Türkçe adlardan vazgeçmeyi belirtiyorsa bizce de akılcı bir çözümdür.

Yazar, Anadolu'nun kutsallaştırılmasında rolü olduğunu düşündüğü yüzyıl başındaki tarihsel olaylardan söz ederken, ilginçtir, hiç ulusal bağımsızlıktan, Türklerin (Anadolu'nun) emperyalizme karşı mücadelesinden söz etmiyor:

“Yüzyıl başında Anadolu halklarını etkileyen korkunç şoklar, Yunanlılar ve Ermeniler arasındaki Türk karşıtı duyguları beslemeye yardım ederken, 1918'deki bozgunun ve 1919'daki Yunan işgalinin anıları da Türk tarafında tehlike beklentisinin keskinliğini ve gerçek ya da varsayılmış tehditlere karşı büyük bir duyarlılığı ayakta tutmaktadır. (...)” (s. 256)

Yazar, bu duyarlılığın örneği olarak bir ders kitabında (Hayati Doğan) Yunanlıların “**Megalo İdea**”sından söz edilmesini, kaynak gösterilmediği için kuşkuyla karşılıyor!...

Yazarın bu konularda ders kitaplarında eleştiri konusu yaptığı durumlardan biri de **bayrak** ve **vatanın** kutsallaştırılmasıdır.

Yazara göre bu kutsallaştırma eğilimi “Kemalist tapıncın güçlendirilmesiyle koşutluk göstermek”tedir (s. 260).

Önceki bölümde **Çanakkale Savaşı**'nı "kurucu olaylar"dan saymayan yazar, bu bölümde onu İslam tarihindeki **Bedir Savaşı**'na benzeterek Anadolu'yu "kanla kutsayan" bir olay olarak nitelendiriyor. Ancak bunun dinselikle bir ilgisi yoktur:

"(...) Ama Çanakkale Savaşı'nın anlatımında hiçbir dinsel boyut yoktur. İlk olayın (yazarın İlkokul Türkçe ders kitabından aktardığı "Şehitlerin Kanı" adlı bir okuma parçası) anlatımında şehit sözcüğünün kullanımı İslam'la özdeşleşmeyi aktarmakta, ikincisinde (Çanakkale Savaşı) ise laik cumhuriyetin yakın bir gelecekteki kuruluşunu kutsamaya yardımcı olmaktadır. (...)" (s. 260)

Atatürk'ün savaşta askerlerine "Size ben taarruz emretmiyorum, ölmeyi emrediyorum." buyruğu da yazarın anlayamadığı bir "dramatikleşme"dir (s.259). Bu söylemle "Çanakkale artık Kemalist destan içine girmiştir." (s. 260)

Ulusal Geçmiş ve Anadolu

Yazara göre Anadolu'nun Yunan ve Ermeni geçmişi Kemalist tarihçilerce kabul edilmediği için Anadolu'nun geçmişi ulusal bir geçmiş haline getirilememiştir. Kemalistlerin Hititlere yönelik araştırmaları desteklemelerinin nedeni de budur. Çünkü, gerçekte "Yunanlıların öncelleri ve ustaları" olan Hititler, Türk olarak sunulmuştur (s. 261-262).

Peki Türkler bu durumu düzeltmek (Anadolu'nun geçmişini ulusal geçmiş haline getirmek) için hiç kafa yormamışlar mı? Yormuşlar. Yazara göre "Anadoluculuk akımı" bu çabanın ürünüdür:

"Belli bir bakış açısına göre, Anadolu'ya yerleşen Türkler yerli halkla evlendiklerine göre Anadolu'nun bugünkü nüfusunun burada Türklerden önce bulunan insanların da torunları olarak kabul edilebilir. (...) Bu düşünce, Anadolu sakinlerini bu toprak üzerinde Türk uygarlığından önce kurulmuş her şeyin mirasçısı olarak görmeyi sağlamaktadır ve hakkında birkaç söz söylemememiz gereken 'Anadoluculuk' akımına yol açmıştır." (s. 262)

Yazar, Anadoluculuğa örnek olarak **Sabahattin Eyuboğlu**'nun "**Bizim Anadolu**" yazısından uzunca bir bölümü aktarmış. Bizim de taslak Lise 1 Tarih kitabımıza okuma parçası olarak aldığımız, ancak Talim ve Terbiye Kurulu'na uygun görülmeyen bu metni bir kez daha okumaya değer. Ayrıca buraya kadar yaptığımız değerlendirmelerin de özeti sayılabilir:

"Bu memleket niçin bizim? Dört yüz atıyla Orta Asya'dan gelip fethettiğimiz için mi? Böyle diyenler gerçekten benimsemiyor, ana yurt saymıyorlar bu

memleketi. Gurbette biliyorlar kendilerini yaşadıkları yerde. Hititler, Frikyalılar, Yunanlılar, Farslar, Romalılar, Bizanslılar, Moğollar da fethetmişler Anadolu'yu. Ne olmuş sonunda? Anadolu onların değil, onlar Anadolu'nun malı olmuş.

Bu memleket bizim olduğu için bizim, fethettiğimiz için değil. Aramızda dışarıdan gelmeler çoğunluk olsa bile ki değil elbette- kaynaşmış, halleşmiş hepsi. Fetheden de biziz artık, fethedilen de. Eriten biziz, eriyen de. Biz bu toprakları yoğurmuşuz, bu topraklar da bizi. Onun için en eskiden en yeniye ne varsa yurdumuzda öz malımızdır bizim. Halkımızın tarihi Anadolu'nun tarihidir. Paganmışız bir zaman, sonra hristiyan olmuşuz, sonra müslüman. Tapınakları kuran da bu halkmış, kiliseleri de, camileri de. Bembeyaz tiyatroları dolduran da bizmişiz, karanlık kervansarayları da. Kah bozkıra çalmışız, kah mavi denize. Sayısız devletler, medeniyetler bizim sırtımızda yükselmiş, bizim sırtımıza çökmüş. Yetmiş iki dil konuşmuşuz Türkçede karar kılmazdan önce. (...)

Doğuyla batı sarmaş dolaş olmuş bizim içimizde. Ya o ya bu değil, hem o hem buyuz biz. "Biz bir başka türlü Türk, bir başka türlü müslümanız. Mayamızda en ağır basan bu medeniyetler beşiği Anadolu'dur.

Gelelim şimdi Yunan bahsine. Eski Yunan dünyasını her milletle birlikte bir okul saymamız, insanlığın malı olduğu için benimsememiz bir yana, Anadolu'lu olarak bizim bu kültürdeki payımız en az Yunanistanunki kadar büyüktür. Ne var ki biz bu payı yüzyıllarca hor görmüş, kendi malımızı dışarıda değerlendirdikten sonra tekrar bize gelmesini beklemişiz, önce İskender, ki adı bile bir Anadolu adymış, ve doğusunda Artemis Anadolu'dan kalkmış Make-donya'ya gitmiş, sonra Romalılar, ki atalarına kendileri Anadolu'lu demişler, sonra Araplar, ki Yunan ikinci üçüncü ellerden almışlar, sonra Avrupalılar, ki çoklarının kralları aslında Troyalı olmakla övünür, gel zaman git zaman bizden aldıklarını bize satmışlar. Bozdağ'da, Kazdağı'nda, Beş Parmak Dağlarında en güzel efsaneleri biz pişirmişiz, eller kotarmış. Anadolu uşağı Homeros'u bir biz kalmışız benimsemedik. O Homeros ki gönlünün bütün sıcaklığını Anadolu'ya vermiş, Troya'yı yılanlara karşı için için duyduğu öfkeyi bütün baskılara rağmen belirtmiş, en candan övdüğü Akhilleus değil Hektor olmuş.

Selçuk ve Osmanlı atalarımız, en uyanık zamanlarında, Rum diyarı dedikleri Anadolu'daki Antik değerlerle uzlaşma, kaynaşma yollarını aramışlar. Ne var ki bu uyanık günler kısa sürmüş, softalar her yerde ve her zaman açılma gayretlerimizin hakkından gelmiş ve İslam öncesi kültür değerlerimizin yüze çıkmasını önlemişler. Yoksa Eski Yunan sevgisi bizde çoktan, mesela Mevlana ya da Fatih zamanında başlayabilirdi. Bunlarla beraber Anadolu'da ilk Hristiyanların yıktıkları Antik eserler yanında bizim yıktığımız hiç kalır. Bodrum Kalesini yapan Saint-Jean Chevalier'leri

bu kaleyi yapmak için nice nice pagan anıtlarını yerle bir ettiklerini övüne övüne anlatırlar. Bizans'ın yıkıp kilise yaptığı Antik eserler saymakla bitmez. Bizse kiliseleri bile cami yaparak korumuşuz. Fatih Bizans mozayikleri için: 'Bunlar benim mücevherlerimdir, dokunmayın' demiş softalara. Zaten bizim yıkıcı tarafımızı ne dinimizde aramalı, ne devletimizde, ne de halkımızda: Ne yıkılmışsa softalar yıkmıştır bu memlekette. Cahilliğimizin eline baltayı veren, keyifi için, para için yıkanları da destekleyen onlar olmuş. Yalnız yapılmış eserleri yıkmakla kalsalar iyi, yeniden yapma gücünü de körletiyorlar.

Ziya Gökalp'in tarihsel zaruretle uzak ve meçhul ülkelerde aradığı va-tan, anavatan, bizim için adaları ve Rumeli'si ile Anadolu'dur. Başka yerlerde kardeşlerimiz, uzak yakın akrabalarımız olabilir. Ama, Türkiye'nin asıl kökleri Türkiye'dedir. Atatürk'ün dil ve tarih nazariyelerini de yanlış anlamamak: Bunlar onun bu topraklardaki bütün değerleri benimseme gayretinden doğuyordu. Yunan Türk'tür demekle biz bu memleketin Yunan'dan önce de sahibiydik, asıl Yunan da zaten Anadolu'dan kopmadır, demek istiyordu. Son yıllarda topraklarımızdan birer birer başkaldıran Eti tanrılarının gülümseyerek söylemek istedikleri de budur.”⁵³

Yazar bu alıntıyı yorumlarken, daha önce “gizli antiKemalist” olarak betimlediği **Eyuboğlu**'nun görüşlerini yeterince hümanist bulmadığını belirtiyor:

“(…)

Toprak düşüncesi Eyuboğlu'na, “biz” Anadolu'da Yunanlılardan önce vardık, onlara her şeyi “biz” öğrettik deme olanağı vermektedir. Yöntem, ne kadar şiirsel olursa olsun, tarih ve mantık dışıdır, çünkü yazar “Biz”in içeriğini istediği gibi değiştirmektedir: “Biz”in içine Ermenileri katmamakta ve varlığıyla bu toplu kimliğin uzlaşmacı ve ince imajını bozan herkesi dışlamaktadır; “fanatikler”, “onlar” adılı içine atılmışlardır. Yöntem, yazarın ülkede hoşgörüsüzlük yaratabilecek her şeyle bağlarını koparmasını sağlamakta, ama bu arada bazı sorunları görmezden gelebilmek için, Anadolu nüfusu gerçeğini tüm bileşenleriyle birlikte ele almayı reddetmektedir?” (s. 266)

Yine, **Cemal Şener**'in **Alevilik Olayı** adlı kitabından “Bizim Anadolu” benzeri bir metin aktaran yazar bu metni de benzer biçimde yorumluyor:

“Toprağın erdemi düşüncesi, etnik tarihe karşı geliştirilmiştir. Ama, çok duygusal bir yurtseverlik biçimini beslemektedir ve o da milliyetçiliğe hizmet edebilir...” (s. 267)

⁵³ Eyuboğlu, agk., s. 9-13.

Yazar, bu savını Türk-İslam Sentezçisi **Turgut Özal**'ın AB'ye girebilmek için yaz(dır)dığı, kitabını (La Turquie en Europe) kaynak göstererek yineliyor:

"(...) Bu yaklaşım (toprağın erdemine dayalı yaklaşım, A. P.), güvey girilen ailenin değerini kanıtlama gerekliliğini beraberinde getirmektedir.

Eğer yürütülen bu mantık seçici olmasa kendi içinde tutarlı sayılabilirdi; Turgut Özal da, kitabının bazı bölümlerini açıkça yürüttüğü Halikarnas Balıkcısı ve Sabahattin Eyuboğlu gibi, Anadolu kültürlerinin tamamını hesaba katmayı unutmaktadır, çünkü iki bin yıllık Ermeni kültüründen hiçbir yerde söz edilmemiştir. (...)" (s. 270)

"(...) çünkü erdem (topraktan aktarılan, A. P.); ayırım yapılmaksızın tüm öncellere değil, sadece devamcısı olma iddiası taşıyanlara bağlanır: Türk söyleminde, Yunanlılar ve Ermeniler bu erdemden yoksundur." (s. 271)

Çare? Ya tüm etnik toplulukların tarihlerini de –özellikle Yunanlılar ve Ermenilerin- Türklerle eşit düzeyde anlatacağız, ya da okurun –özellikle Türk okurlarının- ulusal duygularını okşamayacak biçimde kuru ve renksiz bir anlatımı yeğleyeceğiz.

Yine de yazara haksızlık etmeyelim. Son çözümlemede Türkiye'nin çıkarlarının "Kemalist etnik söylem"de değil, "daha az milliyetçi" olan Anadolu söyleminde olduğunu belirtiyor. Yöneticilerimiz dikkate alırlar herhalde:

"(...) Özal'ın görüşlerinde, 'öteki'ne yönelik bir açılımın, Türk olmayan geçmişin dikkate alınması yönünde bir isteğin izleri bulunmaktadır. Bu nedenle görünümüleri daha az milliyetçidir. Sonuç olarak, bu görüşlerin dışarıdaki sunum gücü Kemalist etnik söylemden daha büyüktür." (s. 273)

Hititler

Yazar, Hititleri "Yunanlıların öncelleri" olarak nitelendiriyor ve Kemalist tarihçilerin 1931'in ders kitaplarında hiçbir kanıta dayanmadan hayali olarak Türk kökenli olarak gösterdiklerini savlıyor. Oysa gerçek öyle değil. **I. Türk Tarih Kongresi**'nde TTTC Umumî Kâtibi **Dr. Reşit Galip Bey**, sunduğu bildiriye **Büyük Britanya ve İrlanda Antropoloji Enstitüsü**'nün tutanaklarından Hititlerin Türk olduklarını belirten, o günlerde bilimselliğinden kimsenin kuşku duymadığı alıntılarını aktarır.

II. Türk Tarih Kongresi'nde **Dr. Clemens Bosh**'un "Tarihte Anadolu" başlıklı bildirisinde bu konuda belirttiği görüşler aynı doğrultudadır:

"Anadolu'da seyahat eden bütün modern bilginler bugün Anadolu'da, ilmin Homo Tauricus dediği ve tâ Eti âbidelerinde hâkim olarak

gördüğümüz ırk tipine bugün Anadolu'nun her tarafında tesadüf edildiğini temin ediyorlar.”⁵⁴

Yine II. Türk Tarih Kongresi'nde “ecnebi alimler adına” konuşan Prof. Eugène Pittard, Hititlerin Türk kökenli olduklarını şu sözlerle belirtir:

“(…) Bugünkü Türkler, vaktiyle, kavimlere birer ad veren tarih doğuşunda, Eti adını taşıdıkları gibi, birkaç bin yıl sonra Selçuk, Osmanlı ve nihayet Türk ismiyle anılmışlardır.”⁵⁵

Yazar, Hititlerin Türk kökenli olup olmamaları bir yana, “Anadoluluların yüceltilmesi” bağlamında bugünkü Türk kültürüyle herhangi bir biçimde ilişkilendirilmesini bile doğru bulmuyor. Yazar Yaşar Kemal'in şu sözlerini bu yanlışlığa örnek göstererek yadırgıyor / yadsıyor:

“Urartular, Hurriler, Medler, Frigyalılar: Büyük-küçük, bilinen-bilinmeyen, sayısını şaşırduğım onca uygarlık! Hititler zamanında, Mısır'la savaş etmek durumunda kaldıklarına göre, demek Anadolu'nun Mısır'la sınırı vardı. Ana-dolu, istense de istenmese de, bir köprüdür; uygarlıklar hep boydan boya onun üstünden geçmiştir. (...) Böyle uygarlıkların üstünden geçtiğini görmüş bir köprünün altındaki binlerce yıllık tortulanma inkâr edilebilir mi? Hititler, susamı bizim bugün kullandığımız terimle anlatıyorlardı. Zeytin sözcüğü için de aynı şey geçerli; bu sözcüğü aynen bir Hitit sözlüğünde buldum. (...) Ve sonra Anadolu Türkleri, Anadolu'ya 1071'den çok önce gelmişlerdir!”⁵⁶ (s. 274)

Ancak yazar, lise tarih kitaplarında “Türk-İslam sentezi yandaşlarının Hititlerin yüceltilmesinden vazgeçilmesi”ni (s. 274) sağlamalarından hoşnut görünüyor:

“(…) Hititler artık istisnasız tüm kitaplarda Hint-Avrupalılar olarak sunulmakta”dır (s. 275).

Yazarın 1993-1994 öğretim yılında, sadece Hititler değil, Anadolu uygarlıklarının tümüyle ortaokul Milli Tarih kitaplarından çıkartılması ve liselerde de azaltılması konusundaki yorumu “karmaşık”:

“(…) Anadolu'nun eski tarihi ortaokul programlarından çıkarıldı ve bu durum, anlatımın etnik niteliğini güçlendiriyor. Anadolu toprağı, 11. yüzyılda Türkler tarafından fethedildiğinde gündeme giriyor. Diğer yandan, bazı ilkokul ve lise ders kitaplarında (1994), Anadolu tarihi

⁵⁴ II. Türk Tarih Kongresi, s. 802.

⁵⁵ Agk., s. 7.

⁵⁶ Y. Kemal, Entretiens avec Alain Bosquet, Paris, 1992, s. 113.

anlatılmakla birlikte, Hitit kültürü artık yüceltilmiyor. (Buraya kadar doğru. A. P.) Söylem yansızdır, her türlü şovenizmden arınmıştır. Bu farklılaşan evrimler, bir kez daha söylemin karmaşık niteliğini gösteriyor. Geçici bir olayın mı, yoksa yeni bir yönelişin mi söz konusu olduğuna karar vermek için henüz çok erken olduğunu düşünüyoruz.” (s. 277)

Yazar, “yöneliş”i bir yana bırakalım kitabını yazdığı tarihte gelinen yeri bile göremiyor.

Gelinen yer: 9-10 bin yıllık Anadolu tarihini dışlayıp Türk-İslam tarihi ile sınırlayan, etnik ve dinsel söylemle, sayın yazar gibi Türkleri Anadolu’da işgalci görenlere bolca malzeme sağlayan bir tarihyazımı söz konusudur. 1931’in lise 1 tarih kitabında Hititlere 18 sayfa (metin: 12, resim: 5, harita: 1) ayrılırken, 1993 ve 2007 tarihli MEB lise 1 tarih kitaplarında yaklaşık 2 sayfadır (metin, resim ve harita içinde). Ama yazara göre böyle durumlarda önemli olan sayfa sayısı değil, söylemdir!...

Eski Yunan

Yazar burada özetle 1931’in tarih ders kitaplarında “Yunanlıların Türklerin torunları” yapılmaya çalışıldığı, bunun hayal ürünü olduğu, daha sonra Türk-İslam Sentezçisi yazarların ders kitaplarında konunun yansız bir biçimde ele alındığı, ancak bunun yeterli olmadığını anlatıyor.

Yazarın, 1931’in tarih ders kitaplarında Yunanlıların Türklerle akraba kabul edildiği savı doğru. Yunan yarımadasında Yunan uygarlığını kuranların Orta Asya’dan geldikleri ve Türk kökenli oldukları kabul edilir.⁵⁷ Yani temel sav, Türklerle Yunanlıların ortak atadan geldikleridir. Ancak günümüz Yunanlıları için şu saptama yapılır:

“Bugün Grek denilen kavim soraları muhtelif ırktan birçoklarının karışmasından hasıl olmuştur. Romalıların tanıdığı kavim bu muhtelif halktır.”⁵⁸

Yazarın 1931’in ders kitaplarında yer alan bu bilgilerin hayal ürünü olduğu ise doğru değil.

Örneğin, I. Türk tarih Kongresi’nde Dr. Reşit Galip Bey, kaynak belirterek şu alıntıyı aktarır:

“Parlak unvanlı Yunan ve Roma medeniyetleri Tuncun başlangıcından itibaren menşelerini Ortaasiyadan almışlardır. Yukarı Avrupa bu yaratıcı

⁵⁷ TTTC, Lise Tarih I, s. 185.

⁵⁸ agk., s. 186.

ve Asiyai medeniyetlere beşik olmuş ve o medeniyetleri yaratan kütteleler oradan Akdenize inmişlerdir.” [Urgescehichte Europas, Strasburg, 1905 (Sergi L'Europas, Fasil 27, s. 586)]⁵⁹

II. Türk Tarih Kongresi'nde Dr. Ârif Lûtfi Mansel, Akaların Orta Asya kökenli olduğunu, Miken kuyu mezarlarında bulunan altın yüz maskelerine “Akaların geçmiş ve yerleşmiş oldukları bazı mahallerde” rastlandığını; bu “mahaller”in Güney Rusya, Ural Dağlarının şarkından Hazar Denizi'nin kuzeyine kadar olan bölgede ve Altaylarda bulunduğunu belirtir. Kısaca, Ege havzası kültürünün kaynağının Türk kültürünün doğduğu yer olan Orta Asya'da olduğunu, o günkü bilimsel verilerle kanıtlamaya çalışır.⁶⁰

II. Türk Tarih Kongresi'ne Atina'dan gelerek bir bildiri sunan Dr. Sp. Marinatos, Girit-Miken kültürü ile Eti kültürünün benzerliklerine dikkat çeker ve “Beşeriyetin beşiği Asya'dır, fakat kültürün beşiği Anadolu'dur.” sözleriyle bitirir bildirisini.⁶¹

Yazar, daha sonra ders kitaplarında Yunan uygarlığının anlatımında “Egeliler” ile Türkleri özdeşleştirmeye ve “Yunan mucizesi”ni çürütmeye dayalı söylemden vazgeçilmesini olumlu bulmakla birlikte yine de yeterli görmediğini belirtiyor. (s. 278) Çünkü şovenizm bu kez İyonya'dan kaynaklanmaya başlamıştır. Türk-İslam Sentezcilerinin İyonya kültürünü Türk kültüründen saymayan anlatımlarını “tarafsız” bulurken, bu kültürün erdemlerini toprağa bağlayan ve sahiplenenlerin anlatımlarını ise “şoven” bulduğunu belirtiyor:

“(…) Türkler, çelişkili bir biçimde, Yunanistan'dan alınmış bu kültürü, onun üstünlüğünü toprağın erdemlerine bağlayarak sahipleneceklerdir (Halikarnas Balıkcısı'nın Sabahattin Eyuboğlu'nun yaptığı gibi); İyon ekolünün (6. yüzyıl) klasik Atina kültüründen (15. yüzyıl) daha önce gelmesinden yararlanarak, birincinin ikinci üzerindeki güçlü etkisini kendi hanelerine yazıp, Atina'nın ününü Anadolu'ya aktarmaya çalışmaktadırlar. (...)” (s. 279-280)

Yazar, Yunan uygarlığının Mezopotamya, Mısır ve Anadolu uygarlıklarından etkilendiğini, özellikle İyonya'dan kaynaklandığını belirten anlatımları da “Yunan mucizesi”nin yarattığı rahatsızlığa bağlıyor. Böylece çoğu Batılı gibi Yunan hayranlığını gizleme gereğini duymuyor.

Yazarın daha önce ele aldığı konularda yaptığı, ders kitaplarında konuya ayrılan sayfa sayısı karşılaştırmasını bu konuda yapmayarak, 1931 ve günümüz tarih ders

⁵⁹ I. Türk Tarih Kongresi, s. 125.

⁶⁰ II. Türk Tarih Kongresi, s. 181-205.

⁶¹ agk., s.157-170.

kitaplarında Ege ve Yunan uygarlığına ne kadar yer ayrıldığını belirtmediğini görüyoruz. Konu hakkında sağlıklı bir yorum yapabilmek için bu karşılaştırma elbette önemlidir. Bu nedenle yazarn eksik bıraktığını biz tamamlayalım:

1931 Lise I Tarih kitabında Ege ve Yunan konusuna (İyonlar içinde) ayrılan yer 88 sayfa (metin: 75, resim: 8, harita: 5 sayfa)⁶²; bugün ise İyonlar dışında yaklaşık 3 sayfadır (resim-harita yok). İyonlara ise, siyasi olarak 1 paragraf (7 satır), (diğer uygarlıklarla birlikte ele alınan) kültürel olarak da ancak 1 sayfa ayrılmıştır.⁶³

Ama yazara göre bunun hiçbir önemi yok, çünkü,

“(…) daha önce tanımladığımız tavır/tercih biçimlerinin Yunan kültürünün önemini azaltmayı ya da Hititleri ve İyonları yüceltmeyi hedefleyen tüm yöntemlerin kaybolup yerlerini tarafsız bir söylemin almasıdır. Sonunda, şovenizm tarih yararına gerilemiş gibidir.” (s. 284)

Bizans

Yazar, eski Yunan konusunda değinmediği, konuya ayrılan sayfa sayısına burada konunun başında değiniyor:

“(…) Kemalist dönemde anlatım oldukça kısadır (1 sayfadan az) ve ancak ‘hümanist’ esinli ders kitaplarıyla birlikte, Bizans hakkında da geniş derslere rastlanabilecektir. (...)” (s. 285)

Oysa yazar doğru söylemiyor. Kemalist dönemin ders kitaplarında konuya (Bizans’a) bir değil, sekiz sayfa ayrılmıştır (metin: 5, resim: 2, harita: 1 sayfa).⁶⁴

Yazarın “hümanist esinli ders kitabı” dediği Niyazi Akşit’in lise 2 tarih ders kitabında Bizans’a ayrılan yer, doğru, Kemalist dönem tarih kitabında ayrılan yerin iki katıdır (16 sayfa). Ancak Roma İmparatorluğu’na ayrılan yeri dikkate alarak topluca bir karşılaştırma yaparsak, Kemalist dönemde konuya verilen önemin daha büyük olduğunu görürüz:

Roma İmp.’na TTTC’nin Tarih I kitabında 93 sayfa (metin: 87, resim: 4, harita: 2 sayfa), Tarih II kitabında 19 sayfa (tümü metin) ayrılırken; Emin Oktay / Niyazi Akşit’in Lise I Tarih kitabında 67 sayfa (resim-harita içinde) ayrılmış, Lise 2 Tarih kitabında ise hiç yer verilmemiştir.⁶⁵

⁶² TTTC, Lise Tarih I, s. 181-205, res. 61-67, harita: 15-19.

⁶³ MEB, Lise Tarih 2, 2007, s. 31-36.

⁶⁴ TTTC, Lise Tarih II, “VI. Asırdan Sonraki Roma İmp. / Bizans”, metin: s. 38-43, resim: 9-10, harita: 8.

⁶⁵ TTTC, Lise Tarih I, “Eski İtalya ve Etrüskler”, metin: 256-342, resim: 68-71, harita: 21-22. Emin Oktay, Niyazi Akşit, Lise I Tarih, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1981, Roma Tarihi, s. 178-245.

Yazar, Türk-İslam Sentezçisi yazarların ders kitaplarından örnekler aktararak Bizans tarihinin işleniş biçimini de şu sözlerle eleştiriyor:

"(...) Aslında anlatılan, Türk-Müslüman tarihinin belli başlı olaylarını yeniden gözden geçirmekten başka bir şey değildir. (...) Bizans tarihi Anadolu tarihinin bir parçası olarak değil, tamamen bir dış tarih olarak görülmektedir. (...)" (s. 287)

Yazarın buradaki ilk savı, yeni tarih ders kitapları için doğru, fakat 1931'in tarih ders kitapları için yanlıştır. TTTC'nin Tarih II kitabında Bizans tarihinin anlatıldığı 5 sayfalık metin içinde, sadece Türk boylarının (Hun, Avar, Bulgar) Bizans'a saldırılarından ve Bizans ordusunda paralı askerlik yapanların olduğundan söz eden birkaç cümle dışında Türk tarihi ile ilgili bilgi yoktur.

Yazarın ikinci savına gelince, tümüyle yanlış olduğunu görüyoruz: Geçmişte de bugün de konu, Anadolu tarihinin bir parçası olarak ele alınmıştır. 1931'in Tarih II kitabında "Esasen Bizans medeniyetinin menşei daha ziyade Anadoludadır."⁶⁶ denirken, MEB lise 1 Tarih kitabında konu "MÖ 6. Yüzyıldan 11. Yüzyıla Kadar Türkiye"⁶⁷ başlığı altında ele alınmıştır. Ama yukarıda belirttiğimiz gibi bugün bu konuya ayrılan yer çok az olduğundan, konu başlığıyla amaçlanan hedef gerçekleşmemektedir.

Ermeniler

Bu konuda "İncelememizi, en trajik soruna değinerek tamamlama yolunu seçtik." diyerek söze başlayan yazarın kitabında Bizans'a 5, Eski Yunan'a 6 sayfa ayırırken bu konuya 15 sayfa ayırdığını görüyoruz. Herhalde bu geniş yer ayırmada yazarın etnik kimliğinin önemli bir etkisi olmalı, çünkü kitabın bütününe göz önüne alınca bu konuya ayrılan yerin bu bölümle sınırlı olmadığını da görüyoruz. Ermenilerden söz etmediği bölüm yok. Öyle ki yazar kitabına "Ermeniler ve Türk Tarih Tezleri" adını koysaydı hiç de yadırganmazdı!

Yazar Ermenilerle ilgili bu özel bölümde iki konuyu ele alıyor: 1- Ermenilerin tarihine Türk tarih ders kitaplarında yer verilmemesi, 2- "Ermeni Sorunu" olarak adlandırılan 1915 olayları.

Yazara göre Türk tarih ders kitaplarında Ermenilerin tarihi yok sayılmakta, sadece çok yanlı bir biçimde "Ermeni Sorunu" adı altında 1915 olaylarına yer verilmektedir.

⁶⁶ TTTC, Lise Tarih II, s. 42.

⁶⁷ MEB, Lise Tarih 1, 2007, s. 24.

Bu yanlılığın temel nedeni, gerek Selçuklu Devleti'nin, gerekse Türkiye Cumhuriyeti'nin kuruluşu sırasında çatışılan iki halktan birinin Ermeniler olmasıdır. (s. 296)

Bu eleştiride elbette haklılık payı var. Ermenilerin tarihinin bir bütün olarak işlenmesi ilk ve ortaöğretim ders kitaplarında çok zor olsa da, konunun daha ayrıntılı, daha bilimsel olarak ele alınması için engel olmadığı görülüyor. Talim ve Terbiye Kurulu'nun 2002 yılında aldığı bir karar bu yaklaşımın ders kitaplarına yansımaları kolaylaştırır niteliktedir. Bu kararda Ermeni tarihine, Türk-Ermeni ilişkilerine sadece "Ermeni Sorunu" adı altında 1915 olaylarında değil, Ortaçağ'da da yer verilmesi belirtilmiştir.⁶⁸

Yazar, 1915 olayları konusuna, Avrupa Parlamentosu'nun 1987'de aldığı Türkiye'yi soykırımla suçlayan kararını aktararak ve kendisi de birkaç yerde "soykırım" sözcüğünü kullanarak bu konudaki düşüncesini de açığa vuruyor. (s. 290-305)

Yazarın kitabını yayımladığı tarihte Fransa'nın "Ermeni soykırımının reddini savunmayı" suç sayan yasası henüz çıkmamıştı. Yazar kitabını 2006'da yayımlamış olsaydı bu kararı da savunur biçimde kitabına alacağı muhakkaktı, diyebiliriz.

Yazara göre 1915 olaylarının yaşanmasında emperyalizmin hiçbir rolü yoktur. Türkler durup dururken Ermenilere saldırmışlar ve soykırım yapmışlardır!...

Yazar, bölüm içinde yanlılığını belirgin bir biçimde ortaya koyduktan sonra bölümün sonunda (tarihçiliğini anımsayarak olsa gerek) sorunun çözümü için yansızlığa vurgu yapması, fazla bir anlam taşımıyor:

"Bu çalışma, bir tarafa hizmet etmeye değil, Ermenistan hakkındaki söylemin okul söylemi içine nasıl katıldığını göstermeye, ortaya çıkışını ve yok oluşunu açıklamaya, kökenini, mantığını ve biçimlerini incelemeye yöneliktir.

(...)

Bu Ermeni sorunu yumağının iplerini daha iyi çözmek için, Michel Foucault'nun kullandığı anlamda, bir arkeolog çalışması gerekmektedir. Bu arkeolog ne Türk ne de Ermeni olmalı, ama iki toplumun da dillerini çok iyi bilmelidir." (s. 304-305)

Yazarın kendi söyleminin güvensizliğine de vurgu yapan bu dileğine biz de katılıyoruz.

⁶⁸ Tebliğler Dergisi, Temmuz 2002, S. 2538.

KİTABIN “SONUÇ” BÖLÜMÜ

Yazar kitabının “sonuç” bölümünde Türk tarih ders kitaplarının belirgin yanlarına ilişkin birtakım genellemeler yaparak yapıtını özetliyor. Bu genellemelerden ilki, “ideolojilerin niteliği”ne ilişkin.

Yazara göre, Türk tarih ders kitaplarının söyleminde etkili olan Kemalizm ve Türk-İslam Sentezi ideolojileri, gerçekte “Türk milliyetçiliğinin iki farklı koludur.” (s. 307)

Ancak yazarın “Türk milliyetçiliği” ortak paydasında değerlendirdiği bu iki ideolojiye aynı yaklaşım içinde olmadığını görüyoruz. Daha önce yapıt içinde Türk-İslam Sentezi’nin doğuşunu ve özelliklerini açıklayan yazar, bu bölümde de kısaca değiniyor; fakat Kemalizm için buna gerek duymuyor. Bu kitabı okuyan bir kimse eğer Kemalizm’i bilmiyorsa, ancak kitabın genel söyleminden bu ideolojinin “nitelik”lerine ilişkin bazı sonuçlar çıkarabilir. Bu sonuçlara göre Kemalizm: Irkçı, hümanizm karşıtı ve (ne hikmetse) laiktir.

Kitabının hiçbir yerinde Kemalizm için olumlu tek bir söz söylemeyen yazar, Kemalizm’in ne antiemperyalist özelliğinden, ne de aydınlanmacı yapısından söz ediyor. Kitabının son sayfası, son paragrafında da Kemalizm’in “dışarıda bir Batılılaşma gibi algılanması”nın yanlışlığını vurgulamadan edemiyor. (s. 313)

Türk-İslam Sentezi’ne gelince:

“Türk-İslam sentezinin katkıları iki türde olmuştur: Tarih tezlerinin en göze batan aşırılıklarını, bunları varsayımlara dönüştürerek sınırlamak ve Türk tarihini Türkler ile İslam’ın buluşması eksenini üzerine oturtmak.

(...)

İslam’a böylesine önem vermek, Kemalist tarihyazımının Müslümanlık dini hakkındaki söylemi ‘laikleştirmek’ yolundaki en alçakgönüllü girişimlerinin bile terk edilmesine yol açmıştır. (...)” (s. 308)

Ancak;

“(...) Türklerin ebedi hoşgörüsü, adalet duyguları, Türk toplumlarında varolduğu ileri sürülen kadın-erkek eşitliği üzerine Kemalist iddiaları, Türk-İslam sentezi yararına benimsemişlerdir. Bu iddialar, daha fanatik olduğu varsayılan Arap İslamı’na karşı Türk rengini taşıyan bir İslam’ı nitelendirmek için kullanılmıştır. Demek ki birçok açıdan ve en azından

tarihsel söylemde bir 'Kemalist-İslamik sentez' söz konusudur; bu anlayış kopuşsuz bir süreçle ve 1931-1932 tarih tezlerinin inkârına gerek kalmadan yavaş yavaş ders kitaplarına yerleşmiştir.

Özetle, okul söyleminin artık laik olmadığı söylenebilir. Ama bu, dinsel bir söylem de değildir; Türk ulusunun tarihinin anlatımında İslam'ın dogması değil tarihi kullanılmıştır. İslam'a aidiyet Türklüğe anlamını vermekte, ama bir kimlik yitimine de yol açmamaktadır. (...)" (s. 309)

Oysa, İslam tarihi anlatılırken dogmaların kullanıldığını belirtmiştik. İslamiyet öncesindeki Türk tarihinin anlatımında elbette ki İslam'ın dogmaları söz konusu olamaz. İslamiyet sonrası Türk tarihinin anlatımında ise dinsel söylemin dozu gittikçe artmaktadır. Kadın-erkek eşitliği, laiklik gibi kimi çağdaş toplumsal özelliklere benzer uygulamaların geçmiş Türk toplumlarında da örneklerine rastlandığını belirten anlatımlara (yazarın deyimiyle "Kemalist iddialar"a) artık ders kitaplarında rastlanmamaktadır. Böylece öğrenciler, bu tür düşünce ve uygulamaları geçmişte kökü olmayan düşünce ve uygulamalar olarak algılamaktadır.

Örneğin, MEB Lise 1 Tarih kitabının 2000 baskısında **Babürlüler** konusunda şu bilgi verilmekteydi:

*"... dinî konularda hep hoşgörülü davranmışlardır. Şer'i hukuk yanında örfî hukuka da büyük önem vermişlerdir. Bu konuda Kalaç Hanedanı'ndan **Sultan Alâeddin**'in yaklaşımı ise, bugün 'laiklik' olarak adlandırdığımız görüşe çok uygundur. O, bu konuda şöyle demiştir: 'Din ve devlet birbirinden tamamen ayrı şeylerdir. Bunlardan birincisi kadınlara ve müftülere, ikincisi ise beylere (hükümdarlara) ait işlerdir.'"⁶⁹*

Yeni basımlarda bu anlatım çıkarılmış, yerine şu kısa bilgi konulmuştur:

"(...) Bunun yanında diğer dinî inançlara da hoşgörülle yaklaşılar.

***Babür Hükümdarı Ekber Şah** ise Hindistan'daki bütün inanışları birbirine yakınlaştırmak ve insanlar arasındaki dinî gerginlikleri azaltmak için **Din-i İlahî** diye bir anlayış ortaya çıkarmaya çalışmış, ancak başarılı olamamıştır."⁷⁰*

İlk anlatım biçimine yazar, "anakronik" bir söylem olduğu gerekçesiyle, Türk-İslam Sentezcileri de laiklikten söz edildiği için tepki gösteriyorlar. Sonuçta, geçmişte bir altın çağ yaratma ve her şeyin yanıtının İslam'da bulunabileceği düşüncesini işleyen ders kitaplarını okuyan öğrenciler de laiklikten uzaklaşmaktadırlar.

⁶⁹ MEB, Lise Tarih 1, 2000, s. 138.

⁷⁰ agk., 2005/2007, s. 151.

Laiklikten uzaklaşılması iyi midir, kötü müdür? Yazar bu konuda düşünce belirtmiyor. Tam bir bilim insanı duruşu içinde (!), sadece gözlemini aktarmakla yetiniyor.

Yazara göre, bazı ulusal (Kemalist) simgelerin korunmasıyla birlikte laiklikten giderek uzaklaşılmasının adı, “**Kemalist-İslamik söylem**” oluyor.

Yazardan yukarıda yaptığımız alıntının son cümlesi de ilginç:

“İslam’a aidiyet Türklüğe anlamını vermekte, ama bir kimlik yitimine de yol açmamaktadır.”

Yazarın savının tam aksine, ulusal kimlik yitmekte, onun yerini dinsel kimlik (ümme kimliği) almaktadır.

Yazarın “sonuç” bölümünde yaptığı ikinci genelleme ders kitabında “kullanılan dolaylı mantık yöntemleri”ne ilişkin. Yazar, bu mantık yöntemlerinin yanlışlığını anlatmak için şu soruyu soruyor:

“İmparatorluk ya da devlet kavramı, parlamentarizm, hoşgörü, kadın-erkek eşitliği kavramları Hitit toplumunu, Güney Sibiry’a’daki İlkçağ toplumlarını ya da Afgan dağlarındaki 11. yüzyıl toplumlarını betimlemekte kullanılabilir mi?” (s. 309)

Yanıtlayalım; elbette kullanılamaz. Ancak bu kavramlar da birdenbire ortaya çıkmamışlardır. İlk çağlardan bugüne bir evrimin sonucunda oluşmuşlardır. Yukarıda Babürlüler örneğinde belirttiğimiz gibi, geçmişte, bugünkü oluşumların ilk evreleri sayılabilecek benzer uygulamalar pekala olabilir. Aksi düşünce diyalektiğin inkândır.

Yazarın bu bölümde düşüncesine katıldığımız tek genellemesi “**toprakların sunumu**”na ilişkin olandır:

“Toprakların sunumu açısından, bize Türk tarihyazımına özgü gibi görünen bir olayın altını çizmekte yarar var: Tarihsel anlatımın etnik yaklaşımı, hayal gücü yoluyla, güncel Türkiye’nin coğrafi çerçevesinin aşılp oldukça uzakta, okuyucuların bilmedikleri topraklarda izdüşüm aranması sonucunu vermektedir. Bu izdüşüm öyle güçlüdür ki, Türkiye (Anadolu) tarihinin Türkiye’den değil bu uzak bölgelerden görüldüğü bir öykü kurulmasına yol açmaktadır. Yazarlar -gerçekte- bir yerden, bugünkü Türkiye’den seslenip, bu yeri dünyanın hiç bilmedikleri bir köşesinden görüldüğü biçimde -hayalde- betimlemektedirler. Bu yaklaşım, Türklerin gelişinden önce Anadolu toprağında birbirini izlemiş uygarlıkların algılanmasını tabii ki kolaylaştırmamaktadır.” (s. 310)

Bu alıntıda yazar yine "Türklerin gelişinden önce" diyerek Anadolu'nun Türklere "yabancı"lığını duyumsatmakta ise de, bize göre, bu anlatımın, yani Türkiye'den çok Türkiye (Misakımilli) dışındaki coğrafyaların öne çıkarılmasının en olumsuz yanı, ulusal kimliğin oluşmasını zorlaştırmasıdır. Çünkü, Atatürk ulusçuluğu her şeyden önce yurt sevgisine dayanır. Yurt sevgisinin oluşmasının da herhalde en önemli koşullarından biri yurt tarihinin bilinmesidir.

Yazar, sözlerini şu genelleme ile bitiriyor:

"(...) Sonuçta, 'hümanist' parantez bir yana bırakılacak olursa, bu tarihyazımı eğilimleri dünyanın Batılılaşmasına karşı, Batı'nın Türk dünyasını sömürgeleştirdiği ya da parçaladığı tarihsel anda gün yüzüne çıkmış bir tepki olarak yorumlanabilir." (s. 313)

Yani yazar, 20. yüzyıl başında Osmanlı İmparatorluğu'nun parçalanışı emperyalizme karşı verilen bir ulusal kurtuluş savaşı ile kurulan Türkiye Cumhuriyeti ulus devletinin kuruluş felsefesini yansıtan tarihyazımının (her ne kadar bu tarihyazımından çok uzaklaşılsa da) Batılılaşmaya karşı bir tepki olduğunun altını çiziyor. Ama cümlelerin başındaki "dünyanın Batılılaşmasına karşı" sözü, söz konusu tepkinin gerçekte Batılılaşmaya (çağdaşlaşma anlamında) değil, küreselleşmeye karşı olduğunu açığa vuruyor.

İşte Kemalizm'in özü de budur. Yani Batı'ya karşı Batılılaşma. Atatürk'ün dediği gibi Batı'nın iki yüzü var: Biri "resmî Batı"nın sömürgeci yüzü, diğeri "ilmin irfanın Batısı"nın uygar yüzü. Kemalizm, ilkinde, yani sömürgeci Batı'ya karşıdır. Çünkü "Bizi geri olmaya mahkûm bir kavim olarak tanımakla yetinmemiş olan Batı, haraplığımızı çabuklaştırmak için ne yapmak lazımsa yapmıştır."⁷¹

SONUÇ

Kitabı bir bütün olarak inceledikten sonra rahatlıkla şunu söyleyebiliriz:

Bu kitap, ulus devleti hedef alan, küreselleşmeye hizmet eden bir kitaptır.

Küreselleşmeye hizmetini, tarih eğitiminin ulusal bilinç ve ulusal kimlik oluşturmaya değil, etnik ve dinsel kimliklerin tarihsel boyutlarının içini doldurmaya yönelik olması gerektiği düşüncesini işleyerek yerine getirmektedir.

Bu nedenle kitap Türkiye'de yerini bulmuş; "tarihimizle yüzleşmek", "tarihimizle barışmak" vb. bilim dışı sözlerle küreselleşmenin bayraktarlığını yapan çevreler

⁷¹ Atatürk'ün Bütün Eserleri, Kaynak yayınları, İstanbul 2005, C. 16, s. 118.

tarafından, Kemalizm'e ve ulus devlete karşı mücadelede kullanılan bir malzeme haline gelmiştir.⁷²

Bu kitabın nesnellikten ve bilim ahlakından uzak oluşunun en önemli kanıtlarından biri de yazarın Anadolu tarihine bakışı ve değerlendirmelerinde etnik kimliğinin baskısından kurtulamayı ve bunu (yazımızda belirttiğimiz gibi) kendisinin de doğrulamasıdır.

Yazımızı, Türk tarihinin "uzak geçmiş"inden aktaracağımız, ancak söyleyeni bugün kadar bize yakın kılan bir sözle bitirelim:

"Adam odur ki, araştırma yolunda insafı kendine kılavuz yapar; her gürühtan aklın kabul ettiği şeyleri alır, bu suretle belki anahtarı kaybolmuş olan kilit açılabilir."⁷³

Kaynaklar

- I. *Türk Tarih Kongresi*, Maarif Vekaleti ve Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti Tarafından Tertip Edilmiştir. Konferanslar, Müzakere Zabıtları, Ankara, tarihsiz.
- II. *Türk Tarih Kongresi, Kongrenin Çalışmaları, Kongreye Sunulan Tebliğler*, Türk Tarih Kurumu Yayınlarından, İstanbul, 1943.
- VI. *Türk Tarih Kongresi, Konferansa Sunulan Bildiriler*, Türk Tarih Kurumu Basımevi, Ankara, 1967.
- Âfetinan, A. *Medenî Bilgiler ve M. Kemal Atatürk'ün El Yazıları*, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2000.
- Akdağ, Mustafa, *Türkiye'nin İktisadi ve İctimai Tarihi*, Cem Yayınları, İstanbul, 1977.
- AnaBritannica Ansiklopedisi, Ana Yayıncılık, İstanbul, 1993, C. 15.
- Akşit Niyazi, Oktay Emin, *Lise Tarih I*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1981.
- Akşit, Niyazi, *Lise Tarih II*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1981.
- Akşit, Niyazi, *Lise Tarih III*, Remzi Kitabevi, İstanbul, 1988.
- Atatürk'ün Bütün Eserleri*, Kaynak Yayınları, İstanbul, 2005, C. 16.
- Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri*, Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Yayını, Ankara, 1961.
- Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, S. 9, C. III, Temmuz 1987.
- Avcioğlu, Doğan, *Türklerin Tarihi: I. Kitap*, Tekin Yayınevi, İstanbul, 1981.

⁷² AB Genel Sekreterliği, 20.02.2002 tarihli basın açıklaması: Alevileri dinî cemaat olarak görmeyen Türkiye eleştirilirken Copeaux'dan alıntı yapılıyor. *Esra Ercan* Bilgiç, "Türk Ulusal Kimliği", *Radikal Gazetesi*, 10.12.2006. *Mustafa Armağan*, I. Türk Tarih Kongresi'nin değerlendirilebilmesi için Copeaux'nun kitabını öneriyor, *Zaman Gazetesi*, 21.05.1999.

⁷³ Ekber Şah, Babür Sultanı (1542-), aktaran: Hikmet Bayur, II. Türk Tarih Kongresi

- Cıvıtlı, H. Hüsnü, *Güneşli Mektep (Kamunun Eğitimi)*, Ankara, 2002.
- Copeaux, Etienne, *Türk Tarih Tezinden Türk-İslam Sentezine*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1998.
- Cumhuriyet Bilim-Teknik Dergisi*, 15 Ocak 2005, S. 930.
- Deliorman, Altan, *Lise Tarih I*, Bayrak Yayınları, İstanbul, 1992.
- Eyuboğlu, Sabahattin, *Mavi ve Kara*, Çağdaş Yayınları, 4. Bası, İstanbul, 1994.
- Eyuboğlu, İsmet Zeki, *Yedi Aski, Arap Şiirinin İlk Parlak Dönemi*, Adam Yayınları, İstanbul, 1985.
- Gazi M. Kemal Atatürk, *Söylev (Nutuk)*, Basıma Hazırlayan: Ord. Prof. Dr. Hıfzı Veldet Velidedeoğlu, Çağdaş Yayınları, 18. Bası, İstanbul, 1988.
- Günaltay, Şemsettin, *Lise Tarih I*, Maarif Vekaleti Y., Maarif Matbaası, İstanbul, 1939.
- Hirsch, Ernest E., *Anlaram*, TÜBİTAK Yayınları, Ankara, 1997.
- İnan, Arı, *Düşünceleriyle Atatürk*, Sadeleştiren: İsmet Parmaksızoğlu, Türk Tarih Kurumu Yayını, Ankara, 1999.
- Koprıman, Kâzım Yaşar (ed.), *Lise Tarih 2*, Devlet Kitapları, MEBas., İstanbul, 1993.
- Lise Tarih 1-2 Programları*, MEBas., Ankara, 1993.
- Maden Mehmet, Kablan Mustafa, Sever Akın, *Lise Tarih I*, MEBas., Ankara 2005, İstanbul, 2007.
- Özbaran, Salih (ed.), *Tarih Öğretimi ve Ders Kitapları, 1994 Buca Sempozyumu*, Tarih Vakfı Yurt Yayınları, İstanbul, 1995.
- Paksoy, Abdülkadir, *Tarihin Talihsizliği*, Ürün Yayınları, Ankara, 1997.
- Sinanoğlu, Suat, *Türk Hümanizmi*, I. Cumhuriyet Kitapları, İstanbul, 1998.
- Şahin, Tahir Erdoğan, *Lise Tarih I*, Koza Yayınları, Ankara, 1992.
- Tarih Yazımında Yeni Yaklaşımlar* (Bas. Hz. Zeynel Abidin Kızılyaprak), Tarih Vakfı Yayınları, İstanbul, 2000.
- Tebliğler Dergisi*, Temmuz 2002, S. 2538.
- Tekeli, İlhan, *Tarih yazımı Üzerinde Düşünmek*, Dost Yayınları, Ankara, 1998.
- Tezcan, Nuran (bas. Hz.). Atatürk'ün Yazdığı Yurttaşlık Bilgileri, Çağdaş Yayınları, İstanbul, 1997.
- Turan, Şerafettin, *Türk Devrim Tarihi*, 3. Kitap (İkinci Bölüm).
Türk Kültürü Dergisi, XXII, 256, 1984.
- Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, *Lise Tarih I*, İstanbul, 1931-1932.
- Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, *Lise Tarih II*, İstanbul, 1931-1932.
- Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, *Lise Tarih III*, İstanbul, 1933.
- Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, *Lise Tarih IV*, İstanbul, 1931.
- Türk Tarihi Tetkik Cemiyeti, *Ortamektep İçin Tarih I*, İstanbul, 1933.
- Türk Tarihinin Ana Hatları*, Kaynak Yayınları, 3. Basım, İstanbul, 1999.